

URBANISTICKÁ KONCEPCE & ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ

Sborník semináře Krnov,
12.–16. dubna 2004

Příloha časopisu URBANISMUS A ÚZEMNÍ ROZVOJ

auúo

**URBANISTICKÁ KONCEPCE
& ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ**

**Sborník semináře
Krnov, 12.–16. 4. 2004**

Vybrané referáty z odborného semináře, který se konal 12.–16. dubna 2004 v Krnově. Pořadatelem byla Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR ve spolupráci s městem Krnovem.

- © Asociace pro územní plánování a urbanismus
- © Ústav územního rozvoje Brno

Příloha časopisu Urbanismus a územní rozvoj

Foto © Městský úřad Krnov

KRNOV – CENTRUM MĚSTA

O B S A H

U R B A N I S T I C K Á K O N C E P C E & Ú Z E M N Í P L Á N O V Á N Í

Poklona a poděkování Krnovu

1

M I R O S L A V T Ů M A

K tématu semináře v Krnově

2 - 3

M I R O S L A V T Ů M A

R E P U B L I K A, K R A J E, R E G I O N Y

Osídlení České republiky a jeho středoevropské souvislosti

4 - 8

M A R T I N H A M P L

M I L A N K Ö R N E R

Hradecko-pardubická aglomerace a Střední Polabí

9 - 1 2

M I L A N K Ö R N E R

Koncepce ÚP VÚC okresu Opava

1 3 - 1 5

J A R O S L A V H A L U Z A

**Územní prognóza Jihomoravského kraje –
příprava koncepce rozvoje sídelní struktury kraje**

1 6 - 1 8

H A N A H O U Z A R O V Á

**Modelování struktury osídlení v rámci územní prognózy
Jihomoravského kraje**

1 9 - 2 1

J I Ř Í F I X E L

M Ě S T A

Praha – urbanistická koncepce velkoměsta

2 2 - 2 4

P E T R D U R D Í K

Velký územní celek Střední Polabí

2 5 - 2 8

M I R O S L A V T Ů M A

Koncepce územního plánu města Kolína

2 9 – 3 1

J I T K A M E J S N A R O V Á

Urbanistická koncepce Kutné Hory

3 2 – 3 4

V L A D I M Í R K L A J M O N

Urbanistická koncepce malých měst v ÚPD

3 5 – 3 7

J A N M U Ž Í K

Z Ó N Y

**Urbanistická koncepce Dejvic – dokončení
Englova odkazu v jihozápadním rozvojovém území**

3 8 – 4 1

T O M Á Š H A V R D A

Urbanistická koncepce v regulačních plánech

4 2 – 4 5

J A R O S L A V T R Á V N Í Č E K

K R A J I N A

Krajina v urbanistické koncepci

4 6 – 4 7

P E T R K U Č E R A

Identita, charakter, ráz a koncepce krajiny

4 8 – 5 0

I V A N V O R E L

Březnicko – péče o kulturní krajinu

5 1 – 5 3

J A N H E N D R Y C H

D I S K U S N Í P Ř Í S P Ě V K Y

Skutečnost se skládá z naší vůle, zákonitosti a nahodilosti

5 4 – 5 5

J A N S L A N I N A

Urbanistická koncepce – přidaná hodnota a vklad urbanisty

5 6 – 5 7

P A V E L K O U B E K

Tentokrát jsme se sjeli v Krnově a nikdo, dokonce ani ti, kteří brblali, že je to pro ně poněkud z ruky, ani na okamžik nezalitovali. Nikoliv pro samotný seminář o urbanistické koncepci, i když to snad také, ale protože skvělým a přátelským bylo město Krnov.

Jedinečnou krásou nás nejprve uvítala předjarní podhorská krajina. Město, ještě trochu rozechvělé po neblahé koupeli, chvála bohu již pookřálo a obdarovávalo nás na každém kroku velmi příjemnou atmosférou, kterou bych nazval urbanistickou pohodou.

K rokování jsme se sešli v gotickém chrámovém prostoru přeměněném v koncertní síň. V prostoru vystavěném pro duchovní obcování s Bohem a světem, v prostoru duchovností znovu naplňovaném.

Jakoby to byla výzva uvědomit si snad až metafyzický přesah tématu urbanistická koncepce. Výzva uvědomit si, že urbanistická koncepce je především to, co dává zdánlivě pouze pragmatické a snad někdy i oportunistické územařině vyšší, kulturně společenský smysl a význam přesahující každodennost.

Sluší se proto poděkovat městu Krnovu a jeho představitelům za srdečné přijetí, poděkovat všem, kteří pomohli se zajištěním průběhu semináře. Děkujeme.

Foto © Městský úřad Krnov

Krnovská radnice s věží, v neorenesančním stylu se secesními detaily, byla postavena v letech 1901 až 1903 na místě staré renesanční radnice z 16. století. Tato stavba je symbolem městské samosprávy a významnou urbanistickou dominantou města.

Pátrání po urbanistické koncepci v Krnově

Důvodů k přemýšlení a výměně názorů o klíčových pojmech urbanismu a územního plánování je vždycky více než dost, protože bez jednotného názoru, bez určité základní shody o tom, co tyto pojmy znamenají, je sebelépe míněná snaha domluvit se o čemkoliv v území pouze marným časem.

Podstatou naší disciplíny je (měla by být) starost o cílevědomé, dobře promyšlené a neuspěchané osvojování si území člověčí pospolitostí. Nikoliv jeho dobývání a rabování po způsobu nomádů a zlatokopů.

Podstatou je vytváření řádu z chaosu, který se vzpírá každé regulaci. To urbanistický řád jako soulad osídlení a krajiny charakterizuje směřování k uměřenosti a harmonii.

Proměny osídlení, jeho formování v urbanistické struktury jednou přetvářející krajinu, jindy s krajinou splývající, a jindy krajinu pustošící (znovu a znovu podle aktuální potřeby), jsou naším lidským údělem. A jsou i pýchou pokud se daří soulad naší vnitřní krajiny s krajinou vnější.

Při každém počínání v území se musíme srovnat s dědictvím minulých snah, s počiny předků a s důsledky těchto počínání. Zde někde, na základě hlubokého porozumění území jako celku a na základě moudrého, době a místu relevantního vyhodnocení partiálních očekávání a nároků, rodí se územně plánovací koncepce coby východisko vytváření řádu z chaosu protichůdných individuálních chtění.

Aktuální požadavky na urbanistickou strukturu, hledání a poměřování jejich vztahu k stávajícím urbanistickým strukturám a ke krajině, jsou u počátku formování každé urbanistické koncepce, která je předpokladem pro vytváření harmonického, vzácněji libého a výjimečně dokonce krásného hmotného prostředí, pro náš lidský druh životně důležitého a ne vždy dosahovaného.

Je několik důvodů proč nově definovat konkrétní obsah obecných deklarací o koncepci uspořádání území a o urbanistické koncepci v ÚPD:

1. Uplynulo už téměř 15 let od bodu obratu k lepšímu v listopadu 1989 a proto je nejvyšší čas kriticky se vypořádat s tím, jak jsme naložili a nakládáme s územím, jak napravujeme škody napáchané dobou temna a jaké nové škody tímto napravováním vznikají. Uspořádat a vyhodnotit poznatky o tom jak se dařilo a daří územnímu plánování a urbanismu.
2. Integrace do střední a západní Evropy se formálně uskutečnila vstupem do EU, ale územně plánovací příprava na pravděpodobně důsledky tohoto kroku promítnuté do území není příliš zjevná.
3. Vrcholí příprava na přijetí nového stavebního zákona. Nový stavební zákon je určitým příslibem snad i pro řešení výše uvedených problémů. Přichází s řadou formálních a procedurálních inovací. Pracuje s pojmy urbanismu a územního plánování dnes běžně užívanými a proto do jisté míry vyprázdňovanými. A tyto pojmy aktuálně neredefinuje. Jedním z takových pojmů je urbanistická koncepce.

Pracovní představa předsednictva AUÚP o celkovém pojetí semináře byla, že budou na různých příkladech ÚPD prezentovány konkrétní návrhy a pojetí urbanistické koncepce. Jak konkrétně je urbanistická koncepce popsána v dokumentaci a jak se promítá do regulativů, jak je „fixována“ vyhláškou o závazných částech ÚPD. To vše mělo být sledováno průřezově od velkého územního celku (VÚC), přes územní plán obce (ÚPO) až po regulační plán (RP). Měly být analyzovány vzájemné vztahy a podmíněnost příslušných urbanistických koncepcí, a jsou-li jaké, v čem spočívají. Jakou instrukci, jaký závazný regulativ poskytuje – má poskytovat – nadřazený druh ÚPD pro návrh koncepce navazující ÚPD (vztah ÚP VÚC – ÚPO a vztah ÚPO – regulační plán). Od této popsané rámcové představy pojetí semináře se odvinul jeho program.

Většina příspěvků se zabývala problémem koncepce uspořádání území v ÚP VÚC, problémy urbanistické koncepce v ÚPO a RP v rovině řešeného území jako

celku. Do podrobností vnitřního strukturování koncepce, jejího rozpracování pro funkční či prostorové segmenty řešeného území se autoři jednotlivých příspěvků příliš nepouštěli. Obdobně se zabývali celkovým uplatněním zeleně v rámci ÚPD, příspěvky věnované krajině a zeleni, které jsme záměrně zařadili do programu semináře, protože koncepci uspořádání a rozvoje území zastavěného, zastavitelného i nezastavitelného, ve všech druzích ÚPD, chápeme jako nedělitelný celek.

Přirozeně, že se nepodařilo naplnit všechna očekávání, která seminář svým programem vyvolal. Téma je opravdu nejen velmi široké, ale také obtížné a nebylo proto možné jít do podrobností. Ačkoliv jen velmi těžko můžeme za podrobnosti považovat vztah mezi jednotlivými druhy ÚPD, nebo otázku rozpracování koncepce do regulativů.

Na druhé straně, diskuse ukázala celou řadu souvislostí, které ovlivňují, ne-li podmiňují a vyvolávají koncepční změny. Zvláštní pozornost až rozruch vyvolalo vystoupení kolegy Sklenáře, které se sice týkalo „lokálně regionální“ průmyslové zóny u Kolína (Peagot - Toyota), ale otevřelo Pandořinu skříňku otázek bez odpovědí k problematice vstupu silných investorů velkými zásahy do území, se kterými ÚPD nepočítá a kdy rychlé řešení, rozumí se lokalizace investice, je politicko-ekonomickou prioritou. Standardní postup nevyhovoval; ukázala se důležitost kontinuální územně plánovací činnosti a dostupnosti územně technických informací o území, dlouhodobě shromažďovaných a uchovávaných, což dnes už tak úplně neplatí (díky dalším reorganizacím). Zde se sluší připomenout význam „personální kontinuity“ v územním plánování, která zrušením okresních pracovišť je mnohde pochroumaná a nevím, zda krajská pracoviště budou s to obcím poskytovat relevantní servis.

A ruku v ruce s kolínskou kauzou se opět hlásí témata vymezení rolí účastníků územně plánovacího procesu, pořizovatele, zpracovatele ÚPD, autora urbanistické koncepce a hledání téměř vždy rozostřené hranice, kdy je ještě dodržena koncepce ÚPD – otázka zodpovědného pořizování změn.

Několik obecných poznámek k tématu urbanistická koncepte

Poživatel ÚPD a schvalující orgán příslušného území by měli být samozřejmě srozuměni nejen s obecným principem navržené koncepte ve schvalované ÚPD, ale především by jim měly být srozumitelné regulační průměty této koncepte uplatňované formou závazných regulativů pro funkční plochy v ÚPO a pro pozemky a bloky v RP. Vždyť právě v této fázi uplatňování – implementace koncepte ÚPD – se vyjevují nejasnosti a dochází nejen k právním střetům, ale také, bohužel, k nevratným přehmatům v území. Proto bych se chtěl vyjádřit k nenápadně se zrodivšímu trendu neřešit na úrovni ÚPO prostorovou regulaci závazně.

Nejdříve se musím odvážit formulovat a publikovat zde svoji pracovní definici koncepte uspořádání území a urbanistické koncepte pro územní plán obce (pro urbanistickou strukturu sídla a pro krajinu).

Urbanistická koncepte v ÚPO (města, vesnice, samostatné lokality či souboru – areálu) je kodifikovaná (schválená) vize budoucího funkčního uspořádání hlavních územně plánovacích segmentů řešeného území obce a vize záměrného, provozně logického a úsporného formování funkčních a prostorových elementů – celků urbanistické struktury (zástavby) a stejně tak funkčních a prostorových elementů – celků krajiny s důrazem na hierarchizovaný systém veřejných prostorů, veřejnosti užívaných urbanistických struktur a s důrazem na prostupnost celého území (zástavby a především krajiny).

Jako urbanistické tedy chápu především problematiku třetího rozměru struktury území (sídla a krajiny) a čtvrtého rozměru jako časového kontinua funkčního užívání, prožívání a proměn struktury na matici funkčních ploch a vazeb.

Z takto chápané urbanistické koncepte pro mě jednoznačně vyplývá, že závazné regulativy musí obsahovat kromě funkčních směrnic pro využití příslušné funkční plochy (hlavní, přípustné a nepřípustné)

také směrnici prostorové regulace pomocí přiměřeně aplikovaných koeficientů zastavění a podlažnosti vztažených na funkční celky, bloky a podobně.

Co říci závěrem? Po celou dobu semináře se mi vracela myšlenka, že je stále obtížnější dívat se na území jako na celek a uplatňovat územní plánování jako systémovou disciplínu, která přistupuje ke každému území celostně.

V příspěvcích jsme proputovali územím celé republiky, dokonce ve středoevropských souvislostech, přes území krajů, území velkých územních celků zahrnujících více okresů, nevyhnuli jsme se Praze, přes dvě polabská města jsme se vrátili do Dejvic, do Písku a na Letnou a nakonec jsme spočinuli v klínu jihočeské krajiny.

Jak touto cestou nepotkat nejedno nezaplněné očekávání, nejednu pokaženou urbanistickou koncepti. Územní plánování není veletrh splněných přání, naopak. Ale přesto, octnete-li se jednou na tomto veletrhu, většinou musíte zůstat ...

Osídlení České republiky a jeho střeoevropské souvislosti

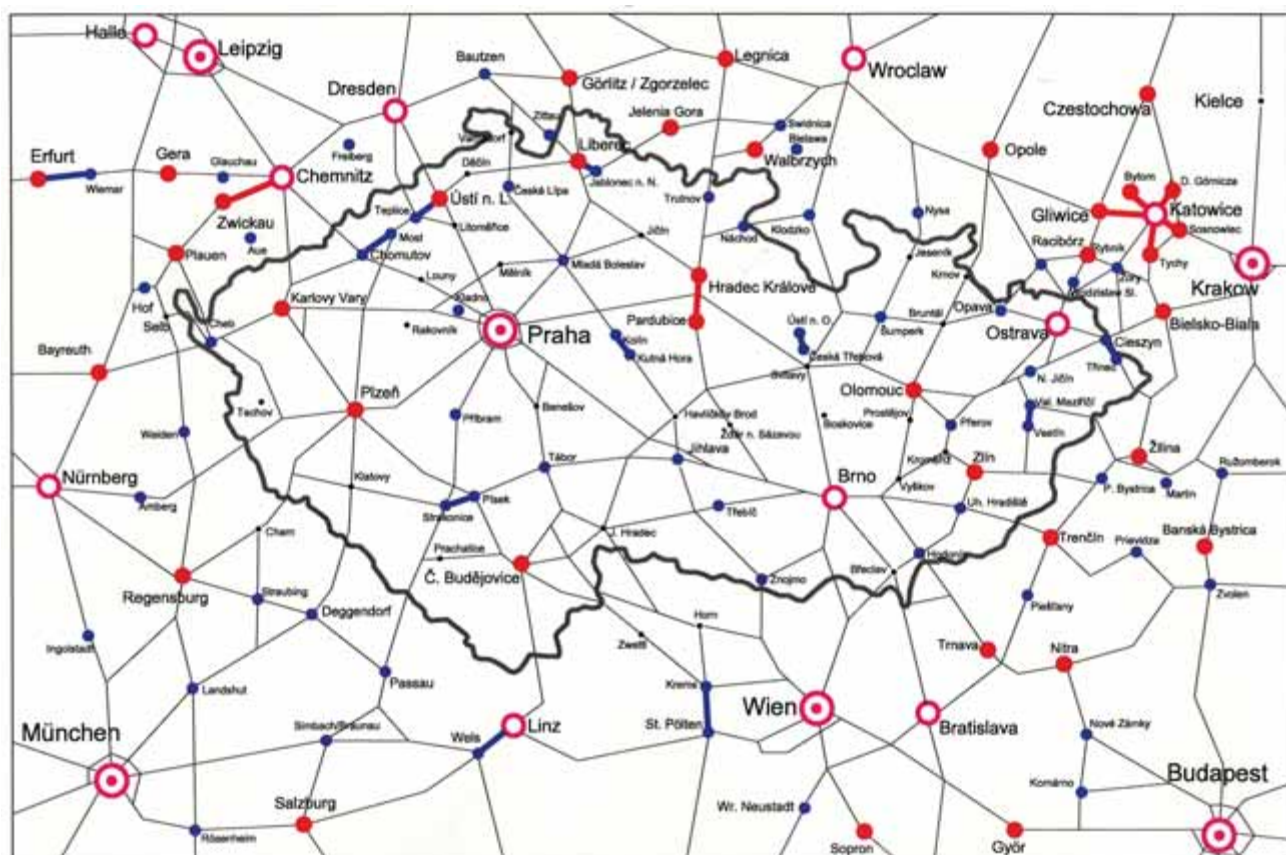
Problematika osídlení resp. „prostorového uspořádání“ společnosti má po vstupu České republiky do EU kvalitativně nový a nepochybně i zvýšený význam. Po více jak desetiletém odmítání regionálních koncepcí přistupuje Česko do prostředí, které je výrazně regionálně orientováno. Přestože osídlení je ve střeoevropském prostoru silně stabilizováno, budou probíhající integrační procesy jeho uspořádání významně ovlivňovat. Z pohledu úkolů územního plánování je proto nezbytné zdůrazňovat potřebu strategických přístupů, potřebu formulace nových koncepcí.

Osy osídlení

Posilování vazeb našeho osídlení na okolní střeoevropský prostor se bude nej-

více projevovat ve dvou měřítkových úrovních. V úrovni makrostruktur půjde v první řadě o funkční, ale i konkurenční napojování našich největších center (speciálně pak samotné Prahy) do nadnárodního hierarchického systému. Územně technické důsledky tohoto procesu se projeví (a již projevují) v rozvoji „velké“ – zejména dopravní – infrastruktury: rozšiřování dálniční sítě, budování železničních koridorů atd. To následně povede k rozvoji urbanizovaných os, resp. zón, a k aktivizaci ekonomiky v příslušných územích. Z hlediska rozvojového potenciálu a celostátních potřeb lze významově kategorizovat tyto osy zhruba následujícím způsobem:

- 1) Prioritní bude propojování Prahy a německých aglomerací, tj. os Praha – Plzeň – Norimberk – Frankfurt n. M. a Praha – Ústí n. L. – Dráždany – Berlín.
  - 2) Sekundární význam lze přisuzovat osám Praha – České Budějovice – Linec, Brno – Vídeň nebo Ostrava – Hornoslezská pánev.
  - 3) Konečně doplňující úlohu mohou mít spojení typu Praha – Hradec Králové – Wrocław, Praha – Plzeň – Řezno – Mnichov nebo Praha – Liberec – Choctěbuz.
- Rozvoj zmíněných os se nutně promítne do vnitrostátních vazeb, ať již víceméně dopravně zajištěných (Praha – Brno) nebo plánovaných či budovaných (především klíčové národní propojení Praha – Hradec Králové – Olomouc – Ostrava a Brno – Olomouc – Ostrava). Důsledky posilování všech těchto os povedou ovšem všeobecně k prohlubování rozdílů v územním rozvoji a k dalšímu prohloubení makrodiferenciace našeho systému osídlení.

Struktura osídlení

centra

metropolitní vyšší
metropolitní nižší

nadregionální
regionální

vybraná
mikroregionální

Hlavní středoevropské koridory osídlení ve směru západ – východ probíhají severně (Köln – Drážďany – Wrocław – Krakow) a jižně (Frankfurt n. M./Mannheim – Norimberk – Linec – Vídeň – Budapešť) území ČR. Vložená osa Norimberk – Praha představuje mezi Ambergem a Plzní, kde prochází řídké osídleným územím, spíše dopravní spojení (E50) než koridor osídlení. Naopak východní část Praha – Olomouc – Ostrava/Žilina je hlavním koridorem osídlení ČR.

V severojižním směru jsou nejvýznamnější koridory:

Drážďany – Praha – České Budějovice – Linec,
Katovice/Krakow – Ostrava – Zlín – Vídeň/Bratislava.

Z hlediska kategorizace lze sledovat koridory osídlení:

- nadnárodní – propojení metropolitních regionů,
- republikové – propojení nadregionálních center,
- nadregionální – propojení regionálních center.

Některé koridory osídlení v ČR procházejí mimo regionální aglomerace, územím bez významnějších center.

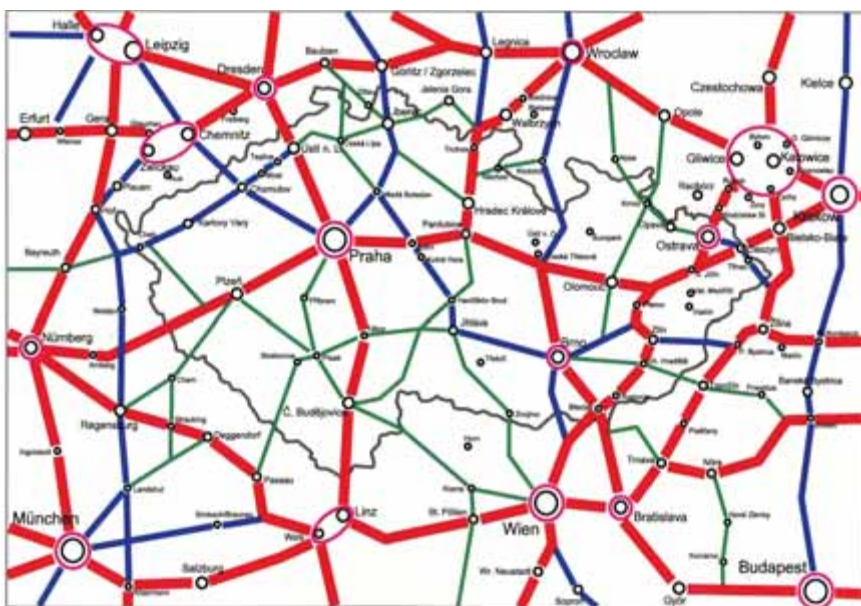
Přeshraniční vazby

Druhá – řádově nižší – úroveň intenzivních změn se týká pohraničních regionů. Vstup ČR do EU znamená plné obnovení a zejména novou kvalitu přeshraničních vazeb. Vzhledem k „vymezení“ ČR, které ve velkém rozsahu tvoří pohraniční pohoří, bude četnost a intenzita vazeb výrazně odlišná. Prakticky neomezená bude v kraji Moravskoslezském vůči Hornímu Slezsku a v kraji Jihomoravském vůči Dolnímu Rakousku.

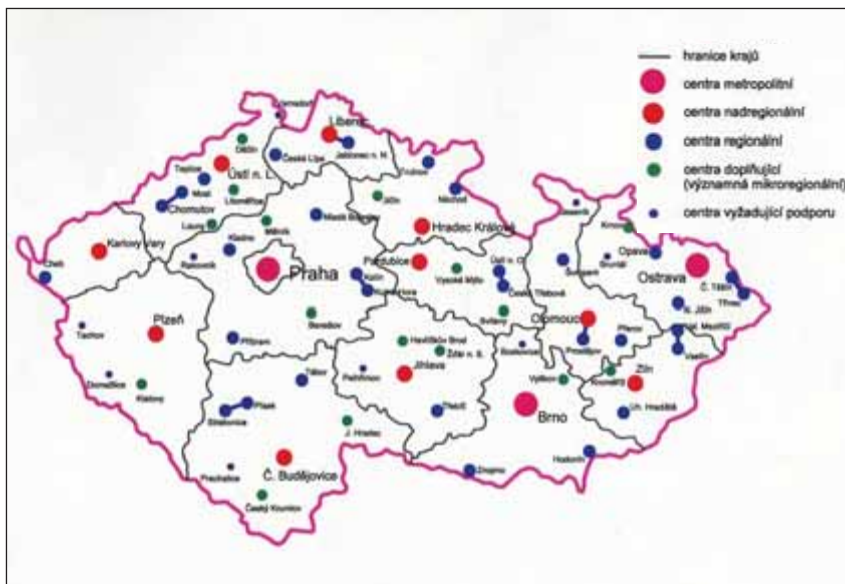
Tyto skutečnosti výrazně ovlivňují i možnosti přeshraniční působnosti center.

V českých krajích se bude jednat spíše o výjimečné případy, neboť blízko hranic ČR neleží významnější centra, která by svým potenciálem generovala rozsáhlejší přeshraniční vazby.

Ve vztahu k SRN může být výjimkou šluknovský výběžek, pro který je dostupnost saských měst Zittau, Görlitz a Bautzen lepší než Liberce a České Lípy. Rovněž Drážďany jsou (na úrovni metropolitních center) dostupnější než Praha. V prostoru Varnsdorf – Rumburk – Jiří-

Koridory osídlení ■ nadnárodní ■ republikové ■ nadregionální ○ metropole

Rozmístění center v krajích ČR

kov vč. měst na saské straně hranice žije více než 60 tis. obyvatel. Největším městem je Varnsdorf – 16 tis. obyv. (s blízkými saskými sídly cca 30 tis. obyv.).

Ve vztahu k Rakousku je mimořádný potenciál Vídně předpokladem k zintenzivnění vazeb zejména pro jihomoravské přeshraniční území (Znojensko, Břeclavsko).

Slovenská centra i přes svou relativní blízkost k území ČR nemají potenciál, který by generoval výraznější přeshraniční vazby.

Nejvýznamnější přeshraniční vazby lze předpokládat ve východní části čes-

ko-polského pomezí. Tato problematika by si však vyžádala samostatné rozsáhlejší pojednání.

Ve sjednocující se Evropě lze předpokládat určité přeshraniční působení některých českých center, resp. „vznik“ (obnovení) přeshraničních center. Na úrovni nadregionálních center tato situace připadá v úvahu zřejmě jen v případě Českých Budějovic ve vztahu k severozápadnímu území Dolního Rakouska, kde neexistuje žádné centrum regionální úrovně. Střediska v tomto území mají cca 6 tis. obyv., jsou tedy výrazně slabší než blízké

jihocheské významné mikroregionální centrum Jindřichův Hradec.

U nadregionálních zahraničních center lze předpokládat vliv polského Walbrzychu na Broumovsko.

Na úrovni regionálních center lze sledovat přeshraniční působnost Chebu, Náchoda, Znojma, Hodonína, Opavy a přeshraničního města Cieszyn – Český Těšín; ze zahraničních center Žitavy.

Na mikroregionální úrovni lze předpokládat přeshraniční vazby u Varnsdorfu, Jindřichova Hradce a Krnova a naopak vliv zahraničních center Selb a Nowa Ruda. Dále lze předpokládat rozvoj přeshraničního centra Gmünd – České Velenice.

Přeshraniční působnost center nelze v plném rozsahu očekávat okamžitě po vstupu ČR. Důvodem bude nejen určitá regulace pohybu za prací, ale i značně rozdílná ekonomicko-sociální situace sousedících zemí.

Hierarchizovaná struktura osídlení

V republikové koncepci osídlení, která by měla být kompatibilní s přístupy ve středoevropském prostoru, lze určovat 5–6 kategorií center, přičemž stanovení nižších úrovní by bylo součástí koncepcí krajských.

S vytvořením krajů a zánikem okresů (jako správních jednotek) došlo k posílení střediskového potenciálu krajských měst a k poklesu tohoto potenciálu u řady měst okresních. Vzrostl i význam center (měst) s dobrou dopravní polohou. Již v předchozím období poklesl (často v souvislosti i s výrazným omezením pracovních příležitostí) význam dřívějších průmyslových center.

Makroregionální působnost hl. m. Prahy zahrnuje všechny kraje v Čechách, z kraje Vysočina Havlíčkovobrodsko a Pelhřimovsko a v podstatě i oscilační území Jihlavsko. Makroregionální působnost Brna zahrnuje kraje Jihomoravský, Zlínský a Olomoucký a východní část kraje Vysočina (Žďársko, Třebíčsko). Tato působnost však již ve vztahu k území mimo jižní Moravu není výrazná. Ostrava má makroregionální působnost jen na území Moravskoslezského kraje. V průběhu transformačního období se atraktivita Prahy dále zvýšila, takže její vliv ve středomoravském prostoru již konkuruje působnosti Brna.

centrum	Orientační populační velikosti (v tis. ob.)		
	jádro	aglomerace	
1. metropolitní vyšší	Praha	1000	1500
2. metropolitní nižší	Brno, Ostrava	300	500
3. nadregionální (mezoregionální) – krajská města		100	150
4. regionální – jádra dalších významných regionů		35	50
5. významná mikroregionální		25	
6. ostatní mikroregionální		15	

Kategorii **nadregionálních (mezoregionálních) center** představují krajská města s výjimkou Jihlavy, jejíž potenciál je na úrovni center regionálních. Vzhledem k administrativnímu významu i žádoucímu posílení tohoto centra v prostoru Vysočiny je možné Jihlavu do kategorie nadregionálních center přiřadit.

Mezoregionální vazby výrazně ovlivňuje síla středisek a reálné dopravní vazby. Mimořádný potenciál Prahy snižuje význam dalších nadregionálních (mezoregionálních) center, zejména Liberce, Českých Budějovic, Hradce Králové, Ústí n. Labem a Pardubic.

Značně autonomní je Českolipsko. Oscilační vazby k Praze a k příslušnému krajskému centru mají jihocheské regiony Strakonicko, Písecko a Tábořsko a z Královéhradeckého kraje Jičínsko. Specifickým případem je Jihlava, jejíž případný mezoregion lze vztahovat, mimo vlastního okresu Jihlava, jen na větší části okresů Pelhřimov, Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou.

Další kategorii představují **regionální centra**, která doplňují síť center nadregionálních. Vzhledem k jejich zásadnímu významu ve struktuře osídlení je nezbytné, aby tato úroveň byla předmětem republikové koncepce.

Rozložení a potenciál regionálních center

Situace v jednotlivých krajích je značně rozdílná.

Ve **Středočeském kraji** jsou v této kategorii Kolín, Mladá Boleslav a Příbram. V severozápadní části území tuto roli částečně plní Kladno, které je však součástí Pražské aglomerace a leží mimo hlavní radiální trasy. Okrajová území kraje obsluhují mikroregionální centra Mělník, Rakovník a Benešov.

V **kraji Jihočeském** lze za regionální centra považovat Tábor a dvojici Písek – Strakonice. Ve východní části území tuto úroveň zastupuje významné mikroregionální centrum Jindřichův Hradec, v jižní části Český Krumlov. Prachatice lze považovat za mikroregionální centrum ostatní.

V **kraji Plzeňském** v podstatě regionální centra neexistují. V jižní části území ležící Klatovy lze zařadit mezi mikroregionální centra významná, v západní části Tachov představuje mikroregionální centrum ostatní.

V **Karlovarském kraji** je regionálním centrem Cheb, který má i významnou přeshraniční působnost. Vzhledem k rozloze území je jedno centrum postačující. Sokolov lze považovat za součást Karlovarské aglomerace.

V **Ústeckém kraji** existuje řada velkých měst, vzhledem k vzájemné blízkosti však mají omezený regionální význam. Regionální centra Most a Chomutov společně dominují v západní části kraje. Děčín, Louny a Litoměřice mají mikroregionální význam. Významným mikroregionálním centrem s přeshraniční působností může být Varnsdorf.

V **Libereckém kraji** je jediným regionálním centrem Česká Lípa, vzhledem k rozloze území je to postačující. Jablonec nad Nisou je součástí Liberecké aglomerace.

V **Královéhradeckém kraji** severní část ovládá Trutnov a severovýchodní část Náchod. Ve východní části území neexistuje výraznější centrum, území spadá přímo k Hradci Králové. V severozápadní části území dominuje mikroregionální centrum Jičín.

V **Pardubickém kraji** je jediným možným regionálním centrem dvojměstí Česká Třebová – Ústí n. Orlicí. Přes rozsáhlé spádové území je však potenciál tohoto „centra“ velmi slabý. Nejvýznamnějším mikroregionálním centrem jsou Svitavy. Možným centrem této kategorie by mělo být dvojměstí Vysoké Mýto-Choceň.

Vybrané charakteristiky 34 nejvýznamnějších center osídlení

		Počet obyvatel (tis.)			Vzdálenost od vyššího centra (km)	Dopravní poloha	Kategorie center
		Aglomerace	Jádrové území	Hlavní centrum			
1	Praha	1700	1250	1169	0	A	metropolitní
2	Brno	620	405	376	202	A	
3	Ostrava (Havířov)	710	520	317	362	B	
4	Ústí n.L. – Teplice	370	190	95	92	A	nadregionální
5	Olomouc – Prostějov	300	180	103	78	A	
6	Pízeň	280	200	165	94	A	
7	Liberec – Jablonec n. L.	215	155	99	102	C	
8	České Budějovice	180	120	97	140	A	
9	Pardubice – Chrudim	190	120	91	104	A	
10	Zlín (Otrokovice)	250	115	81	100	B	
11	Hradec Králové	160	105	97	112	B	
12	K. Vary – Sokolov	170	90	53	133	C	
13	Chomutov – Most	230	145	72+68	66	B	
14	Kolín – Kutná Hora	150	60	30+22	59	A	
15	Český Těšín/Cieszyn – Třinec	140	110	26/34 +39	35	A	
16	Opava	115	65	61	35	C	
17	Přerov – Hranice	110	75	48	21	B	
18	Písek – Strakonice	85	35+30	30+24	52	B	
19	Val. Meziříčí – Vsetín	105	31+32	28+29	60	C	
20	Jihlava	70	55	51	93	B	
21	Mladá Boleslav (Kosmonosy)	75	55	45	55	B	
22	Tábor (Sezimovo Ústí)	75	50	37	57	A	
23	Česká Lípa	75	45	39	47	C	
24	Cheb	65	40	33	42	A	
25	Šumperk – Zábřeh	65	55	30	65	C	
26	Č. Třebová – Ústí n. O.	65	35	17 + 15	65	B	
27	Trutnov	55	35	32	47	C	
28	Náchod – Nové Město n. Metují	60	35	21	41	C	
29	Hodonín – Holič	80	45	27	54	C	
30	Znojmo	50	40	36	67	C	
31	Třebíč	50	40	39	30	D	
32	Příbram	50	40	36	52	C	
33	Nový Jičín	95	40	27	34	B	
34	Uherské Hradiště (Staré Město + Kunovice)	60	38	27	27	B	

V kraji Vysočina lze mezi regionální centra zařadit i krajské město Jihlava. Regionální význam má i Třebíč, která však leží mimo hlavní dopravní koridory. Strukturu osídlení doplňují významná mikroregionální centra Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod a mikroregionální centrum ostatní Pelhřimov.

V Jihomoravském kraji mají obě regionální centra Znojmo a Hodonín, vzhledem ke své poloze, přeshraniční význam, naopak jejich vnitrozemské spádové území je zmenšováno významem Brna. V severovýchodní části území dominuje mikroregionální centrum Vyškov. V severní části území významnější centrum chybí, jeho roli zastupuje slabé mikroregionální centrum ostatní – Boskovice.

V Olomouckém kraji lze za regionální centra považovat prostory Šumperk – Zábřeh a Přerov – Hranice. V severní části území je nezastupitelný mikroregionální význam Jeseníku. Prostějov lze považovat za součást Olomoucké aglomerace.

Ve Zlínském kraji je regionálním centrem Uherské Hradiště a dvojice měst Valašské Meziříčí – Vsetín. Značný význam má i Kroměříž, kterou lze hodnotit jako mikroregionální centrum.

V Moravskoslezském kraji leží většina velkých měst v bezprostřední blízkosti Ostravy, která svým potenciálem přesahuje jejich působnost. Regionální význam proto mají jen Opava, dvojice Cieszyn/Český Těšín – Třinec s přeshraniční působností a Nový Jičín – Kopřivnice. Významným mikroregionálním centrem je Krnov, mezi ostatní mikroregionální centra lze zařadit Bruntál.

Velmi omezený regionální význam mají i značně velká města v metropolitních regionech Prahy, Brna a Ostravy a dále některá města v silně urbanizovaném Ústeckém kraji a Středním Pomoraví. Jedná se např. o Kladno, Beroun, Slaný, Mělník, Kralupy n. Vltavou, Karvinou, Bohumín, Frýdek-Místek, Děčín, Litoměřice, Vyškov, Blansko, Kroměříž. Havířov je v podstatě součástí jádrového území Ostravské aglomerace.

Vícejaderné aglomerace

V několika případech jsou centry „regionů“ dvě města. Ve většině dvoujaderných aglomerací je jasná dominance hlavního centra. Jsou to zejména případy Ústí nad Labem – Teplice, Liberec – Jablonec nad Nisou, Olomouc – Prostějov, Karlovy Vary – Sokolov, Kolín – Kutná Hora, Náchod – Nové Město nad Metují, Žďár nad Sázavou – Nové Město n. M.

Existují však případy přibližně vyrovnaných center. Nejznámějším příkladem je aglomerace Hradec Králové – Pardubice. Obě města mají dostatečný potenciál a relativně málo se překrývající spádové území, aby úspěšně vykonávala roli autonomních nadregionálních center. Společně však vytvářejí pátou nejvýznamnější aglomeraci v České republice.

Druhým případem je aglomerace Chomutov – Most. I zde obě centra mají svá spádová území a na regionální úrovni mohou vzhledem ke svému potenciálu působit samostatně. Populační potenciál by umožňoval zařazení na přibližně osmé místo mezi aglomeracemi ČR.

Třetím případem je dvojměstí Valašské Meziříčí – Vsetín. Zde je již situace odlišná, neboť samostatně by tato města obtížně plnila roli regionálních center.

Čtvrtým případem je dvojměstí Písek – Strakonice. Role silného regionálního centra v západní části Jihočeského kraje je žádoucí, společně působení je tedy potenciálně perspektivní. Písek je samostatně významným městem, má však relativně malé spádové území. Strakonice mají naopak díky své poloze značně rozsáhlé spádové území, které (nejen na horním Pootaví) přesahuje do území Plzeňského kraje.

Posledním diskutovaným dvojměstím je Česká Třebová – Ústí nad Orlicí. Zatímco všechna předcházející centra mohou samostatně vykonávat roli alespoň významného mikroregionálního centra (které může případně zastupovat centrum regionální), v případě těchto měst to není reálné. Území ležící ve značné vzdálenosti (cca 65 km) od nejbližšího regionálního či vyššího centra vyžaduje funkci plnohodnotného centra regionálního. I při společném působení se bude jednat o jedno z nejslabších center regionální úrovně.

Specifickým územím jsou Ústecko a Ostravsko, kde některá další města lze považovat za sekundární centra. V případě Ústecko-teplické aglomerace se jedná zejména o Děčín a Litoměřice, v případě Ostravské aglomerace jsou to zejména města Bohumín, Karviná a Frýdek-Místek.

Stabilizace sídelní struktury

Z předcházející analýzy vyplývají určité problémy stávající sídelní struktury v České republice. Jedná se zejména o nedostatečný

potenciál některých center na regionální úrovni a o rozmístění center této kategorie, resp. center kategorie o stupeň nižší, která by regionální centra v méně urbanizovaných územích mohla zastupovat.

Do určité míry je problémem i poloha center ve vztahu ke spádovému území. Zejména centra v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji leží na obvodě území, tj. u hranic sousedních států Polska, Slovenska a Rakouska.

Smyslem koncepce osídlení by měly být i podněty pro regionální politiku. Ty by měly být zaměřeny zejména do oblastí podpory vybraných center a do zlepšení jejich vazeb.

Na úrovni nadregionálních center se jedná jen o krajské město Jihlavu. K posílení jejího potenciálu a tím i regionálního významu by výrazně pomohlo urychlení přestavby silnice I/38 prakticky v celém úseku Jihlava – Znojmo. Tím by se touto trasou, umožňující propojení Praha – Vídeň, zlepšily podmínky i pro celkový rozvoj kraje Vysočina.

Na úrovni regionálních center je žádoucí posílení v případě Česká Třebová – Ústí nad Orlicí a vytvoření předpokladů, aby do této kategorie mohla být zařazena i města Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Klatovy, Rumburk – Varnsdorf, jejichž role v příhraničním území je nezastupitelná. I v těchto případech by postačujícím stimulem bylo zlepšení silniční infrastruktury a tím i přeshraničních vazeb.

Na mikroregionální úrovni je žádoucí podporovat zejména centra s vlastním relativně nízkým populačním zázemím i nízkým ekonomickým potenciálem, jejichž role v osídlení je a bude důležitá, a měla by být proto posílena nebo alespoň stabilizována. Jedná se zejména o města Rakovník,

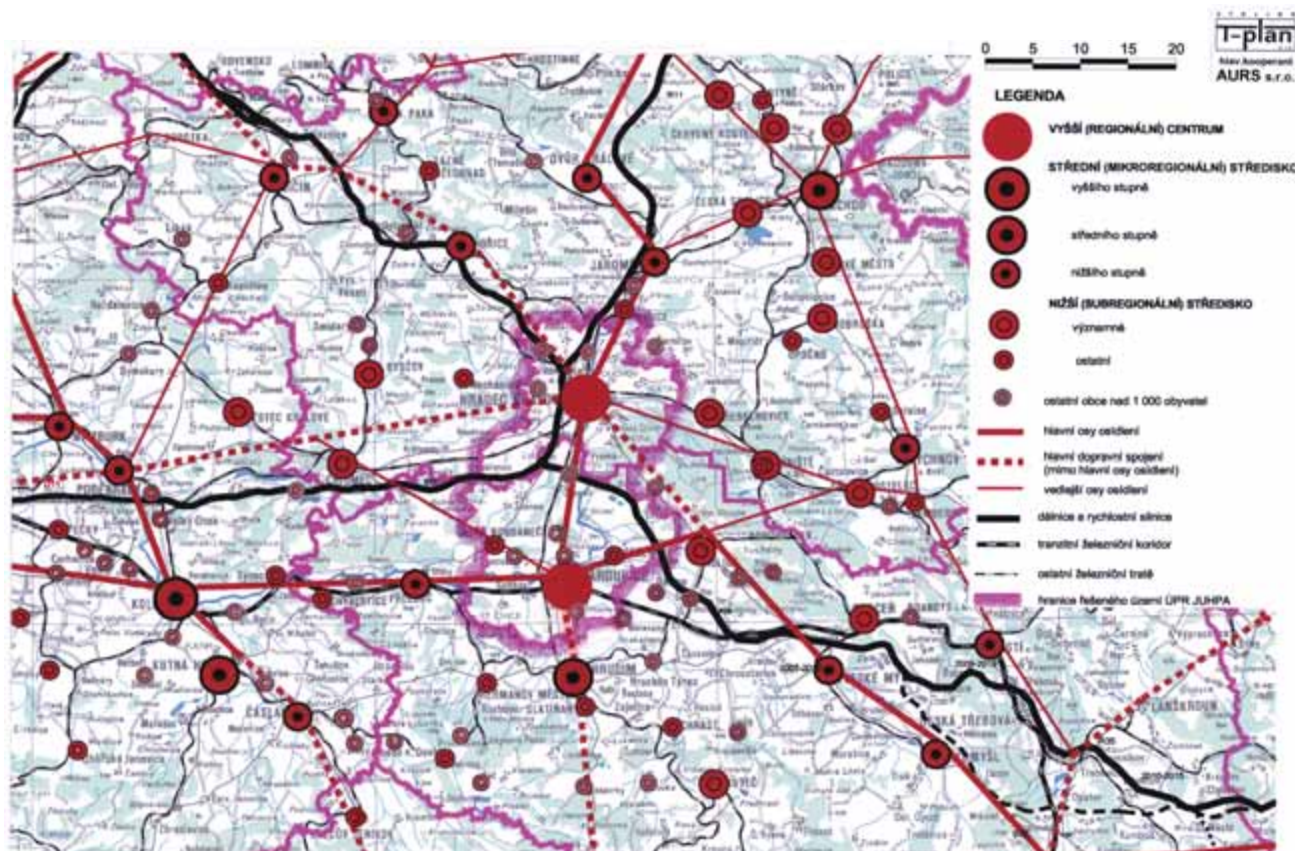
Prachatice, Domažlice, Tachov, Boskovice, Jeseník, Bruntál. I v těchto případech by bylo významným stimulem zlepšení dopravních vazeb k vyšším centrům, resp. zlepšení přístupu na nadřazenou silniční síť. Města Prachatice, Tachov, Rakovník a Boskovice leží mimo hlavní dopravní trasy, znamenající předpoklad pro vstup investorů i rozvoj cestovního ruchu.

Pro vývoj sídelní struktury v území jihozápadního pohraničí může mít velký význam obnovení prostupnosti hranic. Sousední spolkové země Bavorsko a Horní Rakousko patří k neúspěšnějším evropským regionům. Kraje Jihočeský a Plzeňský byly v období před a po II. světové válce postiženy významnou ztrátou populačního potenciálu. Na rozdíl od severních příhraničních území, kde v souvislosti se socialistickou industrializací došlo k opětovnému dosídlení, v jihozápadních částech k obnově sídelní struktury nedošlo.

Po roce 1990 sice spadla „železná opona“, v podstatě však byla nahrazena oponou „zelenou“. Důsledkem toho je, že zejména v jižních Čechách dosud nebyly plně obnoveny v minulosti významné přeshraniční vazby. Tato situace nejen brání rozvoji turistiky v příhraničním území jižních Čech, ale i v přístupu českých občanů k hornorakouské infrastruktuře. I přes nepochybně žádoucí ochranu přírodních hodnot je nezbytné vytvořit podmínky (vč. ekonomických) pro alespoň částečné obnovení sídelní struktury v tomto území.

Vzhledem k nadbytku populačního potenciálu v některých „průmyslových“ regionech České republiky, lze považovat určité migrační posílení tohoto území za reálné.

Hradecko-pardubická aglomerace
a Střední Polabí

ÚPR JÚHPA – schéma sídelní struktury v širších vztazích

Obě na sebe navazující území představují v českém systému osídlení významné modelové případy.

- Hradecko-pardubická aglomerace je jedinou (velkou) bicentrickou aglomerací s vyrovnanými centry. V České republice je pátým nejvýznamnějším sídelním prostorem (cca 350 tis. obyv.);
- Jádrové území Středního Polabí s dominujícím centrem Kolínem je nejvýznamnější aglomerací regionální úrovně (cca 150 tis. obyv.).

Obě aglomerace jsou součástí nadnárodního západovýchodního koridoru osídlení, propojujícího hl. m Prahu přes Olomouc a Ostravu na Katovice/Krakow. Osa osídlení v obou případech jsou naopak přibližně severojižní. V případě Hradecko-pardubické aglomerace zahrnují území od Jaroměře po Slatiňany. V případě Středního Polabí zahrnují území od Nymburka po Čáslav.

Hradecko-pardubický prostor se po ustavení dvou samostatných krajů na

území východních Čech ocitl v nové situaci. Pozitivní skutečností bylo, že obě statutární města i oba krajské úřady se dohodly na pořízení územní prognózy jádrového území Hradecko-pardubické aglomerace. Organizační zabezpečení na sebe vzal po dohodě Pardubický kraj.

V územní prognóze byly testovány čtyři různé strategie možného vývoje tohoto území:

- varianta 1 „dostředivá“ akcentovala rozvoj především v území mezi oběma jádrovými městy,
- varianta 2 „odstředivá“ sledovala spíše rozvoj na vzdálených obvodech jádrových měst,
- varianta 3 ověřovala rozvoj menších středisek při stagnaci jádrových měst,
- varianta 4 sledovala usměrněný vývoj, založený na využívání potenciálů částí řešeného území.

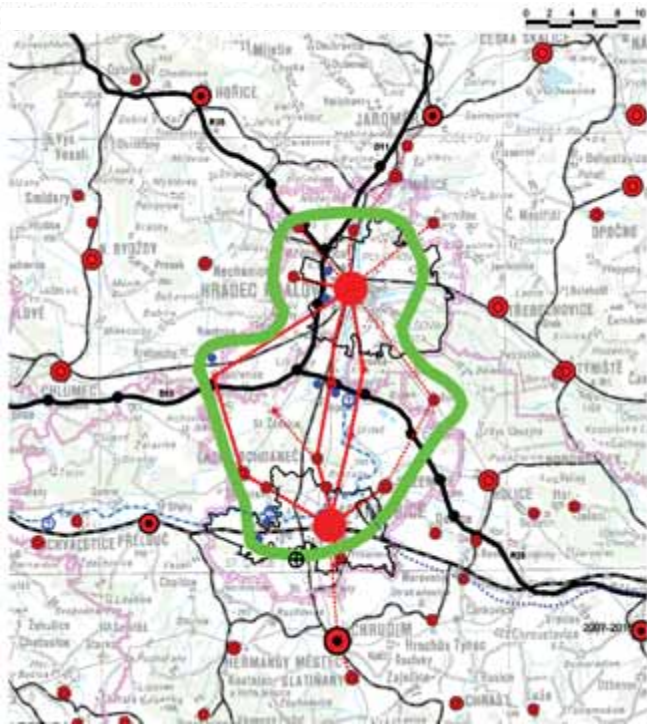
Přestože přístupy jednotlivých spolupřizujících subjektů byly částečně rozdílné, zejména v průmětu schválené

ÚPD měst (s horizontem 2010) do prognózního období 2030, podařilo se dosáhnout značného konsenzu.

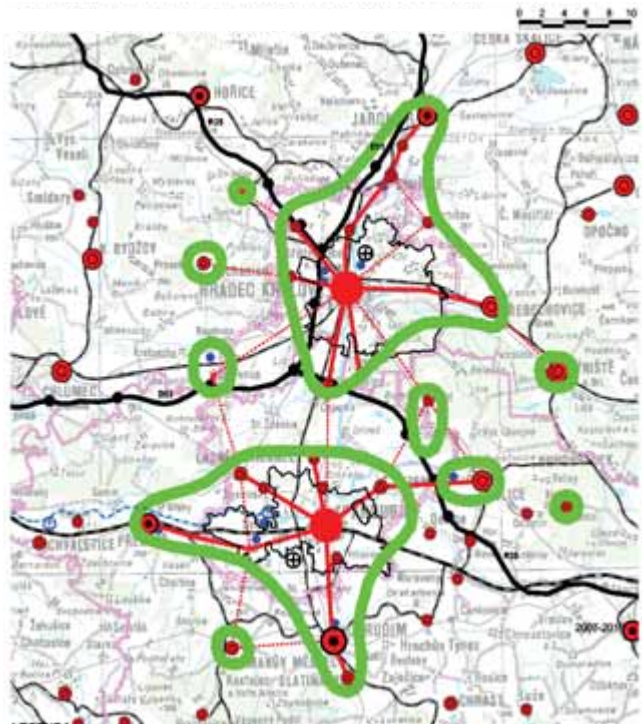
Teoreticky významnější než vlastní řešení jádrového území zpracované v měř. 1 : 25 000 (v dohodnutém vymezení) byly úvahy o širších vztazích a poloze této aglomerace.

I když mottem (snad i cílem) práce bylo heslo „od konfrontace ke spolupráci“, nepovedlo se ani k dlouhodobému výhledu formulovat skutečně společný program rozvoje území, který by jednoznačně vycházel z částečně odlišných potenciálů obou sousedících krajů. Tato skutečnost je nepochybně ovlivněna soupeřením jádrových měst v minulosti (promítá se např. do realizace areálů obchodních center téměř všech řetězců u obou měst vzdálených od sebe 20 km), ale i zatím malou schopností některých subjektů formulovat programy dlouhodobého charakteru.

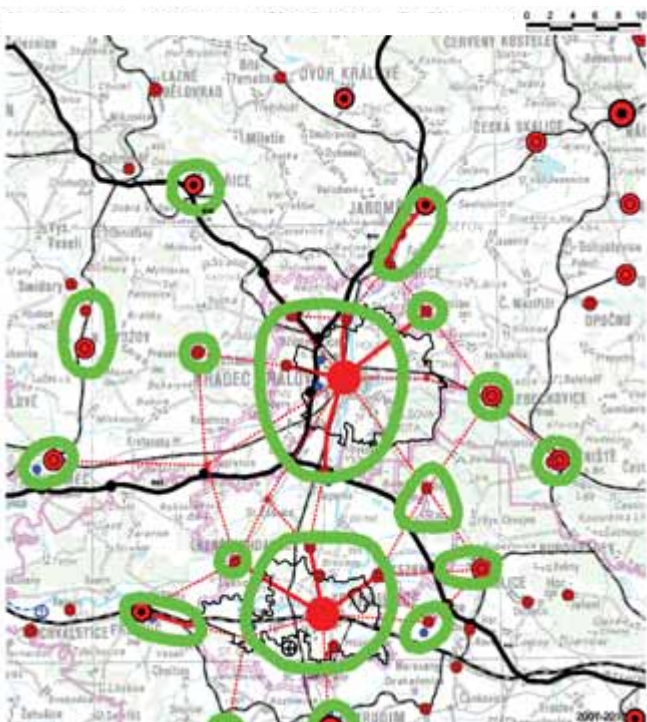
Přes tyto výhrady je možné považovat dosavadní výsledky práce za pozí-

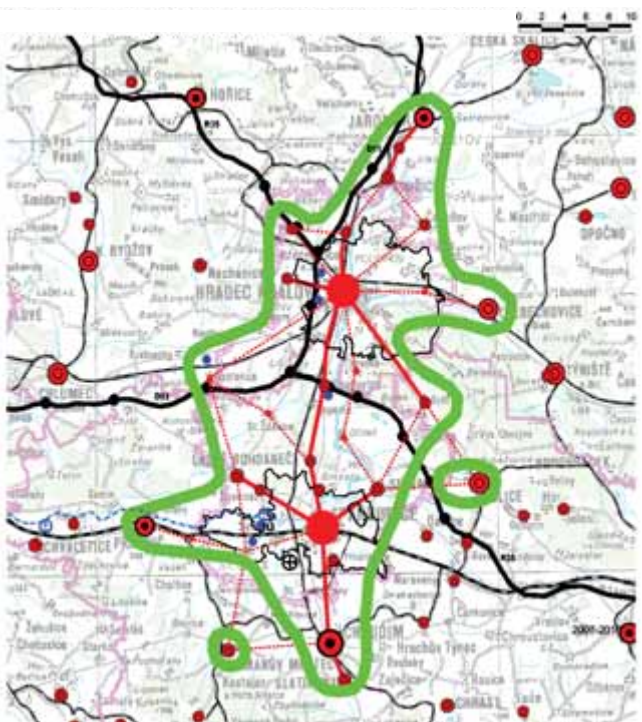
ÚPR JÚHPA V1 – varianta dostředivá – širší vztahy

ÚPR JÚHPA V2 – varianta odstředivá – širší vztahy

ÚPR JÚHPA V3 – varianta menší střediska – širší vztahy

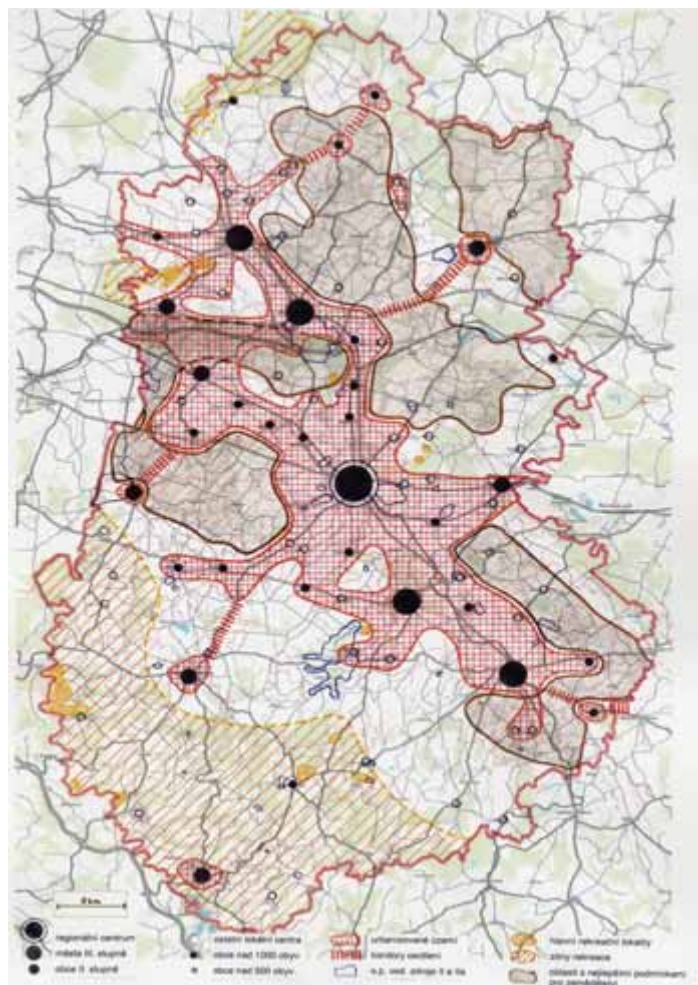
ÚPR JÚHPA V4 – varianta usměrněný vývoj – širší vztahy

LEGENDA

	VYŠŠÍ (REGIONÁLNÍ) CENTRUM		ostatní obce nad 1000 obyvatel		významná letiště
	STŘEDNÍ (MIKROREGIONÁLNÍ) STŘEDISKO středního stupně		další obce do 1000 obyvatel zapojené do systému osídlení		rozvojové ekonomické aktivity
	nižšího stupně		dálnice a rychlostní silnice		obalová křivka území s vyšší mírou urbanizace
	NIŽŠÍ (SUBREGIONÁLNÍ) STŘEDISKO významné		tranzitní železniční koridor		zvláště výrazné mezisidelní vztahy
	ostatní		ostatní železniční trať		další významné mezisidelní vztahy
			labská vodní cesta a přístavy		hranice řešeného území ÚPR JÚHPA

ÚPR JÚHPA – varianta výsledná – schéma urbanistické koncepce

ÚP VÚC Střední Polabí (koncept) – zónování území

tivní, neboť potvrdily potřebu uvažovat o budoucím vývoji obou velkých měst (nadregionálních center) v širším kontextu.

Zajímavou skutečností je, že faktická spádová území obou měst se jen minimálně překrývají. Struktura osídlení v blízkém okolí nadregionálních center je výrazně odlišná.

Hradec Králové s výjimkou Smiřic a Třebechovic p. O. obklopují převážně populačně slabé obce. Pardubice naopak ve svém okolí mají řadu sídel městského typu, velmi blízko (cca 10 km) je i historicky významné (bývalé sídlo kraje) město Chrudim.

V současné době Hradec Králové podporuje spíše rozvoj odstředivý, tj. převážně severně od města, což je zřejmě do jisté míry důsledek vymezení krajů, hranice jsou velmi blízko města. Pardubice naopak sledují vyváženou strategii rozvoje, založenou jak na existující struktuře sídel, tak i na mimořádné dopravně geografické poloze.

Vzhledem k velmi nízkým populačním zdrojům nelze očekávat významnější změny ve struktuře osídlení. Obě velká města, zejména Hradec Králové, mají poměrně rozsáhlá administrativní území, která jsou schopna ve značné míře saturovat případné suburbanizační tendence.

Realizace dálnice D11 a na ní navazující rychlostní silnice R35 zřejmě nebude mít na osídlení větší vliv. Lze předpokládat rozvoj zón ekonomických aktivit u významnějších mimoúrovňových křižovatek, vzhledem k charakteru krajiny v okolí těchto tras však nikoliv rozvoj bydlení.

Lze předpokládat, že realizace dálnice D11 bude znamenat určitou změnu nadregionálních vazeb, zejména zvýšené dojíždky do hlavního města Prahy. Týká se to více hradeckého prostoru, neboť prostor pardubický má již v současné době po modernizovaném železničním koridoru velmi dobré spojení s Prahou.

Ve **Středním Polabí** historicky vznikla mimořádná koncentrace měst, ležících velmi blízko sebe. Po roce 1990 se v tomto území výrazně změnila ekonomická základna. V podstatě zanikla (útlum nastal již dříve) významná pozice potravinářského průmyslu, odvozovaná od vysoké zemědělské produkce podstatné části území a jako velmi problémová se ukázala dříve prestižní

odvětví chemie, strojírenství i elektroniky.

Tyto změny se výrazně promítly do dojíždky, resp. vyjíždky za prací. Zatímco v minulosti bylo město Kolín jedním z největších dojíždkových center této kategorie v České republice, v poslední době bylo i toto město zdrojem. Relativně dobré dopravní spojení s hlavním městem Prahou do značné míry korigovalo nárůst nezaměstnanosti. Okrajová území Středního Polabí však již lze považovat za značně problémová.

Rozhodnutí o výstavbě velké automobilky (TPCA) na severním okraji Kolína bude nepochybně znamenat podstatné zvýšení ekonomické aktivity, a to zřejmě zejména v urbanizovaném území koridoru silnice I/38, která propojuje pět největších měst (Nymburk, Poděbrady, Kolín, Kutnou Horou, Čáslav). Zatímco privátní investice TPCA je dokončována v plánovaném termínu, veřejné investice (zejména státu) do rozvoje dopravní infrastruktury se výrazně opožďují. Týká se to nejen dálnice D11 a navazujících přivaděčů, ale též

celkové přestavby silnice I/38, která je v celém úseku od Čáslavi po Mladou Boleslav v nevyhovujících parametrech. Skutečnost, že prochází velkými městy jako Kolín a Nymburk (zde přímo centrem, které je městskou památkovou zónou) je i v českých podmínkách mimořádná.

Rozvoj ekonomického potenciálu v Kolíně a okolí vyvolává potřebu zásadní přestavby silnice I/2 v úseku Kolín/Kutná Hora – Pardubice. To bude znamenat doplnění významného koridoru osídlení podél Labe obsluhovaného koridorem železničních tratí o kvalitní silniční propojení. Trasa dálnice D11 bude nepochybně významným příspěvkem k řešení dopravních vazeb, především však v nadregionální úrovni. S výjimkou Poděbrad totiž tato trasa neprochází v blízkosti žádného většího města. Struktura osídlení byla historicky ovlivňována především existencí velké řeky Labe a od předminulého století též rozvojem železniční dopravy.

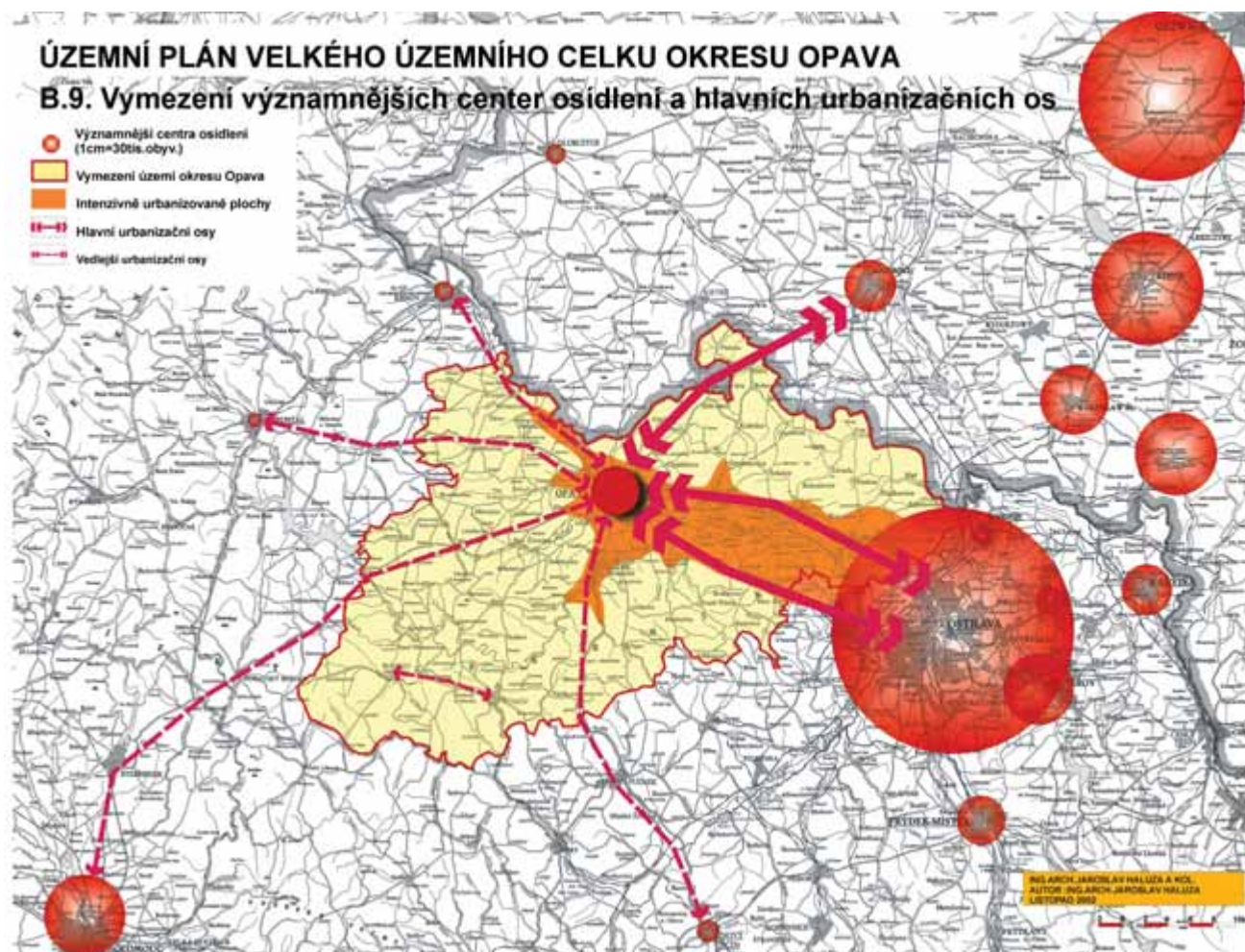
Výstavba automobilky TPCA aktivizovala územní přípravu, směřující k následné investiční činnosti v řadě

sídel Středního Polabí. Jedná se zejména o logistické a výrobní (subdodavatelské) firmy. V určitém rozsahu lze předpokládat i rozvoj bydlení. Mimo dotovaných bytů v Kolíně je možné sledovat určité developerské aktivity v některých příměstských sídlech a ve větším rozsahu též v relativně blízkém lázeňském městě Poděbradech.

Aktivizací Středního Polabí, jehož jádrovým územím je dvojměstí Kolín-Kutná Hora, může dojít k intenzivnějšímu propojení Pražského regionu a Hradecko-pardubické aglomerace. V souhrnu má území, navazující východně na Pražský region, více jak 500 tis. obyvatel. Společně pak vytváří sídelní a hospodářský prostor s cca 2,2 mil. obyvatel.

Příspěvek vychází z prací:

- *Územní prognóza jádrového území Hradecko-pardubické aglomerace (Atelier T-plan a AURS: Karel Beránek, Marie Wichsová, Milan Körner).*
- *Územní plán VÚC Střední Polabí – koncept (AURS, spolupráce Miroslav Tůma, Věra Soukeníková).*

Územní plán velkého územního celku okresu Opava byl schválen 6. 2. 2003. Jeho závazná část je vyhlášena obecně závaznou vyhláškou Moravskoslezského kraje č. 1/2003. Součástí vyhlášky je příloha č. 1.1/2003 s názvem:

Závazná část územního plánu velkého územního celku okresu Opava

Regulativy

V této vyhlášce je koncepce zakotvena v následujících ustanoveních: (citace výňatků z vyhlášky)

V souladu s ustanoveními odst. 1. a odst. 2 písm. a) § 18 vyhlášky o ÚPP a ÚPD se v závazné části ÚPN VÚC okresu Opava stanovují:

- limity využití a uspořádání území,

- zásady a regulativy pro využití a uspořádání území,
- **koncepce rozvoje dopravní a technické infrastruktury včetně vymezení hlavních koridorů,**
- vymezení regionálních a nadregionálních územních systémů ekologické stability (ÚSES),
- vymezení koridorů a ploch pro veřejně prospěšné stavby.

V oblasti **koncepce rozvoje území** územní plán vymezuje v jednotlivých částech okresu Opava území, kde jsou příznivé předpoklady **rozvoje funkcí:**

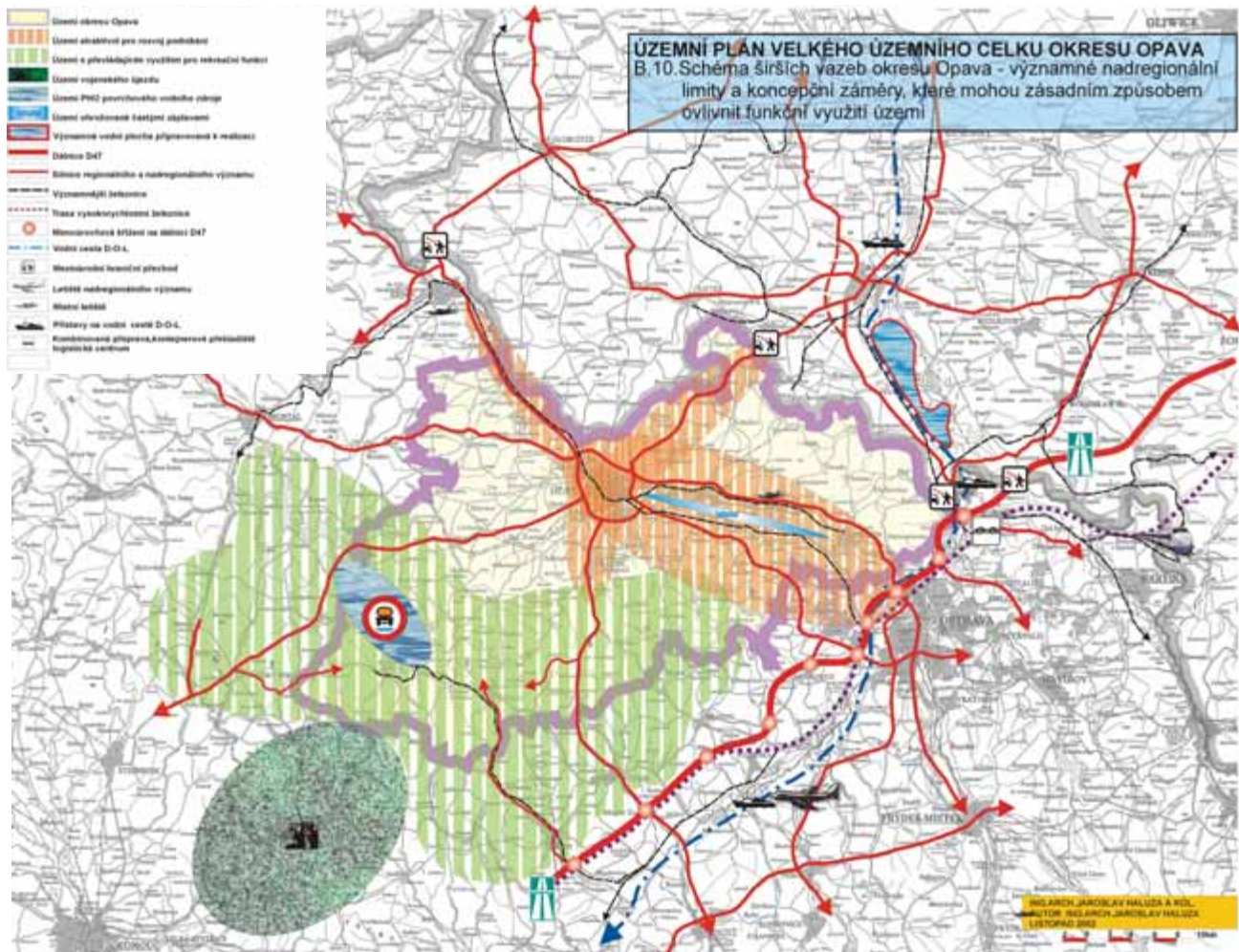
- => bydlení a podnikatelských aktivit,
- => zemědělské a lesní výroby,
- => rekreace.

V oblasti **dopravní koncepce** územní plán vymezuje k ochraně dopravní koridory zabezpečující dopravní napojení území

okresu Opava na sousední okresy a Polskou republiku.

V oblasti **protipovodňové ochrany území** jsou stanoveny podmínky ovlivňující významným způsobem rozvoj území = koncepci jako: vymezení záplavových území, vymezení území s přednostním prováděním úprav v krajinně ovlivňujících odtokové poměry, vymezení částí toků, kde je nutné provést technická opatření vedoucí ke snížení rozlivu vody, vymezení území k výstavbě suchých nádrží, apod.

V oblasti **rozvoje energetiky je koncepce** vyjádřena ochranou stávajících a navrhovaných energetických koridorů nadmístního významu (VVN110kV, 400kV, VVTL, VTL).

V oblasti **rozvoje rekreace a cestovního ruchu je koncepce** vyjádřena vymezením oblastí s omezením rozvoje lůžkové kapacity, vymezením oblastí s vyloučením nárůstu ubytovacích kapacit a vymezením oblastí, kde bude podporován rozvoj ubytovacích kapacit a kde budou přednostně směřovány prostředky pro rozvoj infrastruktury cestovního ruchu.

Souběžně jsou v územním plánu vymezeny limity omezující rozvoj jednotlivých funkcí a opatření k ochraně životního prostředí a krajiny.

Základní koncepční zásady rozvoje území okresu Opava byly dokladovány v řadě schémat (zpravidla v měřítku 1 : 100 000 a 1 : 200 000). Ta vyjímala z hlavního výkresu podstatné a nosné prvky, které tvořily jádro úvah o rozvoji území a jsou podstatné i pro budoucí úvahy o případných změnách koncepce (viz územní plán).

Obecné poznámky k tématu uplatnění koncepce v územních plánech velkých územních celků:

- smyslem založení koncepce je ovlivnění

dějů správným směrem (musíme si umět říci, který to je);

- určení cílů rozvoje;
- optimalizace využití území – podpora určitých dějů v časové řadě, koordinace dějů v území – stanovení priorit v území;
- organizace území – minimalizace negativních dopadů v území – stanovení podmínek;
- ochrana zájmů – regulativy, limity;
- návrhy na řešení problémů – opatření ke zlepšování, nápravě, zamezení negace v území.

Koncepci lze chápat jako hledání a **navrhování optimálních vazeb** mezi základními pilíři trvale udržitelného rozvoje – životním prostředím, hospodářským rozvojem a sociálními podmínkami a to nejen v současných souvislostech, ale i v souvislostech budoucích.

Základní atributy koncepce:

- **historické vazby** – založení koncepce v minulosti, návaznost dějů – ovlivňuje hybnost (polycentrická soustava, koncentrická soustava osídlení);

- **mít kde bydlet** – hustota obyvatel – struktura osídlení;
- **mít možnost se pohybovat** v území za svými cíli (bydlení, rekreace, práce) – hybnost obyvatel – mobilita;
- **mít možnost pracovat** – ekonomický potenciál území;
- **mít sociální jistoty** – péče o zdraví a klidné stáří;
- **mít možnost regenerovat síly** – rekreovat se, trávit volný čas;
- **mít zdravé přírodní prostředí** pro plnění vytčených cílů – ovlivňuje podmínky rozvoje – limity – geologie, kvalita půdy, pokryv, voda, atd.

V ÚP VÚC se promítají státní a resortní koncepce, koncepce zpracované na úrovni krajů např.:

- národní rozvojový plán,
- regionální rozvojové plány,
- koncepce státní politiky cestovního ruchu,
- ochrana životního prostředí – koncepce ochrany ovzduší, vody, odpady, příroda a krajina,
- státní energetická koncepce,
- koncepce průmyslového rozvoje,

- koncepce surovinové politiky,
- koncepce vodohospodářské politiky,
- strategie (koncepce) ochrany území před povodněmi,
- koncepce agrární politiky,
- návrh rozvoje dopravních sítí ČR do r. 2010.

Úkolem VÚC je tyto koncepce promítnout do řešeného území a koordinovat je, což je úlohou nejtěžší, protože ne všechny koncepce jsou vzájemně provázány.

Státní politika:

usměrňuje tok financí do území a tím:

- významným způsobem zrychluje, nebo
- zpomaluje rozvoj území,
- přesouvá aktivity v území,
- neřešením dlouhodobých problémů prohlubuje disproporce v území.

Negativní poznatky z území:

- Z velké části lze bohužel chápat koncepci v území i jako nahodilost. Záleží, kdy

se vstoupí do území s řešením např. VÚC a co se musí akceptovat (zadání). Zda-li již někdo uvažoval koncepčně dříve. Pokud si již resorty stihly vyšlapat své cestičky v území = ty pro ně nejkratší a nejvýhodnější, je již vystaráno.

- Pro zpracovatele ÚPD se tyto linie – jejich pásma – stávají limitem a již není síly a mnohdy i vůle nosiče limitů, které zásadním způsobem mnohdy ovlivňují koncepci rozvoje území (vzhled a uspořádání krajiny) změnit či „zlikvidovat“ a přenést do vhodnějších a méně škodlivých poloh. **Těmto limitům se pak nesmyslně musí podřizovat další rozvoj území.** Návrhy na přeložky těchto vedení (VVN, VVTL, VTL, dálkových vodovodů, produktovodů, dálnic a silnic...) jsou již během na velmi dlouhou trať a jsou málo reálné. Dochází navíc k dalšímu vázání území pro záměr, který se ne vždy podaří zrealizovat.

Velkým negativem je i postupné rozkládání bolestně poskládaných a schválených koncepčních záměrů v následných změnách, které se zpravidla zpracovávají již vytržené z kontextu (politická reprezentace funguje jako hasiči v terénu = hasí požáry, které v území vznikají a málo se věnují prevenci (= koncepci), aby požáry nevznikaly.

Přesto koncepce má při tvorbě ÚPD VÚC (ZÚR) svou nezastupitelnou úlohu. Každý myšlenkový pochod má svá vývojová stádia. Jejich chronologické a zejména logické řazení bude vždy žádoucí. Bude to cesta konsenzu odborných urbanistických vizí a územních vazeb s politickým rozhodnutím vázaným na ekonomii, politický program a ochotu jít s kůží na trh při nepopulárních rozhodnutích (hraničících mnohdy i s tím, že na základě nepopulárního rozhodnutí k záchraně koncepce nebude politik dále zvolen?!).

Územní prognóza Jihomoravského kraje – příprava koncepce rozvoje sídelní struktury kraje

V souladu se Strategií pořizování územně plánovací dokumentace Jihomoravského kraje, která byla schválena politickými orgány kraje a vzata na vědomí usnesením Rady Jihomoravského kraje (JMK) v roce 2001, pořizuje Odbor územního plánování a stavebního řádu Krajského úřadu JMK (OÚPSŘ) Územní prognózu JMK.

Důvodem pro pořízení územní prognózy byly koncepční a systémové nedostatky, které zabránily dopracování návrhů tří územních plánů velkých územních celků (ÚP VÚC) na území kraje a také nutnost zapracování nových zásad rozvoje, které vyplynuly z Programu rozvoje kraje, nových oborových koncepcí a strategických projektů do koncepčního územního rozvojového dokumentu kraje.

Současně s územní prognózou se zpracovává Generel dopravy JMK a Posouzení vlivů Územní prognózy JMK na životní prostředí (v úrovni SEA), které rovněž pořizuje OÚPSŘ.

Práce na všech třech zakázkách koordinuje OÚPSŘ. Postupy a metodiku práce konzultuje OÚPSŘ zejména s Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem životního prostředí a Ministerstvem dopravy.

V době přípravy Územní prognózy JMK připravovalo Ministerstvo pro místní rozvoj záměr nového stavebního zákona, podle něhož se ÚP VÚC mají přeměnit v Zásady územního rozvoje (ZÚR). OÚPSŘ proto navrhl řešení – zpracovat územní prognózu, která se svým pojetím blíží spíše ZÚR než ÚP VÚC. Pro případ zpoždění termínu platnosti nového stavebního zákona byla Územní prognóza JMK zadána dle současně platného zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu tak, že bude zpracována v rozsahu přiměřeném konceptu ÚP VÚC JMK (ve smyslu § 21 odst. 6 stavebního zákona). Po projednání Územní prognózy JMK bude zpracováno zadání s prvky souborného stanoviska, které bude dále veřejnoprávně projednáno a schváleno Zastupitelstvem JMK. Dnes je již téměř jasné, že

budeme dále zpracovávat návrh ÚP VÚC, nikoliv ZÚR.

V průběhu roku 2003 byla zpracována podrobná urbanistická analýza limitů využití území, dopravní a technické infrastruktury, základní urbánní a krajinné osnovy, stabilizované funkční a sídelní struktury s cílem vymezit hlavní územní disproporce, problémy a střety. Současně s urbanistickým rozbohem probíhala analýza demografická a sociologická, jejímž hlavním úkolem bylo poznání základních trendů a tendencí v rozvoji osídlení, které mají dlouhodobý charakter, zároveň probíhala analýza – přírodní regionalizace území Jihomoravského kraje.

V rámci analytických prací se projevil nesoulad v celostátních podkladech. Týkaly se zejména plánované trasy vlaků vysokých rychlostí směřující z území JMK přes Břeclav do Rakouska, plánované vodní cesty Dunaj – Odra – Labe s propojením do Rakouska, regionálního a nadregionálního územního systému ekologické stability (ÚSES) s ohledem na celostátní ÚTP, který nebyl respektován ve schválených územních plánech obcí. Uvedené problémy budeme řešit v návrhu územní prognózy a zohledníme výsledky projednávání. Nejednotnost podkladů v budoucnosti vyřeší již dnes chybějící Politika územního rozvoje ČR a jednotné územně analytické podklady.

Koncepce dlouhodobého územního rozvoje Jihomoravského kraje vyplyne z modelování různých možností rozvoje sídelní struktury. Na základě modelování sídelní struktury a na základě zhodnocení rozvojových předpokladů jednotlivých obcí dle zvolené kategorizace byly vytvořeny modely rozvoje Jihomoravského kraje.

Modely rozvoje JMK jsou založeny na různé sídelní dělbě práce při zohlednění procesu suburbanizace; jsou to: model A – varianta usměřovaná (řízené) suburbanizace, model B – varianta usměřovaná (řízené) suburbanizace do pásu a model C – varianta koncentrická.

Ostatní jevy (zejména varianty dopravních koridorů) jsou do těchto scénářů vloženy jako podpůrné argumenty pro modelovaný cílový stav. Cílem výsledných modelů je formulace rozhodujících podmínek pro zajištění prosperity kraje. Tyto podmínky by ve svém působení měly usměřovat rozvojové aktivity, definovat sanační opatření a stabilizovat existující hodnoty.

Rozdíly mezi jednotlivými modely vyplývají ze současných a výhledových trendů rozvoje sídelní struktury a z nastavení stupně usměřování územního rozvoje, a to od liberálního způsobu řízení rozvoje sídelní struktury v případě modelu A až po direktivní způsob řízení rozvoje sídelní struktury v případě modelu C, a to vše v návaznosti na časový horizont, kdy musí být do realizace jednotlivých modelů vloženy investiční prostředky, zejména do nadmístní dopravní a technické infrastruktury.

Modely rozvoje JMK byly současně posouzeny z hlediska modelování dopravy a z hlediska jejich vlivů na životní prostředí. Poté zpracovatelé územní prognózy doporučili k dalšímu sledování model A – variantu usměřované (řízené) suburbanizace.

Modely rozvoje projednalo Zastupitelstvo Jihomoravského kraje 15. dubna 2004 a k dopracování do úrovně konceptu ÚP VÚC JMK vybralo model A – variantu řízené suburbanizace. Tento model bude dále rozpracován ve variantách do úrovně přiměřené konceptu ÚP VÚC. Bude rozpracována struktura osídlení, variantně budou zapracovány záměry rozvoje dopravní a technické infrastruktury, ÚSES, apod. Varianty budou dále posuzovány z hlediska dopravního a z hlediska vlivů na životní prostředí (SEA). Výsledná varianta vyplyne z veřejnoprávního projednávání.

Model A bude dopracován do úrovně přiměřené konceptu ÚP VÚC v termínu do 30. 6. 2004. Od 1. 7. 2004 bude zahájeno veřejnoprávní projednávání Územní prognózy Jihomoravského kraje přiměřené ve smyslu § 21 odst. 6 zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

a vyhlášky č.135/2001 Sb., o územně plánovacích podkladech a územně plánovací dokumentaci. Souběžně bude s veřejností projednáváno Posouzení vlivů Územní prognózy JMK na životní prostředí ve smyslu zákona č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů rozvojových programů a kon-

cepcí na životní prostředí. Poté bude sestaveno zadání s prvky souborného stanoviska pro zpracování návrhu ÚP VÚC JMK, které bude rovněž veřejnoprávně projednáno.

Cílem je schválení zadání návrhu Územního plánu velkého územního celku

JMK v Zastupitelstvu JMK koncem roku 2004.

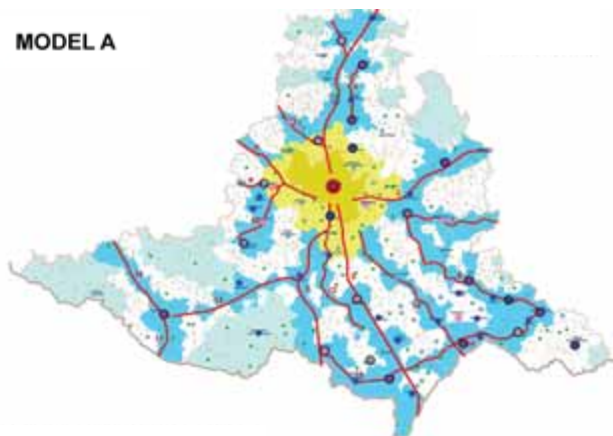
Postup a metodiku modelování sídelní struktury popisuje dále jeden ze zpracovatelů Územní prognózy JMK – Ing. arch. Jiří Fixel.

SÍDELNÍ STRUKTURA JIHMORAVSKÉHO KRAJE

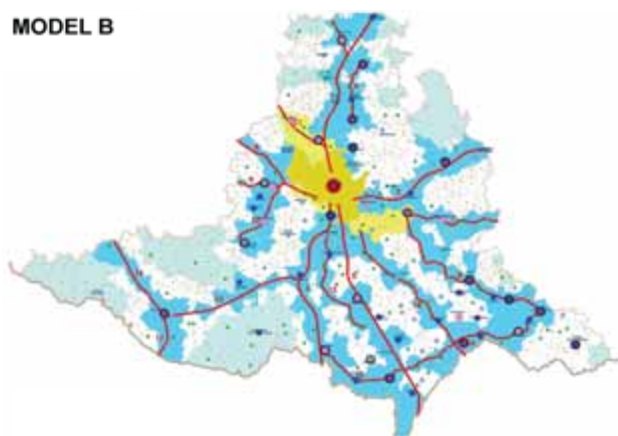
SOUČASNÝ STAV

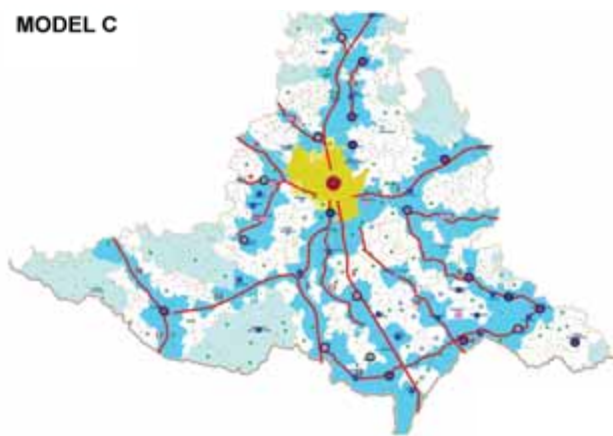
MODEL A

MODEL B

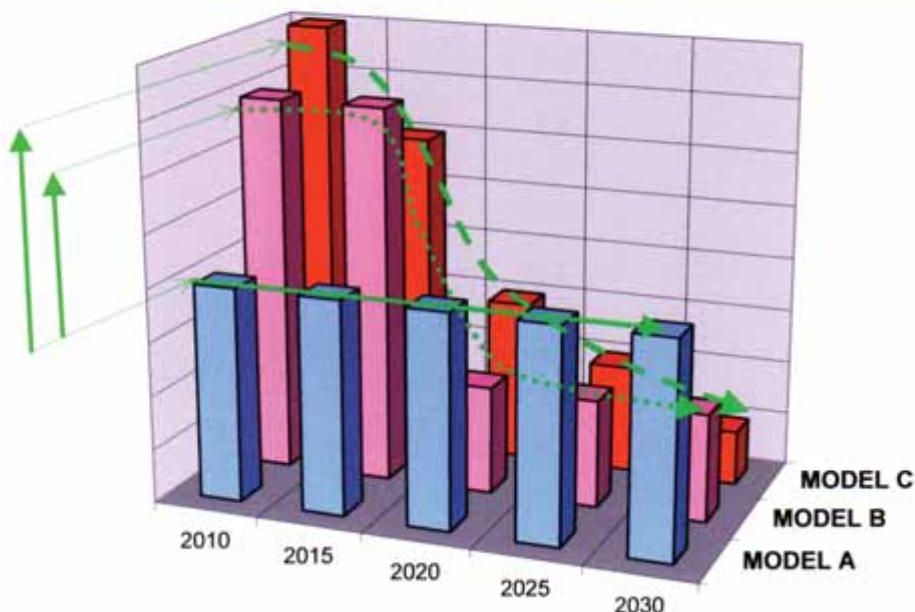

MODEL C

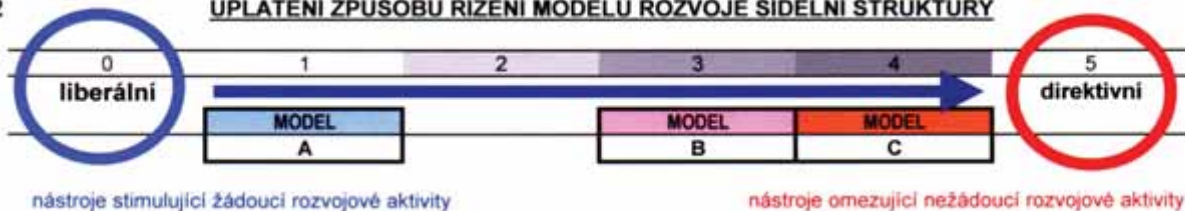

FAKTORY, KTERÉ BUDOU S NEJVĚTŠÍ PRAVĚPODOBNOSTÍ OVLIVŇOVAT REALIZOVATELNOST MODELŮ

1 NÁROKY MODELŮ NA INVESTICE V PRŮBĚHU PROGNOZOVANÉHO OBDOBÍ

2 UPLATĚNÍ ZPŮSOBU ŘÍZENÍ MODELU ROZVOJE SÍDELNÍ STRUKTURY

3 RIZIKA SPOJENÁ S REALIZACÍ MODELŮ ROZVOJE SÍDELNÍ STRUKTURY

4 VNĚJŠÍ VLIVY OVLIVŇUJÍCÍ STABILITU ZVOLENÉHO MODELU

- ⊗ Dotační politika EU a státu
- ⊗ Politika územního rozvoje stanovená státem
- ⊗ Resortní koncepce garantované státem (Dopravní politika, Politika životního prostředí, Hospodářská politika atd.)
- ⊗ Lokální záměry (prezentované prostřednictvím Programů rozvoje a Územních plánů obcí)

Modelování struktury osídlení v rámci Územní prognózy Jihomoravského kraje

Slovo úvodem

V rámci prací na Územní prognóze Jihomoravského kraje jsme provedli analýzu rozvojových předpokladů, které s největší pravděpodobností mohou ovlivňovat rozvoj kraje. Ukázalo se, že současná praxe velmi dobře zvládá řešení obsluhovaných systémů, ale zapomíná aktivně vnímat změny, které se odehrávají v samotném předmětu územního rozvoje – v sídelní struktuře. Územní plány VÚC sice do území vkládají resortně požadované záměry, ale změny vlastní struktury osídlení aktivně neovlivňují.

Od roku 1989 dochází v naší sídelní struktuře k podstatným změnám, které vycházejí především ze změny životního způsobu odrážejícího měnící se podmínky hospodářské i sociální. Mění se hybnost obyvatelstva, dochází k diferenciaci oblastí podle podmínek ekonomického růstu, společnost a její aktivity se začínají daleko více diferencovat. Oblasti s výhodnějšími podmínkami se stávají atraktivní jak pro obyvatele, tak i pro ekonomické subjekty. Na druhé straně dochází k vzniku a rozšiřování oblastí potýkajících se s řadou socioekonomických problémů, které pro obyvatele i ekonomické aktivity začínají být neatraktivní. Tyto trendy jsou nejvíce čitelné v okolí velkých měst a v periferních oblastech, kde donedávna převládala zemědělská výroba.

Je otázkou, zda má společnost usilovat o ovlivňování tohoto vývoje nebo ho pouze pasivně přijímat jako nevyhnutelnou nutnost. Pokud má územní plánování jako jeden ze systémů utváření prostředí opravdu plnit své cíle, nemůže být k těmto trendům lhostejné. Už jenom z pohledu vkládání veřejných investic do území. Tyto investice musí být účelné a musí podporovat ty trendy, které budou prokazatelně pozitivně ovlivňovat budoucí utváření společnosti a prostředí, v kterém tato společnost hodlá existovat. Pokud budeme pouze doplňovat nezbytná technická řešení, která si samovolný vývoj vy-

žádá, nemůžeme se zodpovědně přihlásit k tvorbě udržitelného rozvoje. Na druhé straně ovšem nesmíme propadnout mylným představám o schopnosti řídit sociální a ekonomické činnosti podle našich představ.

Následující text je vzhledem k omezenému prostoru zaměřen na popis použité metody. Věcná problematika Jihomoravského kraje slouží pouze jako podklad pro prezentaci metody.

Vývoj struktury osídlení Jihomoravského kraje

Dosavadní vývoj struktury osídlení Jihomoravského kraje, který byl popsán v analýze Územní prognózy Jihomoravského kraje ukazuje, že existují trendy, které mají dlouhodobý charakter a pokud nedojde k jejich usměrňování, mohou významnou měrou ovlivňovat společenský a hospodářský vývoj kraje. Rozhodujícím trendem je proces suburbanizace, který byl identifikován v Brně jako jádru aglomerace, přičemž nelze vyloučit obdobné procesy v dalších velkých městech kraje, které se v současném stavu projevují pouze okrajově.

Průvodními jevy suburbanizace je zejména rozrůstání velkých měst do svého zázemí, zvýšená hybnost obyvatelstva při cestách do center osídlení (ve kterých se koncentrují pracovní příležitosti a sociální vybavenost) umocněná obecně rostoucím podílem individuální automobilové dopravy a přenášení stále většího počtu městských funkcí mimo území jádrového města (vznik obchodních a zábavních komplexů mimo urbanizované území).

Trend suburbanizace, který znamená růst počtu obyvatel v zázemí velkých měst, je současně v ostatním území provázen stagnací a u některých velikostních skupin sídel úbytkem počtu obyvatelstva.

Modelování sídelní struktury Jihomoravského kraje

Z výše popsaných důvodů byly v I. fázi návrhu ÚPG JMK prověřovány formou modelů možnosti utváření sídelní struktury s cílem určení modelu, který umožní nejlépe reagovat na očekávané trendy a bude minimalizovat případná rizika.

Modely byly navrženy s cílem zajištění prosperity kraje jako celku při usměrňování procesu suburbanizace, při podpoře klíčových rozvojových aktivit, akceleraci rozvoje v oblastech s předpoklady pro hospodářský i demografický růst, stabilizaci periferních oblastí a respektování existujících přírodních i kulturních hodnot.

Rozdíly mezi modely spočívají především v míře regulace (usměrňování) procesu suburbanizace a ve vymezení územně technických řešení (zejména dopravních systémů), které podporují model sídelní struktury.

Východiska modelování

Prvním východiskem pro modely sídelní struktury byla „Obecná prognóza vývoje obyvatelstva podle velikostních skupin obcí“ (ÚRS PRAHA, a.s.), která vychází z pravděpodobného vývoje sídel v příštích obdobích navazujícího na retrospektivní data o vývoji obyvatelstva. V této práci byly obce rozděleny do sedmi skupin velikostních kategorií. Nárůst počtu obyvatel je předpokládán pouze ve velikostní skupině 2 000 až 5 000 obyvatel. Naopak ke značnému poklesu dochází ve skupině měst nad 100 000 obyvatel, kde se předpokládají suburbanizační efekty.

Druhým východiskem byl očekávaný demografický vývoj v Jihomoravském kraji, který předpokládá v období do r. 2030 úbytek počtu obyvatel o 64 tisíc a pokles pracovních příležitostí o 65 tisíc.

Třetím východiskem byla poloha sídel ve struktuře osídlení kraje. Osídlení je strukturováno do vzájemně propojených

soustav, jejichž základem jsou sídla na hlavních a vedlejších urbanizačních osách a na jejich křížení. Hlavní urbanizační osy spojují centrum kraje s centry sousedních krajů (zemí). Vedlejší urbanizační osy spojují významná sídla uvnitř kraje navzájem nebo s významnými sídly sousedních krajů. Podle tohoto klíče bylo v analýze osídlení kraje rozděleno do 6 rozvojových skupin, které jsou popsány v modelech.

Dalšími východisky pro modelování sídelní struktury byly potřeby:

- Podporovat schopnost vybraných sídel generovat pracovní místa, která vychází z předpokladu, že potenciál pracovních míst je určen velikostí sídla a jeho dopravní vybaveností.
- Postupně řešit disproporce technické obsluhy měst, zvláště zásobení vodou a odkanalizování, a to v souladu se zpracovávaným PRVK JMK.
- Zajistit stabilitu sídel v marginálním území, která jsou v bezprostředním vztahu ke schopnosti trvale pečovat o krajinu (urbanizační předpoklad trvale udržitelného rozvoje).

Postup modelování sídelní struktury

Pro vyjádření reálných možností rozvoje sídelní struktury byla vybrána tři modelová řešení, která byla popsána verbální charakteristikou, schematickým kartogramem a dokladována datovým modelem.

Jsou to:

- MODEL A = Varianta usměrňované suburbanizace.
- MODEL B = Varianta pásové suburbanizace (usměrňované do pásu).
- MODEL C = Varianta koncentrická (urbanizační – důsledné omezení suburbanizace).

Základem datového modelu byly výsledky ze SLBD 2001, doplněné odvozeným počtem pracovních příležitostí získaných z rozboru vyjíždky a dojíždky jednotlivých obcí. Pro 647 obcí vznikl podklad pro modelování jejich možného vývoje v rámci sídelní struktury kraje.

Prvním krokem modelování byla modifikace počtu obyvatel odvozená z prognózaného počtu obyvatel v obcích ČR (dle ÚRS PRAHA, a.s.) a z Prognózy demografického vývoje JMK – koeficient k1.

Velikostní skupiny obcí	Obce JMK podle velikosti (SLBD_2001)	k1	Obce JmK podle velikosti x k1	rozdíl stav výhled
>2000	325 974	0,990	322 714	-3 260
2000 – 4999	167 351	1,010	169 025	1 674
5000 – 9999	89 253	0,955	85 237	-4 016
10000 – 19999	36 028	0,935	33 686	-2 342
20000 – 49999	132 940	0,960	127 622	-5 318
50000 – 99999	0		0	0
100000<	376 172	0,865	325 389	-50 783
Celkem	1 127 718		1 063 673	-64 045

Typ území	Tendence počtu obyvatel	MODEL A		MODEL B		MODEL C	
		k2	Počet obyvatel	k2	Počet obyvatel	k2	Počet obyvatel
Jádrové území	Pokles	0,950	309 119	0,950	309 119	1,000	325 389
Suburbánní území	Nárůst	1,200	109 862	1,350	63 671	1,350	10 417
Hlavní urbanizační osy	Nárůst	1,100	140 682	1,100	175 974	1,100	176 775
Vedlejší urbanizační osy	Nárůst	1,050	295 742	1,050	289 981	1,050	308 895
Obce mimo osy	Pokles	0,850	160 231	0,850	170 060	0,850	192 909
Marginální území	Stagnace	1,000	48 362	1,000	54 902	1,000	48 726
Údaj za JMK			1 063 997		1 063 706		1 063 111

Druhým krokem modelování byla modifikace počtu obyvatel odvozená z polohy v rámci sídelní struktury – koeficient k2, který představuje míru změn dle typu urbanizovaného území.

Výsledná hodnota počtu obyvatel sídel JMK respektovala celkový úbytek počtu obyvatel o 6%.

Třetím krokem modelování bylo rozložení pracovních míst založené na předpokladu, že potenciál pracovních míst je generován velikostí sídla a jeho dopravní vybaveností. Podle dopravního napojení byl vytvořen koeficient k3, který představuje míru změny pracovních příležitostí.

Všechny modely identifikovaly 5 hlavních a 13 vedlejších urbanizačních os. Oproti současnému stavu byla vymezena 1 nová vedlejší urbanizační osa.

Podstatou modelování byly změny, které se především týkají jádrového území aglomerace a jeho suburbánní zóny, kde se pochopitelně soustřeďuje převážná většina urbanizačních jevů a procesů, které s ohledem na výrazné monocentrické postavení jádra významně ovlivňují převážnou část území kraje.

Modelová řešení byla doplněna územně-technickým řešením umožňujícím využít „příležitostí“ vymezených ve SWOT

analýze, která byla do modelů variantně vkládána. Většina těchto řešení je sledována ve variantách, které jsou v jednotlivých modelech zaměnitelné.

Hodnocení modelů rozvoje sídelní struktury

Hodnocení předložených modelů bylo založeno na zásadě, že uspořádání sídelní struktury v jednotlivém modelu je tím příznivější, čím větší je schopnost využít rozvojové příležitosti definované ve SWOT analýze a naopak tím nepříznivější, čím větší jsou rizika, která na modelovou strukturu osídlení působí. (SWOT analýza byla vypracována jako jeden z finančních materiálů analytické části územní prognózy).

Výběr kritérií byl definován podle toho, jaká mají jednotlivá kritéria vliv na strukturu osídlení („průmět do území“ a rozdílnost působení v jednotlivých modelech).

Celkový počet identifikovaných příležitostí dle SWOT analýzy byl 124.

Příležitosti bez přímého vlivu na změny struktury osídlení – bez územního průmětu – 70.

Příležitosti s územním průmětem využitelné ve všech modelech – 36.

Příležitosti s územním průmětem a rozdílným působením v modelech – 18 (= kritéria hodnocení).

Pořadí modelů podle hodnocení příležitostí:

Model A – počet bodů 7

Model B a C – počet bodů 5

Celkový počet identifikovaných rizik dle SWOT analýzy bylo 106.

Rizika netýkající se přímo struktury osídlení – bez územního průmětu – 91.

Rizika s přímým vlivem na změny struktury osídlení – 15 (= kritéria hodnocení).

Pořadí modelů dle hodnocení rizik:

Model A – počet výrazných rizik 3

Model B – počet výrazných rizik 8

Model C – počet výrazných rizik 11

Výsledky modelování sídelní struktury

Na základě výše popsaného hodnocení byl objednateli doporučen model A – „Varianta usměřované suburbanizace“ jako

základ budoucí organizace sídelní struktury. Tento model v současných podmínkách nejlépe zohledňuje definované rozvojové příležitosti a je schopen nejlépe reagovat na možná rozvojová rizika.

Charakteristika MODELU A = Varianta usměřované suburbanizace

Urbanizační trendy

- Rozvolněný rozvoj kolem jádra aglomerace bude usměřován do suburbánní zóny v perimetru cca 15 km od jádra aglomerace.
- Úbytek obyvatel v jádru aglomerace.
- Posilování sídel v suburbánní zóně – zvýšení počtu obyvatel a přesun některých služeb.
- Významnější posilování sídel na hlavních urbanizačních osách a jejich modifikace (vliv D1, R43 a R52).
- Posilování významu sídel na vedlejších

urbanizačních osách – aktivování vedlejší urbanizované osy na Hodonín.

- Růst malých sídel kolem Znojma, Břeclavi, Hodonína, Vyškova, Blanska.
- Soustředování výrobních aktivit, služeb a vybavenosti do jádra aglomerace, subcenter a vybraných sídel s výraznou kvalitou dopravní obsluhy.
- Stabilizace sídel v marginálním území.

Územně technická řešení dopravních systémů (příklad uspořádání)

- D1 pokračování na Ostravu;
- R43 – Varianta dlouhodobě sledovaná (trasa „bystrecké / německé dálnice“);
- R52 – Varianta mimo Mušovská jezera – východně od Mikulova;
- R55 s napojením na D2;
- Úprava trasy I/38, I/53;
- Využití JV i JZ tangenty;
- Realizace IDS bez SJTD;
- Severní trasa VRT;
- Přístav Břeclav napojený z rakouské strany.

Praha – urbanistická koncepce velkoměsta

Praha – evropská metropole, hlavní město státu, město s tisíciletou historií, které se v průběhu staletí dynamicky rozvíjelo a pohlcovalo nová a nová území, obce a celá historická města.

Rostlé středověké město, sevřené v hradbách, bylo doplněno neuvěřitelným urbanistickým počinem Karla IV. založením Nového města pražského, jehož dimenze a struktura odpovídá i současným územně technickým požadavkům. Srůstání Prahy s okolními, samostatně založenými městy, která vznikla na přirozených urbanizačních osách, vycházejících z historického města, výrazně v čase předběhla administrativní kroky postupného sjednocování, které vedlo k vzniku tzv. Velké Prahy v roce 1922. Dvacáté století přineslo velké množství koncepcí, očekávání a stavebních počínů. Přineslo i založení nových sídelních celků obrovských rozměrů a ambice na další velký růst města, které vyústily v administrativní připojení dalších území tak, aby se v roce 1974 územní rozvoj města uzavřel do současných hranic, které představují rozlohu téměř pěti set kilometrů čtverečních.

Mnohé z předpokládaných záměrů se uskutečnily, mnohé nikoli (u některých se dá říci naštěstí) a některé zůstaly v neúplné podobě jako torza, vyzývající k dokončení.

Euforie polistopadového období 1989 přinesla radikální názory na změnu koncepce města, potřebu dělat všechno úplně jinak, změnit Prahu od základů a podobně. Postupně však docházelo k vystřízlivění. Praha je souhrn obrovského množství samostatných urbanistických počínů, které byly po staletí propojovány a smelovány a zároveň rozestavěných celoměstských systémů, které v torzech nemají význam. Podoba mnohých území má zcela uzavřený urbanistický rozvoj, bohatství kulturního dědictví a přírodních hodnot předurčuje možnosti dalších urbanizačních směrů i podmínek ochrany.

Za těchto podmínek lze v celoměstském měřítku vytyčit pouze základní zásady rozvoje, které budou rozpracovány a doplňovány v podrobnějších dokumentacích.

Každý územní plán je ve svém výsledku průmětem mnoha faktorů, v některých případech si i odporujících, které je nutno skloubit v jeden celek, a to i za cenu kompromisních řešení, jež ale budou ze všech hledisek akceptovatelná. Pro potřeby stanovení urbanistické koncepce města byla Praha rozdělena do několika pásem.

- Historické jádro Prahy – jedná se o území Pražské památkové rezervace (PPR).
- Současné centrum města – tvoří severní část PPR, která se vyznačuje výraznou koncentrací komerčních aktivit.
- Současné kompaktní město – zahrnuje vnitřní a vnější souvisle zastavěné město.
- Vnitřní souvisle zastavěné město – zahrnuje původní pražská předměstí s blokovou zástavbou a prvorepubliková zhradní města.
- Vnější souvisle zastavěné město – zahrnuje poválečnou výstavbu, většinou sídlištního charakteru, původní obce touto zástavbou pohlcené a velké soustředěné průmyslové areály.
- Vnější pásmo – je území připojených obcí za hranicí současného kompaktního města.

Urbanistické zásady obsažené v územním plánu

- Dekoncentrace celoměstských, obvodních i regionálních funkcí mimo současné centrum města. S tím souvisí návrh na rozšíření tohoto území a vytváření předpokladů pro vznik dalších městských a lokálních center.
- Nové vymezení hranice kompaktního města, které by mělo uspokojit nároky na soustředěnou městskou zástavbu.
- Rozvoj původně samostatných obcí v rámci vnějšího pásma formou postupného narůstání stávajících sídel. Nepředpokládá se zakládání nových celků bez vazeb na stávající strukturu osídlení.
- Nově rozvíjená území splňují požadavky na soběstačnost z hlediska pracovních příležitostí v místě bydliště.
- Kromě urbanizace nových ploch se počítá s funkční transformací a kvalitativ-

ními změnami v rámci stávajícího zastavěného území.

- Za hranicí kompaktního města jsou navrhovány rozsáhlé areály krátkodobé rekreace s celoměstskou působností.
- V rámci vnějšího pásma je rozvoj orientován především na tradiční urbanizační osy, důraz byl kladen na území obslužená kolejovou příměstskou dopravou.
- Při výběru ploch byla preferována ta území, která mají dobrou dopravní dostupnost, zejména městskou hromadnou dopravou.
- Výběr rozvojových území byl ovlivněn možnostmi a náročností obsluhy inženýrskou infrastrukturou.
- Byly respektovány všechny chráněné přírodní plochy a památkové soubory. Byly dodrženy zásady ekologických zón, které byly stanoveny v analytické části konceptu územního plánu.
- Plně jsou akceptovány závazné prvky Generelu územního systému ekologické stability. Některé navrhované části, které nejsou v generelu přesně lokalizovány, jsou modifikovány a rozvíjeny.
- Nové zelené plochy jsou situovány tak, aby tvořily ucelený, spojitý systém, který podpoří již dříve založené zelené klíny pronikající radiálně do kompaktní zástavby.

Navrhovaný územní rozvoj počítá s časovým horizontem 2010 jako obdobím, pro které je třeba rozhodnout o možnostech, způsobu a pravidlech využívání území. Ne všechny záměry jsou realizovatelné v tomto období, některé směřují za časový horizont plánu. Proto jsou vymezeny určité územní rezervy pro výstavbu i po roce 2010. Kritériem pro výběr těchto lokalit byly zejména finanční náročnost, celková dopravní dostupnost včetně možnosti obsluhy městskou hromadnou dopravou, dále kontinuita rozvoje sídel a míra jejich přirozeného růstu.

Do tohoto výhledového období při hodnocení realizačních možností případnou také dílčí úseky nadřazené silniční síti, trasy vysokorychlostních tratí (VRT), část ploch zeleně a zcela určitě i části územního systému ekologické stability (ÚSES), pro který se však etapizace nenavrhuje.

Pro časový horizont plánu se předpokládá potřeba 141 000 bytů, z toho 31 000 pro dlouhodobě přítomné. Počet trvale bydlících obyvatel se příliš nezmění a může se pohybovat okolo 1 250–1 300 tisíc obyvatel. Jde tedy o výrazné zvyšování standardu bytového fondu, jehož realizace je závislá na ekonomických podmínkách, které se s největší pravděpodobností v nejbližších letech převratným způsobem nezlepší a růst ekonomické síly bude spíše pozvolný.

V ÚPn je ale třeba počítat i s určitým podílem bydlení mimo hranice města, kde již dochází a bude docházet k rozvoji bytové funkce formou rodinné výstavby. Návrh územního plánu počítá asi s 25 % účastí regionu na řešení této otázky.

Hlavní urbanizační směry na území Prahy budou probíhat v několika základních úrovních

- Vzhledem k předpokládané expanzi centrálních funkcí do okolního území návrh šířeji vymezuje městské jádro (centrum města). Tento proces přinese stavební činnost zejména do relativně volných ploch (např. uvolňování drážních pozemků a ploch průmyslu) a do proluk, kde bude docházet k přestavbám objektů. Tato činnost vyžaduje důsledný památkový dohled a ochranu kulturních hodnot.
- Dojde k částečné funkční transformaci a kvalitativní proměně stávajícího kompaktního města. Opět se jedná o přestavby a dostavby, výstavbu v prolukách a na volných pozemcích.
- ÚPn předpokládá rozšíření kompaktního města, které s sebou přinese intenzivní stavební činnost na nových plochách. Tato soustředěnější výstavba by především měla řešit otázku městského bydlení ve středněpodlažní zástavbě, doplněného pracovními příležitostmi.
- Ve vnějším pásmu by se měla rozvíjet stávající osídlení s ohledem na přírodní podmínky v území, pozvolný přechod do volné příměstské krajiny a zachování jejich svébytnosti. Nová výstavba by se měla soustředit převážně na nízkopodlažní formy bydlení. Nezbytné je zachovat a podporovat vstup stávajících zelených klínů, zasahujících až do vnitřního města.

Celoměstské centrum a jeho rozvoj

Nejcitlivější a přitom klíčový problém Prahy je ve vymezení územních možností rozvoje centrální části města, která je v současnosti vnímána především jako severní část Pražské památkové rezervace. V předstihu je nutné vytvářet podmínky pro rozšíření centra, a tím předejít nebezpečí, že se bude stupňovat tlak na další komercializaci tohoto území. Důsledkem by bylo další vylidňování a likvidace bytové funkce. Jedním ze základních požadavků při restrukturalizaci centra je proto zásadní ochrana stávajícího bydlení a požadavek na procentuální podíl nového bydlení v navrhovaných aktivitách. Rozšíření jádra města a jeho dekoncentrace jsou nezbytnou podmínkou pro zachování identity Prahy jako takové a zároveň by mělo přinést i snížení dopravní zátěže v území.

Z těchto důvodů jsou navrženy jako rozvojová území centra plochy Smíchova a část Karlína. Dále plochy na Pankráci od předmostí Nuselského mostu po Pankráckou pláň. V severním směru jsou k transformaci pro centrální funkce navrženy pozemky nádraží Praha-Bubny a území Zátor. Velké rozvojové tendence na pozemcích Hlavního a Masarykova nádraží musí být omezeny pouze na dostavbu při ulici Na Florenci a v okolí Churchillova náměstí na Žižkově.

Kompaktní město

V současně zastavěném kompaktním městě bude docházet ke kvalitativním proměnám jak v bytové, tak v oblužné a výrobní sféře. Předpokládá se rozvoj významných městských center – Dejvice, JZM-Nové Butovice, Palmovka, Letňany, Vršovice-Eden, Černý Most, Hostivař – stanice metra, Jižní Město a Nové Dvory – které by měly přenášet celoměstské funkce dále od vlastní centrální zóny. Vzhledem k asymetrii Prahy jsou na pravém břehu tyto lokality řazeny do dvou prstenců, aby pokrývaly potřeby celého území. Dále jsou rozvíjena významná centra lokální, která by měla zajišťovat určitou soběstačnost jednotlivých čtvrtí města a městských částí s omezenou spádovostí. Na významných radiálních dopravních tazích jsou navržena tři obchodní centra celoměstského a regionálního významu -

Černý Most, Letňany a Zličín (na jihu mimo hlavní město pokrývá potřebu zóna Průhonice), jejichž dostupnost by měla pokrýt potřeby celé Prahy.

S výraznějšími přeměnami ÚPn počítá v sídlištních strukturách, kde vytváří podmínky pro polyfunkční využití území a doplnění chybějících pracovních příležitostí a vybavenosti území.

Urbanizace a tvorba vnějšího pásma

Za hranicemi kompaktního města se nacházejí sídla, která byla k městu připojena podle dřívějších představ o velkém rozvoji Prahy. Většinou reprezentují dříve zemědělsky orientované obce s rozsáhlými polnostmi na svých katastrech.

Tento prstenec malých sídel by si měl zachovat svůj charakter. Navrhuje se postupný rozvoj sídel s tím, že jsou respektována jejich historická založení a nová urbanizace je doplňuje. Vzhled krajiny se změní ve prospěch obytnosti a rekreace místo intenzivního zemědělského využívání. I když jsou vytypována území, kde by mělo být i nadále zemědělství podporováno (s orientací na rostlinnou výrobu a malé chovy), ostatní plochy jsou dle návrhu částečně k roku 2010 a dílem výhledově přeměněny na zeleň. Vzhledem k prostorovým možnostem je v těchto plochách plnohodnotně rozvinut územní systém ekologické stability, který je v kompaktním městě omezen pouze na nezbytně nutné plochy.

Areály celoměstské rekreace

S ohledem na rozsah a kapacitu kompaktního města je nutno pro obyvatele Prahy podpořit vznik areálů krátkodobé rekreace. Tyto aktivity však musí být časově dostupné tak, aby byly ještě atraktivní. Proto jsou, kromě využití a doplnění stávajících ploch, navrhovány rozsáhlé celoměstské rekreační areály v těsném kontaktu s hranicí kompaktního města. Mnohdy tato území vnikají klínovitě do zástavby v souvislosti s radiálním systémem zeleně.

Legenda:

	Stávající zastavěná území bez rozdílení funkce
	Velké rozvojové plochy bez rozdílení funkce
	Velké rozvojové plochy bez rozdílení funkce po roce 2010
	Subjekt celostátního centra
	Předpokládané rozšíření celostátního centra
	Významná národní centra, která přecházejí sítěmi celostátního funkce
	Místní centra stávající
	Místní centra navrhovaná a stávající - nezastavěná výhledová
	Předpokládaná obchodní centra regionálního významu

	Území s navrhovanou koncentrací pracovních příležitostí
	Stávající veřejná zelená
	Navrhovaná rozdílná plochy zeleně
	Navrhovaná celostátní sportovní - rekreační areály
	Navrhovaná veřejná vodní plochy
	Letiště
	Osy silničních a příjezdových drah - stávající
	Osy silničních a příjezdových drah navrhovaných po roce 2010
	Rozšíření stávajícího území zastavěného kompaktního města a vnější plocha města
	Navrhovaná rozšíření kompaktního města
	Stávající významná komunikace

	Navrhovaná významná komunikace
	Významná komunikace navrhovaná po roce 2010
	Tarifní úseky komunikací
	Stávající trasy metra
	Navrhované trasy metra
	Stávající trasy a navrhované plochy železnice a sítěmi soustředění
	Navrhované trasy železnice a rychlovlaků
	Navrhované trasy vysokých rychlostí
	Tarifní úseky železnice
	Trasy železnice
	Hranice hloubky města Prahy
	Navrhovaný rozšíření územních úřadů do jejich správnostní kompetenční dokumentace

Naplňování urbanistické koncepce

Pro naplňování zásad urbanistické koncepce byly do územního plánu zakotveny závazné a směrné regulativy.

Základním závazným nástrojem je vymezení hranic funkčních ploch včetně podmínek funkčního využití, definovaný průmětem legendy územního plánu do vyhlášky o závazné části ÚPn. Ubývající procento bydlení v historickém jádru řeší závazný požadavek na podíly bydlení v centrální oblasti města.

Pro posouzení navrženého řešení a usměrnění koncentrace aktivit v území jsou navrženy koeficienty míry využití území, sloužící zejména pro přepočítání

dopravní zátěže novými plochami indukovanými.

Mírou využití území se rozumí stanovení maximálních koeficientů zastavěných ploch (KZP), hrubých podlažních ploch (KPP), maximálního počtu nadzemních podlaží (PNP) a minimálního koeficientu zeleně (KZ) vzhledem k ploše posuzovaného území. Koeficienty KPP a KZ jsou směrné, KZP a PNP jsou informativní a slouží pro jejich výpočet.

KPP – koeficient podlažních ploch je podíl maximální hrubé podlažní plochy objektů k ploše území a stanovuje kapacitu zástavby v nadzemní části objektů. Hrubá podlažní plocha se pro tento účel

stanoví součtem hrubých podlažních ploch ve všech nadzemních podlažích, vypočtených z vnějších rozměrů budov a počtu nadzemních podlaží.

KZ – koeficient zeleně stanovuje minimální podíl započítávaných ploch zeleně k vymezené funkční ploše.

Územní plán byl pořízen v letech 1994 – 1999 a schválen v září 1999 s účinností od 1. 1. 2000. V současné době se připravuje revize územního plánu, která by shrnula poznatky z jeho dosavadního používání a vyřešila by nedostatky, které se během uplynulého období při povolování staveb na jeho základě vyskytly.

Velký územní celek Střední Polabí

Poznámky ke koncepcím rozvoje území nad konceptem ÚP VÚC zpracovaným kolektivem Milana Körnera

Vymezení řešeného území ÚP VÚC Střední Polabí není totožné s vymezením geografickým. Zahnuje celý okres Kutná Hora a převážnou část okresů Kolín a Nymburk, jejichž západní okraje řeší ÚP VÚC Pražský region a ÚP VÚC Mladá. Celkem je řešené území VÚC složeno z 225 administrativních obcí a má rozlohu 2 160 km². Podle sčítání lidu zde v r. 2001 trvale žilo 211 410 obyvatel.

Jedná se o prostor s dominantní regionální spádovostí přímo k Praze, jehož urbanizační – sídelní páteř – tvoří řetězec pěti největších středisek: Nymburk – Poděbrady – Kolín – Kutná Hora – Čáslav. Je to poměrně silně integrovaný urbanizovaný prostor, v rámci Středočeského kraje relativně autonomní.

Ačkoliv nejsilnější, určující vazby jsou orientované na hlavní město Prahu, je orientace urbanizační osy Nymburk – Poděbrady – Kolín – Kutná Hora – Čáslav tangenciální, nikoliv radiální. Historicky určujícími fenomény pro založení a vývoj jmenovaných měst byla poloha na vodním toku řeky Labe a jedinečné přírodní zdroje (mimořádně úrodná půda, léčivé vody a polymetalické rudy – stříbrné doly u Sedleckého kláštera).

Jádrová sídla Nymburk – Poděbrady – Kolín – Kutná Hora – Čáslav spolu se sídly, která jsou součástí urbanizačního pásu Středního Polabí, soustřeďují na svém území převážnou část sídelních aktivit regionu. Do tohoto prostoru se také orientuje zájem o vytvoření (založení) dalších rozvojových ploch.

V samém těžišti regionu se již realizuje jedna z největších nových průmyslových zón u nás Toyota – Peugeot, jejíž vznik stimuluje přípravu dalších území pro realizaci doprovodných programů, přípravu ploch pro bytovou výstavbu a v neposlední řadě i urychlení investic do dopravní a technické infrastruktury.

Určitá nabídka rozvojových ploch v jádrových sídlech a v navazujících prostorech potenciální urbanizace je opodstatněná, neboť využitelnost stávají-

cích fondů (brownfields), byť plošně rozsáhlých a územně technicky vybavených, je dlouhodobě omezená díky restitučním a privatizačním hrátkám.

Urbanizační síla polycentrické aglomerace je dána polohou a založenou dopravní a technickou infrastrukturou (dálnice, silnice, železnice, produktovody, letiště). Avšak hlavním fenoménem území, který dal vzniknout základům dnešního osídlení zůstává provždy prostor řeky Labe se svými přítoky (Cidlina, Doubrava, Klejnarka, Vavřínecký potok, atd.).

Labe je zde stoprocentně regulované, ale v parametrech přelomu 19. a 20. století. Říční niva protkaná slepými rameny bývalých meandrů a řadou pramenišť pitné i užitkové vody, to jsou limity, které zatím zabránily srůstání sídel v jeden souvislý pás. Respektování fenoménu Labe také jako nadregionálního biokoridoru je, doufejme, zárukou, že se bude tato urbanizační osa dále vyvíjet jako polycentrická aglomerace, v níž je zachován vyvážený poměr antropického a biotického (urbánního a přírodního prostředí), a že dojde i na určitou přiměřenou revitalizaci údolní nivy Labe v kombinaci s jejím přiměřeným zprůchodněním pro šetrné rekreační aktivity.

Kromě popsané urbanizační osy, která je dnes pochopitelně předmětem hlavního ekonomického a tedy i územně plánovacího zájmu, nepoměrně větší část území regionu tvoří prostory zcela jiného charakteru, jejichž urbanizace je limitována jednak hlavním funkčním využitím a jednak dlouhodobě regresivním vývojem sídelního potenciálu.

Zemědělské velkovýrobní využití dominuje Kouřimsku, Pečecku, Chlumecku, Královéměstecku a Nymbursku, a to i nadále tradičně na úkor ekologické stability. To jsou ale území relativní prosperity, jehož osídlení má perspektivu jako stabilizované.

Zcela jiná situace charakterizuje Posázaví v širším územním vymezení, jehož

hlavním potenciálem, nikoliv jistou perspektivou, má být rekreační využití. Je to území útlumu zemědělské produkce, depopulační, pro které nemá zavedená územně plánovací terminologie pozitivní pojmenování. Tuto charakteristiku lze vztáhnout i na nejsevernější partii řešeného území. Přízně si v této souvislosti, že koncepcí tvorby obnovy a transformace krajiny jako hlavním urbanistickým a územně plánovacím počinem, nikoliv jako přizpůsobování se krajiny urbanizační expanzi, se současné ÚP VÚC obvykle nezabývají.

Protože následující seminární příspěvky budou věnovány Kolínu a Kutné Hoře, uvedu zde stručně charakteristiky těchto měst v perspektivě ÚP VÚC.

Město Kolín leží v těžišti řešeného území regionu Střední Polabí a je jeho hlavním rozvojovým jádrem nejen díky svým prostorově geografickým předpokladům, ale především v důsledku svého mimořádného urbanizačního potenciálu, který znovu přitahuje a stimuluje urbanizační i suburbanizační procesy. Jedním z klíčových problémů koncepce rozvoje je obnova a udržení dynamické rovnováhy mezi dominujícím urbanizačním potenciálem a vytlačovaným potenciálem přírodním a agrárním.

Samotné sídlo Kolín je v současnosti poněkud rezistentní vůči dynamičtějším rozvoji a transformaci brownfields a zájem se obrací do příměstského prostoru. Případ automobilky je specifický, protože plošné požadavky a nároky na dopravní, technické vazby byly mimořádné. Bylo nutné je směřovat do nové lokality, která se stává silným krystalizačním jádrem rozvoje a postupně pozmění urbanistické a územně technické vazby města.

Průmyslová zóna Kolín-Ovčáry spolu s dlouho odkládaným pokračováním stavby dálnice D11 odstartovala proces transformace celého kolínského Zálabí. Ukazuje se také, že vyvolané zvýšení nadmístní automobilové dopravy z levého na pravý

Obvody obcí II. a III. stupně

Vymezení regionu, administrativní členění, subregiony

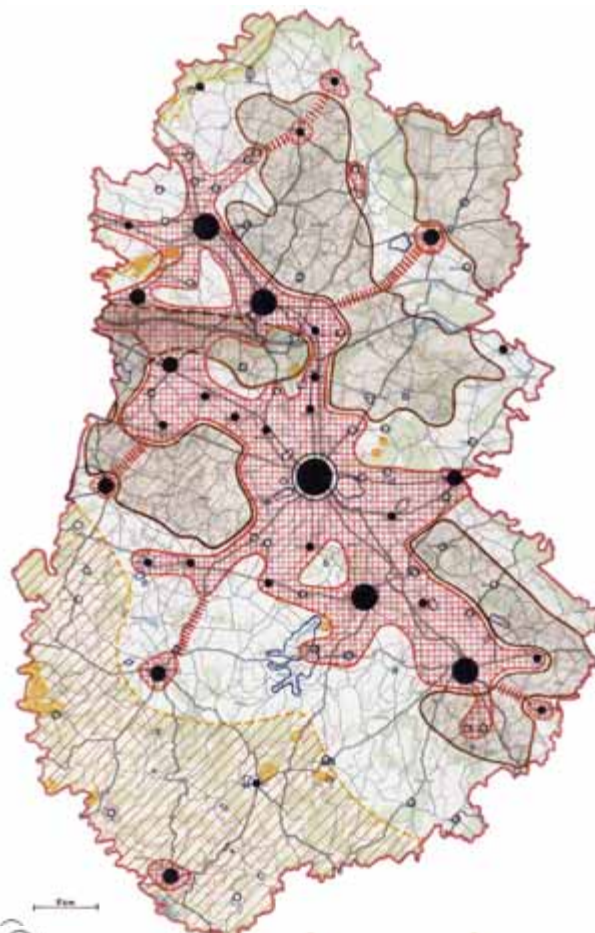

Schéma koncepce rozvoje

Schéma koncepce rozvoje

břeh Labe si nejspíše vyžádá nový západní most, který je navržen do prostoru Klavár v souběhu s tzv. Klavarskou přeložkou železniční trati Kolín – Nymburk. (Jedná se samozřejmě o jiný západní most, než ten, o který se Kolínští svářili už za 1. republiky a pak až do přelomu 80. a 90. let, kdy postavili most východní. Jestli se v Polabí něčeho velmi nedostává, jsou to mosty přes Labe.) Také jižně od Kolína, v území, které se dlouhodobě zdálo neperpektivní (Ratboř, Kořenice a Kbel) signalizují v rámci pořizování ÚPO přípravu komerčně výrobní zóny ve vazbě na regionální trať Kolín – Uhlířské Janovice a silnici II/125.

Nebudu popisovat další rozvojové směry příměstského prostoru Kolína. Je však zřejmé, že by bylo žádoucí, opustit praxi parciálního pořizování jednotlivých ÚPO nejbližšího zájmového prostoru města – prostoru aktivní suburbanizace a řešit je jako celek (příměstský prostor).

Kutná Hora je velikostně druhým jádrem urbanizační osy Středního Polabí.

Neleží na Labi, ale při potoku Vrchlice, který vymodeloval úchvatné entrée od Posázaví a údolí, ke kterému se svažuje zástavba MPR s dominantami kostelů sv. Jakuba a Chrámu sv. Barbory. A pak se nečekaně otevře pohled na Sedlecký klášter a širokou polabskou rovinu. Pro Kutnou Horu je charakteristické (v kontextu ostatních jádrových měst aglomerace), že nejvýznamnější komunikace regionu (silnice I/38 a železnice na Havlíčkův Brod) vedou v poměrně velké vzdálenosti od centra (struktura půdorysu Kutné Hory se vyvinula splynutím několika původně samostatných sídel Kutná Hora, Sedlec, Malín a Kaňk).

Ze záměrů, které mají regionální význam je třeba vyzdvihnout především návrh úpravy zaústění trati č. 235 Kutná Hora – Zruč nad Sázavou, která umožní prodloužení kyvadlové kolejové dopravy Praha – Kolín na staré nádraží Kutná Hora, tedy do těžiště města. Z hlediska nadregionálních vazeb to významně zvýší dostupnost historického unikátu MPR – UNESCO.

V územním plánu města jsou pro bytovou výstavbu dlouhodobě rezervovány plochy severně od stávající zástavby, pod Kaňkem, vždy trochu problematické. V poslední době se zde prý zjistila velká kontaminace půd těžkými kovy, uvažuje se o celkovém přehodnocení koncepce další bytové výstavby. Nabízí se plochy v blízkosti zóny Karlov, kde jsou situovány i hlavní rozvojové komerční plochy a torzo v minulosti kontroverzně situované, průmyslové zóny, která měla z Kutné Hory udělat město těžkého průmyslu.

Je otázkou zda v dlouhodobém výhledu neuvažovat o změně celkové koncepce rozvoje města do prostorů ve směru na Čáslav, který má po desetiletí charakter periferie. Svým způsobem by to bylo pokračování, Kutné Hoře od nepaměti vlastního sice usměřovaného, ale v podstatě spontánního – živelního rozvoje.

Koncept ÚP VÚC se dále rámcově zabývá rolí ostatních jádrových sídel urbanizační osy a dalšími sídly nižší kate-

Výřez z hlavního výkresu

DOPRAVA A TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA

značka	typ	územní rezerva	popis
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	silnice
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	silnice I. třídy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	silnice II. třídy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	silnice III. třídy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	silnice IV. třídy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	národnostní silnice
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční trať evropského významu
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční trať celostátní
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční trať regionální
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční stanice a zastávky
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	veřejná vysokorychlostní trať (VKT)
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční zastávka VRT
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	letišť
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	středotlaká napájecí vedení 400 kV
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	středotlaká napájecí vedení 220 kV
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	středotlaká napájecí vedení 110 kV
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	národní VVN
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	kontakty dálkových vedení
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	tlakové kapalin
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	plynovody VVTL
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	plynovody VTL
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	regulační stanice plyn
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční přístrojová soustava
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	rozkopy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	železniční stanice plynové
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	obklopení
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ČOV stupňová

LIMITY A DALŠÍ JEVI OMEZUJÍCÍ VYUŽITÍ ÚZEMÍ

[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma silnic a železnic
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma letišť - letišť
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma letišť - letišť
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná a bezpečnostní pásma energetických vedení a produktivních hlavních RR paprsků
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	RR stávkové územní spory a jiné GP
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma RR stávků
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma zdrojů pitné vody
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma ÚTÚ a památek ČMBA
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	územní rezervy lesních území Podolířady a Sádka
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma přírodních kulturních zdrojů Podolířady a Sádka
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	vyhlášená zvláštní území
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	národní přírodní památka (NPP)
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	individuálně vyhlášená ochranná pásma MCHÚ
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	přírodní parky
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	parky na seznamu UNESCO
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	národní kulturní památky
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma památek
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	památková rezervace
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	památkové zóny
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	krápníkové památkové zóny
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná pásma pam. zón a rezervací
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	archeologická rezervace
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	dobyčecí prostory
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	ochranná kulturní území
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	vyhlášená kulturní památka
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	kulturní památka a rezervace
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	prostorová zóna
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	podřízovací území
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	oblasti sezónního území
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	lesy
[Symbol]	[Symbol]	[Symbol]	vodní plochy a toky

ÚZEMNÍ SYSTÉM EKOLOGICKÉ STABILITY

vymezení	zástup	popis
[Symbol]	[Symbol]	národnostní biocentra
[Symbol]	[Symbol]	národnostní biokoridory
[Symbol]	[Symbol]	ochranná zóna NRE
[Symbol]	[Symbol]	okraj NRE (mimo ležící území)
[Symbol]	[Symbol]	regionální biocentra
[Symbol]	[Symbol]	regionální biokoridory
[Symbol]	[Symbol]	směry propojení NRE (mimo ležící území)

VÝZNAMNÉ ROZVOJOVÉ PLOCHY

značka	typ	popis
[Symbol]	[Symbol]	významné rozvojové plochy

hydrosoft
Velestavn
digitálně zpracováno v gis

gorie, které představují alespoň určitý urbanizační potenciál.

Podobně jako jiné ÚP VÚC zaměřuje se, v souladu se zadáním, na nadregionální a významné regionální infrastrukturní systémy.

Vrátím-li se k otázce vyjádření a řešení širších územních vazeb jednotlivých sídel regionu (alespoň sídel, která jsme sledovali), zabývá se jimi VÚC jako doporučeními. Neřeší „podrobnosti“, které by se ve formě závazného regulativu – instrukce přímo promítaly do koncepce rozvoje a urbanistické koncepce jednotlivých ÚPO.

Z hlediska tématu semináře, ale i z hlediska obecné využitelnosti ÚP VÚC při koncipování zadání a při vlastním navrhování urbanistických koncepcí ÚPO pocítuji zvláště v poslední době, že se zvětšuje systémová mezera mezi VÚC a ÚPO. A tato propast ještě vzroste, až budou krajské orgány preferovat celokrajské koncepční dokumenty podle NSZ závazně pořizované, které ale rozhodně nebudou ani orientačně řešit urbanizační potenciál jednotlivých obcí. Jak si můžeme dokumentovat, tento problém není řešitelný ani na úrovni VÚC územního rozsahu regionu Střední Polabí.

S přihlédnutím k řešení územní problematice tohoto regionu a na základě dlouhodobé znalosti Kolínska a Kutnohorska si myslím, že uchopitelným územním celkem, na který by bylo možné přiměřeně aplikovat jakýsi hybrid obsahového pojetí ÚP VÚC a ÚPO jsou subregiony, případně jejich přirozené části mikro-

regiony (viz vymezení: Kolínsko, Kouřimsko, Pečecko, Týnecko, Kutnohorsko, Uhlířskojanovicko, Zručsko, Čáslavsko, Nymbursko, Sadsko, Poděbradsko a Královéměstecsko). Výsledkem by byl územně plánovací podklad. (Již slyším, že obcím nikdo nebrání a nebude bránit, ale ... víme své.)

Takovéto celky by mohly být prostorem územně plánovacího řešení územních vztahů mezi obcemi, koordinace ÚSES, komunikací III. třídy a komunikací místních, pozemkových úprav a subregionálních infrastrukturních systémů a také krajinářských úprav. Nemuselo by se jednat o ÚPD, myslím že by stačila forma ÚPP.

Tyto celky by rovněž byly přirozenými územními segmenty pro plošné vyjádření koncepce – zónování územního uspořádání VÚC a kvalifikace a kvantifikace jeho regulativů.

Je doufám zřejmé, že předcházející úvaha o tom, jak by také bylo možné v ÚPn VÚC pracovat s územím „indikativně urbanistickými prostředky“ je motivována intenzivním pocitem nedostatečnosti pořizovatelem připouštěných územně plánovacích charakteristik území, se kterými pracovat „smíme“.

Vůbec si nemyslím, že bychom postrádali potřebné územně plánovací a urbanistické projektové metody. Příčina je z velké části mimo kompetenci územního plánování, které je pouze zrcadlem celospolečenské situace. Jen lehce připomenu problém průmyslové zóny Kolín-Ovčáry, okolnosti jejíž lokalizace vylíčil Tomáš Sklenář. Ano, dotkl se „erotogenní zóny“

naší profese, kterou obvykle cudně halíme a často neprávem komentujeme jiné jezuitským „jak jen mohli..!“

Postupná redukce obsahu ÚPn VÚC zatím končí na sumarizaci a koordinaci regionálních a nadregionálních limitů využití území a návrhem nadregionálních, řidčeji regionálních liniových staveb, především VPS (veřejně prospěšných staveb). K tomu několik velkých, nadregionálních a raději mezinárodních investic ... A celý ostatní prostor, pod záminkou, že je to kompetence obcí, zůstává ponechán do značné míry suburbanizaci a desurbanizaci.

Není snad právě toto společenská objednávka, podle které máme „šít kabáty“ koncepce uspořádání území, ne-li koncepce urbanistické?

Územím Středního Polabí, jeho velkými sídly, a řadou malých, jakož i krajinou, se střídavě zabývám už plných 30 let. Začal jsem na třicetiletých zkušenostech a „jistotách“ předchozích generací střetem, odmítáním i posmíváním a nakonec učením se smířlivosti.

Bylo by to celé velké téma sledovat souvislosti nejedné velké koncepce a reálných proměn území, kdy proklamovaná provizoria se stávají nevratnými danostmi. A v jiném případě se dávno, s naprostou jistotou odmítnutá koncepce vynoří bez fanfár uskutečňovaná a překvapivě nosná.

Člověku se nedostává slov k vyjádření skutečností, které budí úžas a současně sklíčuji. Stále mluvím o území a jeho proměnách, sklíčen i okouzlen.

Koncepce územního plánu města Kolína

V územním plánu je **koncepce vyjádřena uspořádáním a řešením základních urbanistických funkcí** (bydlení, rekreace, doprava a výroba) a funkčních systémů v nezastavitelném území (vodo hospodářských, ochranných, ekologických, krajinářských, dopravních a rekreačních). Koncepce sídel se vyvíjela historicky velmi různorodě a úkolem zpracovatele územního plánu je dokonale **koncepci místa poznat**, analyzovat a navázat na tuto historickou stopu.

Na několika příkladech lze ukázat, jak různá je koncepce funkčního využití po zhruba pěti letech života našich středověkých měst (ve schématech je červeně značené bydlení s centrální částí, modře výrobní sféra a černě dopravní tepny).

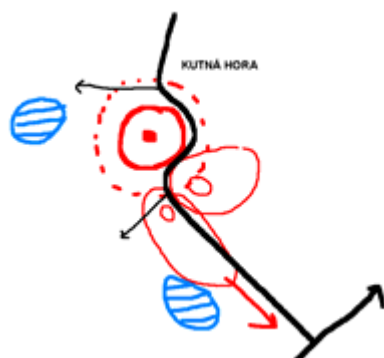

Obr. 2

Obr. 3

Rakovník – město má dobře čitelnou strukturu urbanistických funkcí, historické jádro si zachovalo centrální význam a i nová a často architektonicky kritizovaná výstavba panelových sídlišť se citlivě rozvíjela ve vazbě na centrum. Výroba mimo zástavbu byla vázána na železnici a vodoteč mimo centrum. (obr. 2)

Obr. 4

Obr. 5

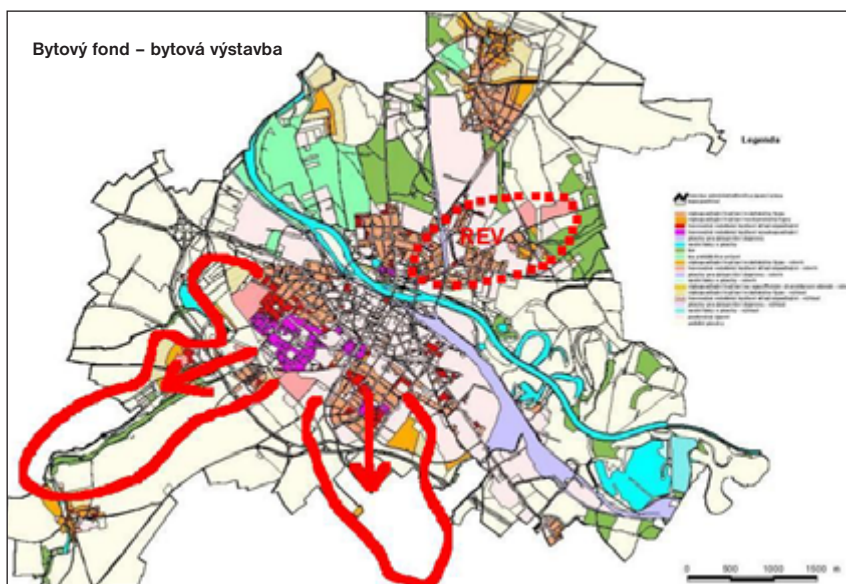
Kladno – na koncepci se podepsal bouřlivý rozvoj po celé minulé století. Monofunkční plochy pro bydlení s vlastními centry, které oslabily historické jádro, vytvářejí strukturu sebevědomých obytných souborů volně svázaných dopravními tepnami bez respektování morfologie terénu, přírodních podmínek a vazeb na hodnoty území. (obr. 3)

Kutná Hora – město s historickým cenným jádrem vyčleněným „na okraj“, zatím s těžko čitelným novým centrem. (obr. 4)

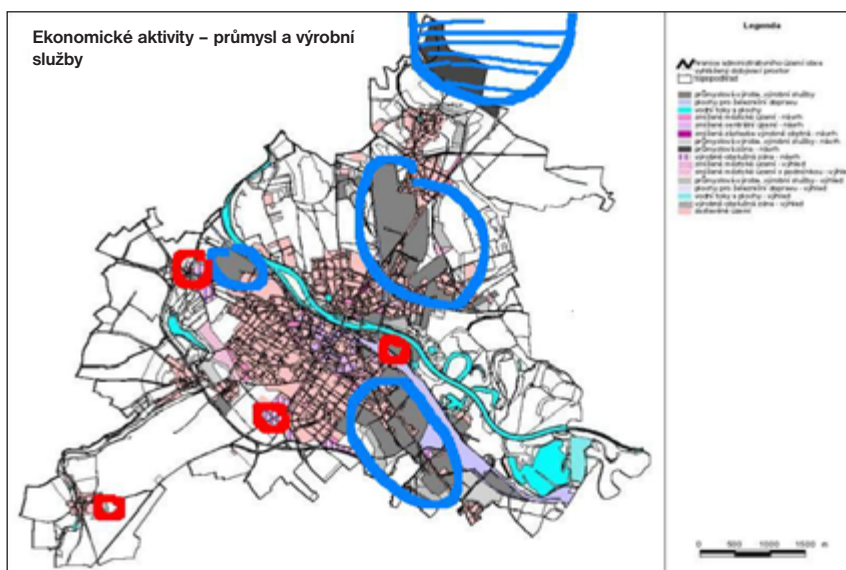
Kolín – vývoj města se odehrával kolem středověkého jádra, které dosud

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

tvoří živý a funkční celek. Výroba se rozvíjela díky železnici a řece do velmi rozsáhlých monofunkčních ploch a slouží pro velké zájmové území vč. Kutné Hory. (obr. 5)

Koncepce města Kolína v novém územním plánu

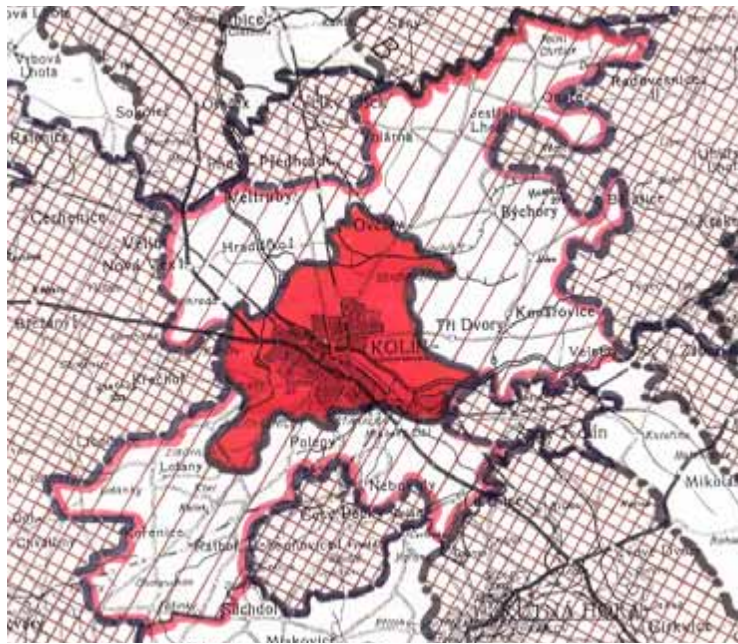
Přírodní podmínky předurčily **koncepci nezastavěného území** jako ochranu přírodních hodnot pravého břehu Labe před další urbanizací a revitalizací údolí potoků, které zvýší inundační a rekreační schopnost krajiny, omezí důsledky vodní eroze a zlepší prostupnost silně zemědělsky využívané krajiny Polabí. Na jihozápadním **horizontu** je navržen regionální biokoridor – lesní společenstvo, které propojí na jihu terasu nad Labem od Kutnohorského Kaňku po západní horizontální terénní výstupy typické pro 3. labskou terasu. (obr. 6)

Bydlení je koncepčně směřováno do rozvoje podél dopravních tepen na levém břehu, kde je těžiště města. Dále se počítá s revitalizací území „špatnou adresou“ na pravém břehu. (obr. 7)

Dopravní koncepce měla jasný cíl – **odstranit průjezdnou dopravu** ze zástavby. Bohužel se nepodařilo prosadit změnu vedení jižního obchvatu do vzdálenější polohy. Fixace na stávající most způsobily jen velmi malý pokrok v řešení dopravy. (obr. 10)

Struktura monofunkčně založených výrobních zón je vzhledem k investičně rozsáhlým celkům dlouhodobě stabilizovaná. (obr. 8)

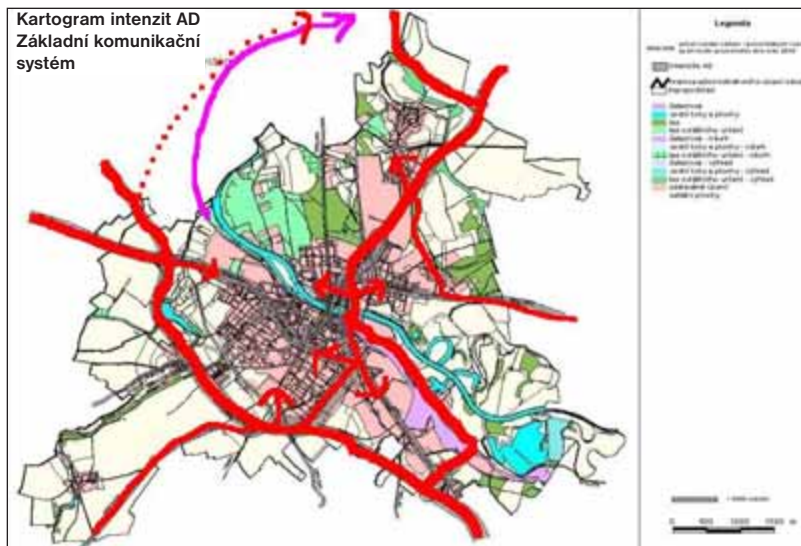
Cestovní ruch byl obohacen o návrh tří cyklotras – Labskou magistrálu a východní a západní transversálu po říčních terasách nad údolím Labe. Řeka může nabídnout cestovnímu ruchu i atraktivní pobyt např. v hausbótech, vodní cestu pro plavbu na parníku a koupání. (obr. 11)

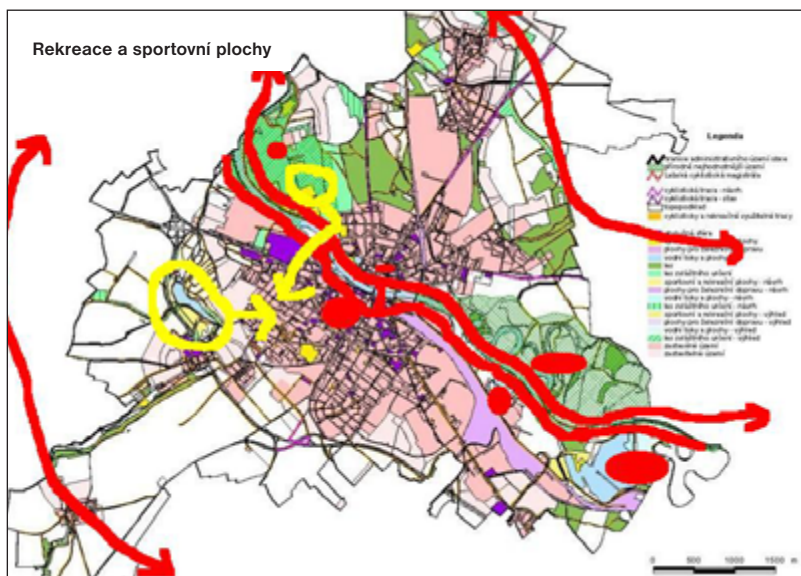
Obr. 9

Cílem návrhu koncepce každodenní rekreace bylo vyhledání vhodných ploch a zařízení pro hromadnou bytovou zástavbu – podařilo se přemostěním Labe pro pěší a přiblížením atraktivního prostředí včetně sportovišť. (obr. 11)

Koncepčně založené sídlo a krajina jsou hodnotou, která je vnímána jako největší přínos pro prostředí a ve výsledku vždy i nejehospodárnější využívání území. Prosažování koncepce v demokratické společnosti náleží k nejobtížnějším úkolům každého zpracovatele územního plánu. Velkým problémem jsou nejen střety zájmů vlastníků a správců území, ale i dotčených orgánů státní správy, kteří nemají „hledání“ koncepce v popisu práce – doufejme, že posuzování vlivů koncepcí na životní prostředí a veřejné zdraví bude významným partnerem a pomocníkem územního plánování.

Obr. 10

Obr. 11

Urbanistická koncepce Kutné Hory

Město Kutná Hora patří k nejstarším městským osídlením českého státu. V současné době je jedním z důležitých průmyslových a společensko-kulturních center „aglomeračního pásu“ Nymburk – Poděbrady – Kolín – Kutná Hora – Čáslav, dále okresním městem a vzhledem ke svým kulturně-historickým kvalitám a relativní blízkosti Prahy i centrem cestovního ruchu.

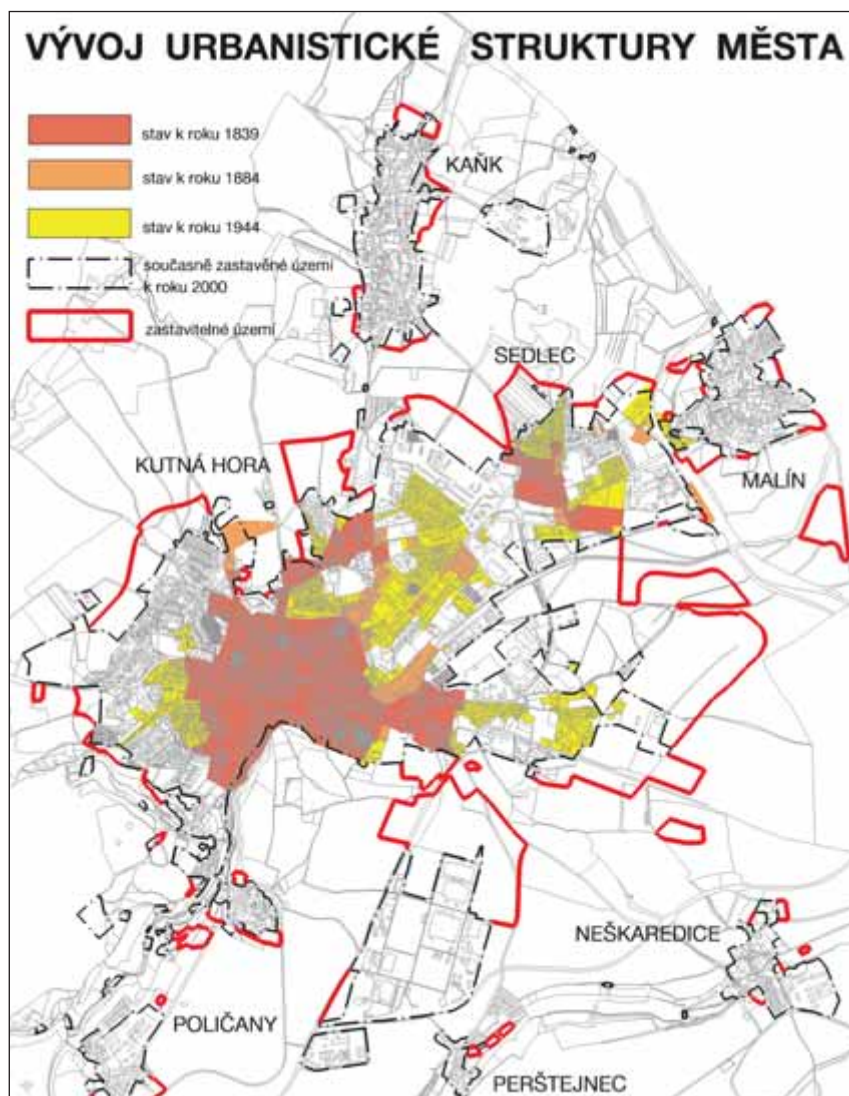
Kulturně-historická atraktivita města evropského významu byla umocněna zápisem historického jádra Kutné Hory do Seznamu kulturního a přírodního dědictví lidstva UNESCO.

Vývoj urbanistické struktury města

První zárodky budoucí sídelní a urbanistické struktury na území dnešní Kutné Hory vznikaly již v 10. století v Malíně založením Slavníkovského hradiště a v pol. 12. století v Sedlci založením cisterciáckého kláštera. Vlastní Kutná Hora nebyla založena jako jiná města. Zásadním impulsem jejího vzniku byly nálezy ložisek stříbrné rudy. Hornické osady založené již od druhé pol. 13. století v blízkosti jednotlivých dolů se na počátku 14. stol. spojily a daly vznik báňskému městu.

Pūdorys historického jádra vyjadřuje názorně překotný růst města, kterému chyběl pevný urbanistický řád. Chaoticky vznikající město bylo vymezeno dobývacími prostory, osnovou uliční sítě mezi jednotlivými doly a zemskými stezkami, které byly limitujícím faktorem urbanismu města. Absence ústředního prostoru byla nahrazena soustavou menších náměstí (vliv vlašských stavitelů).

Ve 14. a 15. století v době největšího hospodářského a kulturního rozmachu města došlo k položení základu monumentálního panoramatu Kutné Hory nad říčkou Vrchlicí (chrám sv. Barbory, Hrádek, Královské křídlo Vlašského dvora),

jehož dokončení bylo završeno výstavbou jezuitské koleje v 17. stol. Situování všech významných architektur na okraj terénní terasy je nejdůležitějším urbanistickým počinem města.

Hradby, z nichž se do současnosti dochovaly jen fragmenty, svíraly město až do konce 19. stol., kdy postupně i s branami zanikaly; příkopy a valy byly zarovnaný – městská zástavba se vymanila z jejich sevření.

V průběhu první poloviny 20. století dochází k postupnému rozvoji jednotlivých městských částí mimo historické jádro, vznikají celé čtvrti rodinných

domků na pravoúhlé uliční síti, je položen základ významné komunikační a urbanistické osy (dnešní Masarykova ulice). Výstavbou malých výroben byl vytvořen základ dnešních průmyslových zón v Karlově a Hloušce.

K poslední plošné expanzi Kutné Hory došlo v 70. a 80. letech minulého století, kdy výstavbou obytného souboru Šipší prakticky dochází ke splnutí původně svébytných historických sídel Kutná Hora a Sedlec. Jižně od zastavěného území města ve volné krajině je realizován průmyslový komplex ČKD.

Nešťastným zásahem do urbanistické struktury města byla realizace průtahu sil-

nice I/2 v trase kolem historického jádra „extravilánovým způsobem“, vytvářejícím novou umělou bariéru uvnitř města, která zpřetrhala vazby mezi historickým jádrem a rozšiřujícím se městem na území Hloušky a Horního Žižkova.

K neodmyslitelné součásti Kutné Hory patří příroda, která dokomponovává obraz města, historické památky jsou v souznění s přírodními krásami. Kutná Hora se svým okolím byla v období rozvoje turistiky na počátku minulého století nazývána „Českými Athénami“.

Integrovaná sídla (dnes místní části) Kaňk, Malín, Neškaredice a Poličany si vesměs ponechaly svůj venkovský charakter a částečně i rurální způsob života. Typickým je přesun výrobních zemědělských aktivit z jednotlivých domů, usedlostí a statků (přinášející zlepšení hygieny prostředí a někdy i estetické zlepšení) do zemědělských velkoprovozů, představujících v krajině většinou cizorodé prvky s nedostatečnou snahou o prostorové a estetické začlenění.

Základní charakteristika urbanistické koncepce

Kutná Hora se stejně jako jiná města vyvíjela a vyvíjí nezávisle na představách o ideálním stavu společnosti a s ním spojeném vývoji urbanistické struktury.

Její vývoj byl, je a bude určován prostorovými, ale hlavně společenskými a ekonomickými podmínkami.

Geomorfologické podmínky, které byly v minulosti rozhodující pro vznik města

výjimečných architektonických i urbanistických kvalit, jsou v současnosti pro jeho další rozvoj značným problémem.

Rozvoj Kutné Hory v posledních 20ti letech proponovaný územním plánem sídelního útvaru z roku 1978 proběhl jinak, než se předpokládalo. Zákonými ustanoveními na ochranu zemědělské půdy, ochranu přírody a krajiny, změnami v investičních záměrech a zvláště v důsledku investiční a technické náročnosti při překročení přírodních a civilizačních bariér (údolí Vrchlice, železnice), nastaly v prostorovém i funkčním uspořádání města určité disproporce, jejichž řešení je nutným předpokladem k uspokojení potřeb občanů města a cílů současné společnosti.

Nejdůležitějším hlediskem koncepčního přístupu k řešení územního plánu a další urbanizace celého města je zajištění optimálního životního prostředí pro obyvatele města a zachování kvalit přírodního prostředí.

Urbanistická koncepce musí zajistit trvale udržitelný rozvoj města i jeho částí, tzn. že navržený rozvoj nesmí být na úkor potřeb dalších generací.

Navržená koncepce respektuje prostorovou a urbanistickou soudržnost města, identitu jednotlivých místních částí, pochopitelně je však ovlivněna respektováním omezení, která si stanovila společnost (ochrana zemědělské a lesní půdy, ochrana přírody a životního prostředí, kulturně historických hodnot apod.) a omezení, vzniklá na území města jako důsledek důlní činnosti (poddolovaná území, haldy, silná kontaminace zemědělské půdy). Snahou urbanistické koncepce je rovněž

zlepšit po stránce územně technické atraktivitu a image města pro podnikatelské aktivity, aby město obstálo v konkurenčním boji s ostatními městy.

Urbanistickou koncepci Kutné Hory lze shrnout do těchto zásad:

- odstranit disproporce a využít rezervy v urbanistické struktuře města,
- spojit krystalizační jádra sídelní struktury – Kutnou Horu a Sedlec v kompaktní městský celek,
- řešením dopravy odlehčit dopravní zátěži na komunikační páteři Kutné Hory (ulice Benešova, Masarykova, Štefánikova, Na Valech a Kouřimská),
- ve funkčním uspořádání respektovat prioritu funkcí bydlení, výroby a rekreace v jednotě s racionálně ekonomickým uspořádáním struktury města,
- ve venkovských sídlech posílit funkce lokálních center (vesměs v prostorech původních návsi), představujících identifikační prostory politických, hospodářských i kulturně společenských dějů,
- zachovat a rozšířit zeleň prorůstající do zástavby (zelené klíny) a tím posílit „genius loci“ prostoru kutnohorského osídlení“, jeho přírodní rámeček.

Základní urbanistická koncepce vychází především ze stávající funkční a prostorové struktury města, jeho širších dopravních vazeb, které výrazně ovlivňují dopravní skelet města a tím i možnosti prostorového rozvoje a tomu odpovídající funkční uspořádání. Koncepce respektuje výjimečnou, historicky vzniklou kvalitu města, historické jádro (městskou památkovou rezervaci) a jeho panorama, historicky cenné prostory v Sedlci a Malíně včetně důležitých pohledů a průhledů na

historické dominanty těchto prostorů. Řešení územního plánu se snaží odstranit disproporce, které vývojem v prostorové a funkční struktuře Kutné Hory vznikly. Využívány jsou rezervy stávajícího zastavěného území. Rozvojové plochy jsou koncipovány tak, aby byly vytvořeny podmínky pro kontinuální a harmonický rozvoj všech funkcí i v dalším vývoji města po vyčerpání ploch zastavitelného území města. Navržené rozvojové plochy zajišťují dostatečnou flexibilitu vůči budoucím, dnes nepředvídaným změnám při zajištění optimálního životního prostředí pro obyvatele.

Prostorové podmínky Kutné Hory včetně stávající urbanistické struktury umožňují:

- rozvoj výrobních ploch rozšířením průmyslových zón v Karlově, Sedlci a ČKD,
- rozvoj polyfunkčních zón s převahou bydlení v severní části města (Horní Žižkov, Šipší, Hlouška a Sedlec),
- rozvoj rekreačních ploch ve východní části města – Na Klimešce, Pod královskou haldou a v severní části Karlova.

Centrální zóna Kutné Hory je jednoznačně fixována do historického jádra města. Její rozšíření s polyfunkčním využitím je navrženo severním směrem k prostoru autobusového nádraží, východním

směrem k Tylovu divadlu a nádraží ČD. Severní část centra má možnosti využít pro centrální funkci území Jezuitské koleje. Vzhledem k asymetrickému uspořádání města je v prostoru Sedlce mezi bývalým Schwarzenberským dvorem a sídlištěm Šipší navrženo tzv. sekundární městské centrum.

Koncepci řešení částečně ovlivňuje možnost trasování severní obslužné komunikace, která je pro město z hlediska řešení dopravy velmi důležitá. Jejím úkolem je odlehčit dopravní zátěži na komunikační páteři Kutné Hory. Tato komunikace propojuje pět radiálních státních silnic vstupujících do města ze západu a severu, zároveň se stává hlavní obslužnou komunikací pro rozvojové polyfunkční zóny s převahou bydlení v Horním Žižkově, Hloušce a Šipší.

Výrobní a skladovací plochy jsou situovány do téměř monofunkčních výrobních zón v Sedlci a Karlově ve východní části města. Největší výrobní zónou je prostor závodu ČKD v jižní části města. Transformací této neekonomicky využívané průmyslové zóny je třeba dosáhnout větší efektivity ve využití ploch a uvolnění disponibilních ploch pro umístění výrobních provozů

dosud přežívajících v jiných zónách města nebo pro nové výrobní aktivity.

Řešení územního plánu počítá s rozšířením dnes nedostačujících sportovních a sportovně rekreačních ploch. Významným návrhovým prvkem jsou lesoparky v prostoru Královské haldy a Macháčkova háje, které jsou součástí biocenter a biokoridorů územního systému ekologické stability. Na kontaminovaných zemědělských půdách v Karlově je navržen sportovně rekreační areál s rekreační vodní nádrží a plochami pro velkoplošné sporty (jezdectví, golf, novodobé moderní sporty atd.)

Při progresivním růstu Kutné Hory bude město po vyčerpání zastavitelných ploch postaveno před složitý krok – překročit ve svém prostorovém vývoji bariéru, kterou dnes představuje údolí Vrchlice. S ohledem na urbanistickou strukturu města, ochranné režimy a efektivní možnosti řešení obsluhy technickou infrastrukturou je třeba uvažovat s výhledovým využitím prostoru Královské haldy a dalších navazujících ploch mezi ČKD a historickým jádrem města. Nezbytnou podmínkou takto koncipovaného rozvoje je zajištění bezkolizního a bezbariérového pěšího propojení rozvojových ploch s historickým jádrem.

Urbanistická koncepce malých měst v ÚPD

Urbanismus je dnes pojímán jako vyvážený soubor přírodovědných, humanitních, uměleckých a technických znalostí a rozvojových prognóz. Urbanismus není dnes zaměřen pouze na stavbu měst, současné pojetí tohoto oboru je komplexnější.

Města a vesnice jsou zvláště v našich podmínkách nedílnou součástí krajiny. Přírodní (krajinný) potenciál, celkový ráz, jednotlivé prvky krajiny, místní tradice a zvyklosti ovlivnily a dále ovlivňují sídelní strukturu, velikost a charakter jednotlivých sídel a jejich individuální rysy. Tam, kde se dlouhodobě daří chránit hodnoty a rozvíjet harmonické vztahy mezi přírodou a civilizací, je vždy kvalitní a přitažlivé prostředí uspokojující různorodé požadavky a potřeby života.

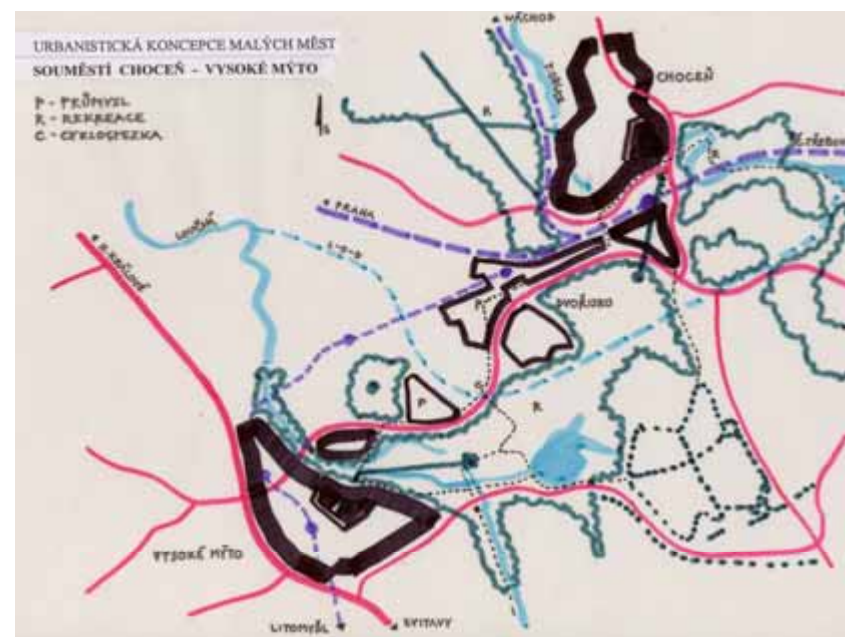
Urbanismus si dnes klade vysoké cíle – harmonizovat stávající krajinné a sídelní hodnoty s novými rozvojovými zájmy a potřebami tak, aby bylo trvale zachováno zdravé, krásné a pestré prostředí.

Urbanismus, urbanistická teorie, zásady a metody urbanistické tvorby současnosti, mají-li být úspěšné, musí řešit otázky kvalitativního rozvoje prostředí výhradně na základě podrobné analýzy potenciálu území, jeho hodnot a nedostatků. Řešení musí být oborově komplexní a výsledky řešení dosažené v jednotlivých fázích zpracování a v jednotlivých druzích ÚPD musí být vzájemně koordinovány.

Urbanismus a urbanistická tvorba dnes vychází z definice a principů udržitelného rozvoje, který je současně cílem celého procesu péče o prostředí.

Mezi hlavní principy udržitelného rozvoje lze zařadit:

- uspokojování základních životních potřeb,
- udržení ekologické stability prostředí,
- minimalizace využívání neobnovitelných zdrojů,
- ochrana přírodních a kulturních hodnot,
- preference regionální soběstačnosti,
- diferenciacie území,
- zapojení veřejnosti do všech fází přípravy územního plánu,

- řešení úkolů v horizontu 25 let,
- intenzifikace užívání vnitřních částí sídel,
- minimalizace zastavitelného území.

Domnívám se, že pojem „rozvoj“ je stále často mnohými chápán jako zvyšování spotřeby, hromadění materiálních statků a v území především jako rozšiřování zástavby a s ní souvisejících doprovodných zařízení na volné doposud nestavěné plochy v krajině. Proto je třeba stále zdůrazňovat, že pojem „rozvoj“ v ochraně a tvorbě prostředí sídel a krajiny je dnes především stálým procesem přizpůsobování prostředí uvnitř sídel. Jedná se tedy hlavně o rozvoj kvalitativní, mnohdy znamenající i obnovu původních funkcí dnes zastavěného území.

Dále je třeba připomenout pojem koncepce, jak jej uvádí encyklopedický slovník: *koncepce (lat.) 1. způsob pojetí, chápání, výkladu určitého jevu; zákl. hledisko, vedoucí idea vysvětlení jevu; vůdčí záměr nebo konstrukční princip při různých druzích činnosti; 2. biol. početí, oplodnění, tj. splynutí samčích a samičích pohlavních buňky.*

Urbanistická koncepce

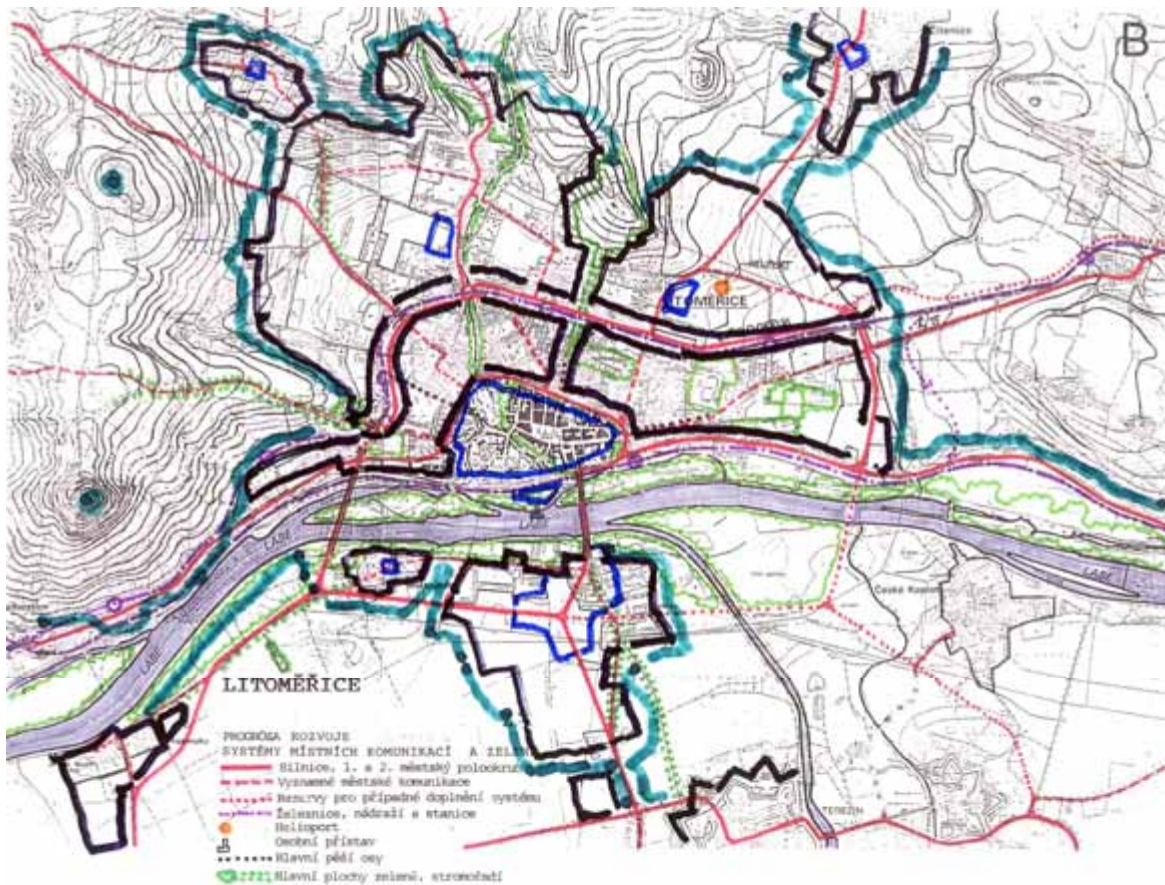
Urbanistická koncepce rozvoje území je soustava dlouhodobě platných zásad, jevů a prvků uspořádání prostředí v sídlech a krajině.

Urbanistická koncepce vychází z potenciálu území, jeho charakteru a úlohy v systému osídlení.

Urbanistická koncepce obsahuje hlavní cíle komplexního uspořádání organismu sídel a krajiny, představu o jejich budoucím obrazu, priority a postupy vedoucí k jejich dosažení. Opírá se o urbanistickou teorii, výsledky vědeckého poznání a přesvědčivé argumenty spojené s lokálními podmínkami.

Urbanistická koncepce musí být souhrnně definována v textové části územně plánovací dokumentace, potvrzována v celém rozsahu v její grafické části a měla by obsahovat alespoň tyto části:

- začlenění sídla či soustavy sídel do systému osídlení, jejich úlohu a význam v tomto systému,
- vztah sídla (zastavitelného území) a krajiny (nezastavitelného území),
- prostorové a funkční uspořádání sídla a okolní krajiny,
- zásady a prvky prostorové kompozice v zastavěném území i v krajině,
- uchování a rozvíjení hodnot prostředí.

Urbanistická koncepce rozvoje a přestavby území Litoměřice – Želetice

Urbanistická koncepce rozvoje a přestavby území Litoměřice – Želetice

Uvědomuji si, že výčet uvedených zásad není kompletní a musí být dle potřeby doplňován.

Považuji však za velmi potřebné upozornit ještě na jeden významný pojem, kterým je **urbanistická kompozice**. Rozhodně se jedná o velmi důležitou součást urbanistické koncepce, která by neměla být opomíjena v žádné z urbanistických úloh. V našich městech a krajině by měla hrát roli významnou a často až prioritní. Urbanistická kompozice přináší vedle funkčnosti i provozuschopnosti individuální výraz, čitelnost, srozumitelnost a estetiku prostředí. Uspořádání prostorů, hmot a přírodních prvků vyjadřuje jejich ideový význam a vzájemnou hierarchii.

V praktické činnosti se často setkáváme s dílčími koncepcemi jednotlivých, zejména liniových funkčních systémů a subsystémů. Například „koncepte dopravy“, často pouze automobilové, koncepte zeleně či některého ze subsystémů technické infrastruktury. Jsou utvářeny samostatně a pouze z hlediska funkce. Pouhým sestavením dílčích koncepcí urbanistická koncepce nevznikne.

Obsah pojmu „urbanistická koncepce“, stejně jako její jednotlivé úrovně podrobnosti a specifčnosti vnitřní skladby, lze podle mého názoru srozumitelně vysvětlit na příkladu malých měst.

Úroveň regionální

Obě malá města mají rozdílný sídelní potenciál a rozdílný charakter daný specifickými přírodními podmínkami a dlouhodobým vývojem. Centra těchto měst jsou od sebe vzdálena pouhých 6 km. Organismy obou měst se vzájemně doplňují zejména ve vyšší celoměstské vybavenosti v nabídce pracovních příležitostí a do značné míry užívají společný rekreační prostor.

Je tedy po všech stránkách pro obě města výhodné řešit svůj další rozvoj koordinovaně na základě urbanistické koncepce souměstí (mikroregionu) v úrovni územního plánu VÚC.

Úroveň města a jeho částí

Území na levém břehu Labe a Ohře má vzhledem ke své dobré dopravní dostupnosti, rovinnatému terénu a bezprostřední vazbě na města Litoměřice a Terezín výrazný rozvojový potenciál. Výraznějším rozvoji však brání kvalitní zemědělská půda, žádoucí ochrana kulturních hodnot (městské památkové rezervace), nesnadnost vybavení území technickou infrastrukturou a to, že se jedná o území s nebezpečím záplav.

Po zvážení všech pro a proti nezbyvá než konstatovat, že při uplatňování určitých pravidel a zastavovacích podmínek jsou rozvoj a přestavba tohoto území nejen možné, ale i žádoucí. Sílící zájem investorů to potvrzuje.

Současný stav zástavby je doslova žalostný. Roztříštěnost prostorů, nesouro-

dost funkční i výrazová jsou toho hlavní příčinou. Je až neuvěřitelné, že sneseme tak příkrý kontrast kvality v protilehlé poloze na obou březích řeky Labe. Právě tato blízkost obou částí Litoměřic musí být určující pro urbanistický rozvoj obou nábřeží a želetického zvlášť. Jedná se totiž o velmi těsné pohledové vazby. Pokud by se podařilo dosáhnout jednotného měřítko zástavby na obou březích, respektovat osy hlavních průhledů a podobně uplatnění zeleně v obrazu obou částí, dosáhneme výsledku, kdy řeka protéká městem a nedělí ho na dvě samostatné části.

Pro dosažení tohoto cíle – urbanistické koncepce – je na straně Želetic rozhodující formování prostoru předmostí Tyršova mostu a nábřeží podél Mlékojedské ulice. Právě předmostí Tyršova mostu by mělo vytvořit úměrnou skromnější protivaňu panoramatu Litoměřic – MPR. V tomto místě by se mělo postupně rozvíjet lokální centrum Želetice, tedy soustava významných veřejných prostorů tvořených pestrou skladbou polyfunkčních staveb s výrazově skromnou, ale o to kvalitnější architekturou. Urbanistická koncepce je zde tvořena:

- systémem zeleně,
- systémem místních komunikací a trasou silnice I/15, vedením trasy MHD,
- kompozicí veřejných prostorů, hladinou zástavby, rozmístěním lokálních center, zvýrazněním těchto center architektonickými dominantami atd.,
- uspořádání této části Litoměřic je podporováno systémem technického vybavení území,
- urbanistická koncepce Želetic rozvíjí a potvrzuje koncepci celého města.

Urbanistická koncepce Dejvic – dokončení Englova odkazu v jihozápadním rozvojovém území

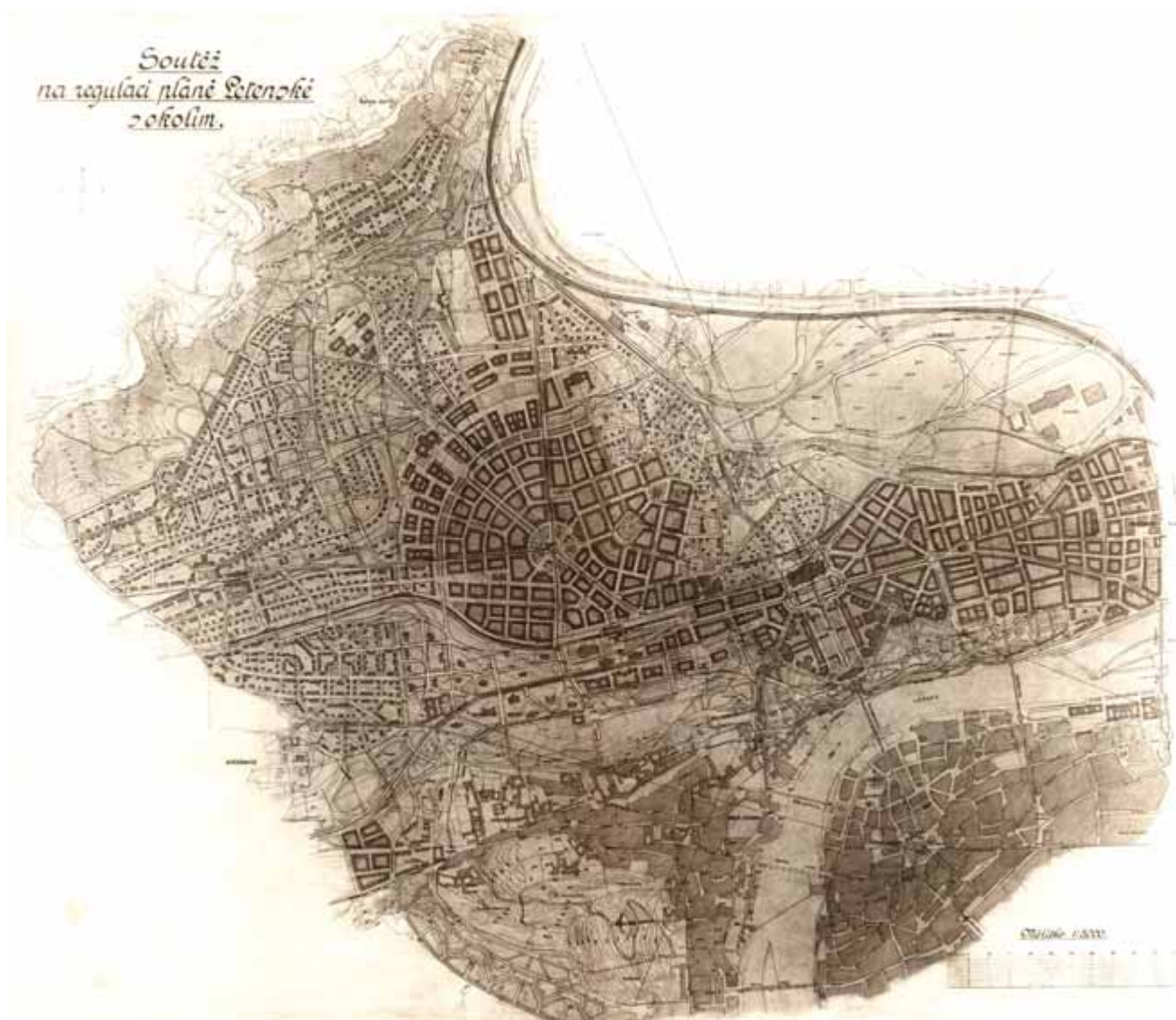
Urbanistická koncepce Dejvic je právem spojována s profesorem Antonínem Englem (1879–1958), autorem soutěžního návrhu na „Regulaci pláň letenské s okolím“ z roku 1920, který se stal základem pro regulační plán Dejvic a následnou výstavbu. Dvě místa jsou i po osmdesáti letech stále nedokončena. Kromě známého severozápadního segmentu Vítězného náměstí stále zůstává torzem a zčásti zanedbaným územím jihozápadní okraj Englova plánu. Toto území bylo předmětem řešení „Urbanis-

tické studie okolí hotelu Diplomat – ulice Generála Píky“, kterou jsme s kolegou Michalem Hexnerem a spolupracovníky pro Útvar rozvoje hl. m. Prahy zpracovávali v letech 2000–2003.

Řešené území je možno rozdělit na dvě problematické lokality: vojenský prostor mezi železniční tratí a ulicí Generála Píky a bývalou tzv. Úřednickou kolonií podél Evropské ulice. Zkoumání stavebního i koncepčního vývoje obou lokalit v kontextu regulačního plánu Dejvic je nejen poučné pro pochopení kompozičních prin-

cipů území, ale i pro obecnější poznatky urbanistického vývoje města.

Do poloviny 19. století byly Dejvice a Bubeneč idylickou předměstskou zemědělskou krajinou za barokními hradbami. Z Písecké brány vycházely tři historické cesty – na východ přes Letnou do Holešovic a Buben (dnes ulice Milady Horákové), na sever do Bubenče (dnes Pod Kaštany a Pelléova) a na severozápad (dnes Dejvická). Poslední z nich se větvila na cestu severní do Podbaby a Levý Hradec (dnes Jugoslávských Partyzánů) a na zá-

Původní soutěžní návrh profesora Engla z roku 1920

padní cestu na Slaný – dnes Generála Píky. Prvním zásahem do krajiny byla koešpřežná železnice z nádraží Bruska (dnešní Dejvické) do Kladna a Lán. Od roku 1830 vozila do Prahy dřevo z Křivoklátských lesů, později uhlí z kladenských dolů (původně měla vést až do Plzně). Koňka brzy zkrachovala a už v r. 1856 byla uvedena do provozu zcela nově vedená Buštěhradská dráha železniční. Kolem r. 1840 také vzniká nová silnice na Slaný, posunutá severním směrem do trasy dnešní Evropské ulice. Nová křižovatka zvaná Na Růžku leží na dnešním Vítězném náměstí. Tak vznikla prvotní osnova území, které se jako jiná pražská předměstí začíná ke konci 19. století pozvolna zastavovat.

Výstavba začala na bubenečském katastru kolem nádraží. V roce 1894 vzniká první regulační plán Dejvic, pravoúhlá šachovnice s řídicími směry ulic Dejvické a Evropské. Bubenečské území mělo regulační osnovu komponovanou jinak, těžištěm byla osa náměstí Svobody – Puškinovo náměstí – Sibiřské náměstí, se symetrickými křídly dnešních ulic Rooseveltova a Bubenečská. Bubenečská osnova se víceméně realizovala, původní dejvická nikoli. V Dejvicích se bez ohledu na regulační plán staví v r. 1900 vojenská pekárna a sklady, soubor budov dochovaných ve vojenském areálu dodnes. Do 1. světové války se staví vily a činžovní domy na Špejchaře a kolem nádraží, výstavba Dejvic se připravuje až po válce.

Po vzniku Československa byla v únoru 1920 zákonem vytvořena Velká Praha a Státní regulační komise. Ještě téhož roku proběhla soutěž na celé severozápadní území města vč. Holešovického meandru (podobné soutěže na ostatní městské sektory proběhly v letech 1921–1923). Professor Engel podal návrh hors concours, přesto byl vybrán jako podklad pro příští regulační plán.

Navzdory představám, že byl regulační plán Dejvic pevný a neměnný, prodělal řadu vývojových změn. První soutěžní návrh přebírá kompoziční osnovu regulačního plánu Bubenče, navazuje na probíhající výstavbu kolem nádraží a Dejvické ulice, vytváří monumentální kompozici Vítězného náměstí (vždyť bylo po vítězné protirakouské válce) a přitom se mu podařilo vše skloubit do harmonického celku, který působí logicky a přirozeně. Následný návrh regulačního plánu z r. 1921 zvýrazňuje dominantní dejvické kompoziční prvky, např. průraz ulic Československé

Návrh urbanistické studie (H+H, říjen 2001)

Ortofotomapa současného stavu území

armády přes původní symetrické náměstí Svobody (dnes na místě náměstí stojí škola a čelo deformovaného náměstí uzavírá tzv. skleňák arch. Podzemného z roku 1936).

V době, kdy se regulační plán Dejvic projednával, byla v letech 1922–1924 postavena tzv. Úřednická kolonie, která až do demolice v r. 1982 spolu s vojenským prostorem mezi železnicí a ulicí Generála Píky blokovala dostavbu podle regulační-

ho plánu. Ten se ovšem také dále vyvíjel. Jsou známy návrhy regulačních plánů na území kasáren a Úřednické kolonie z let 1924, 1927, 1937 a 1940. Je příznačné, že se kompoziční řešení přesouvá od Englova novoklasického blokového uspořádání ke stále více rozvolněnému funkcionalistickému řazení deskových a soliterních budov. Všechny návrhy však respektují hlavní uliční čáry.

Širší vztahy urbanistické studie (H+H, říjen 2001)

Na dostavbu náměstí a areálu ČVUT proběhly po 2. světové válce dvě soutěže. První v r. 1954 byla ve znamení socialistického realismu, druhá z r. 1957 byla podkladem pro dostavbu vysokých škol. Kompozicí a architekturou znamená tato etapa proti Englově pojetí dobový názorový skok, ale v uspořádání hlavních prostorů na původní koncepci města navazuje.

Demontáž Englova urbanismu začíná až v r. 1975 projektem předpokládané dostavby na Úřednické kolonii (manželé Machoninovi), která se postupně bourala v souvislosti se stavbou metra A (stavba v letech 1971–1978). Idea projektu byla zajímavá, předpokládala u stanice metra výstavbu terminálového centra pražského letiště s hotelem, obchodním domem a sportovní halou. Urbanistické pojetí ale zcela ignoruje dejvickou uliční osnovu a v duchu sídlištních center komponuje tři solitery kolem vnitřního pěšího prostoru. V roce 1977 z této studie vychází projekt ATÚ, dnes Český Telecom, realizovaný jako solitér při ulici Gymnazijní (Spojprojekt Praha).

Ze záměru terminálu zbyl jen hotel Diplomat, z urbanistické koncepce jen idea soliteru. A tak byl v r. 1990 uveden do provozu hotel, který absolutně ignoruje jakoukoli urbanistickou koncepci Dejvic (projekt ŠPTÚ Bratislava).

Vojenský areál dodnes zůstal uzavřeným územím, kde probíhaly rekonstrukce a dostavby, ale bez zjevné souvislosti s městem okolo. Tento „skanzen“ tak zůstal územím, které na svou příležitost čeká. Ačkoli prof. Engel v původním návrhu z r. 1920 vojenské pekárny respektuje a při vstupu do Dejvic od Hradu kreslí jen pravou polovinu oblouku Václavkovy ulice (nechtěl snad dráždit erár demolicí vojenských, poměrně mladých budov?), o rok později v návrhu regulačního plánu již vidíme kompozici symetrickou. Na fotokopii ovšem také vidíme nerealizovanou ideu úprav severního předpolí Pražského Hradu, s monumentální osou od Prašného mostu a jzdárny na Vítězné náměstí. Z té zbylo jen rozvětvení ulice Svatovítské při ulici Milady Horákové. Podle našeho názoru je dnes historická a umělecká hodnota dochovaných vojenských objektů vysoká. Jsou dokladem stavebního vývoje Dejvic, jsou nejstarší stavební památkou. Proto historický soubor navrhujeme zachovat, což považujeme za větší urbanistický přínos, než za cenu jejich demolice formálně dostavět symetrickou kompozici.

Pochopení koncepčního a stavebního vývoje nás vedlo k odpovědi na otázku, jaká má být urbanistická koncepce dostavby Dejvic. Jednoznačně je to dotvoření

kompoziční osnovy v duchu Englova návrhu, který je definován blokovým uličním uspořádáním s klasickým městským parterem a celkově vyrovnanou výškovou hladinou zástavby. Ačkoli se regulační plán vyvíjel a měnil, jedinečnost Dejvic není v jednotlivostech, ale v celkové harmonii. Každá změna až do 70-tých let nebyla jeho popřením, ale navazovala, nebo dotvářela původní koncepci.

Proto nenavrhujeme nic víc, než se pokusit o zacelení jizev, které doba přinesla, a dotvoření tam, kde je to ještě dnes možné.

Zásadním krokem k dokončení Englova konceptu je přeměna kasáren na městskou zástavbu. V první řadě je třeba vytvořit na jižním okraji normální ulici, která umožní průchod dosud neprostopupným územím podél železnice a běžnou obsluhu území. Nová komunikace také převede část automobilového provozu ve směru Prašný most – Evropská a odlehčí Vítěznému náměstí. Z uzavřeného vojenského areálu se tak postupně může stát městská zástavba, bez ohledu na to, zda ji bude nadále využívat armáda (jak je dosud v Dejvicích časté), nebo bude mít využití civilní. Další členění příčnými ulicemi bude ku prospěchu obyvatelnosti a průchodnosti území, není však nevyhnutelné.

Prostorové regulativy vymezují zmiňované dvě zásadní městotvorné substance – zaprvé uliční a stavební čáru vnějšího obvodu bloků s uličním profilem a strožadím a zadruhé výšku nové zástavby, která navazuje na dejvické poměry. Vnitřní uspořádání, využití a členění bude záviset na stavebních programech, majetkových poměrech a mnoha dalších okolnostech jako kdekoli jinde. V urbanistické studii, která má vymezit urbanistickou kompozici, nemáme potřebu hypoteticky „předvídat“ a tedy předepisovat jiná omezení, než je nezbytně nutné. Jistým rutinním doprovodem jsou bilance míry využití území a z toho odvozené regulační koeficienty, známé z územního plánu Prahy, zaručující nepřekročitelnou mez exploatace území (ty ovšem nejsou v přímém vztahu ke kompozičním principům, ale spíše ke zvolenému typu městské zástavby).

K nové obvodové komunikaci ještě podotýkám, že samozřejmě byla prof. Englem navržena jak v původním soutěžním návrhu, tak v regulačním plánu jako běžná městská ulice. To považujeme za podstatné, a proto i při jiných současných dopravních nárocích musí mít klasické

městské uspořádání parteru vazbu na přílehlou zástavbu jako jiné městské třídy. Připomínám to proto, že některé dopravní studie tuto komunikaci chápaly jako dopravní obchvat Dejvic bez městotvorného efektu, což by sice odlehčilo dopravě na Vítězném náměstí, ale okraj Dejvic by trvale znehodnotilo.

V území bývalé Úřednické kolonie dnes dominuje hotel Diplomat. Až se jednou bude bourat, jistě se naši potomci vrátí k pokoře ke *geniu loci* a potvrdí uliční čáru Evropské třídy. Nám nezbyvá, než dostavbou zacetit rozbitý uliční prostor. I takový detail, jako je Englovo přivření ulice rizalitem při ukončení významných kompozičních úseků je třeba na nároží Evropské ulice respektovat a dostavbou potvrdit.

Kompozičně důležité je také nároží Evropská – Thákurova – Gymnazijní. V Englově koncepci je součástí parkového perimetru, v křížení s Evropskou je vstupem do města. Prodloužení uliční čáry do Gymnazijní je tedy logickým potvrzením urbanistické koncepce Dejvic. Soliterní podoba a poloha budovy Českého Telecomu nemá v této koncepci opodstatnění a její přestavba (kterou očekáváme, protože provozní objekt stojí v území, kde je dnes cena pozemků na úrovni lokalit v centru města) by také měla potvrdit kompozici Dejvic.

Pokusím-li se shrnout poznatky z práce na urbanistické studii, musím na prvním místě připomenout, že už v době

výstavby Dejvic za první republiky se regulační plán korigoval a postupně upřesňoval, ale vždy se jednalo o modifikaci přijaté koncepce, rozvíjení dané kompozice, takže v každé fázi byla zachována harmonie celku, což je podstatou Englova odkazu, který u nás nemá mnoho srovnatelných realizací.

Neméně poučné je i studium prostorových regulativů, které byly pečlivě vytyčeny nejen v regulačním plánu, ale i přesně dodržovány. V okamžiku, kdy byly regulační plány považovány za přežitky a do Dejvic vtrhla volná architektonická tvorba, která více či méně považovala nezastavěné pozemky v Dejvicích za teritorium bez souvislostí, docházelo ke škodám, které lze jen těžko zahladit.

Urbanistická koncepce v regulačních plánech

Dovolte mi přiblížit se k tématu poněkud netradičně, byť nicméně – až kupodivu – aktuálně. V mrazech v závěru loňského roku jsem se jako doprovod mé paní ocitl na malířské výstavě v Jízdárně Pražského hradu s názvem „Perfect tense“. Výstava skvělá a uvnitř dvě evidentní překvapení: a prosím nedivte se, překvapení speciálně pro nás urbanisty a územní plánovače. Z katalogu výstavy jsem totiž zjistil, že kolegové malíři právě překonali cca 10 let trvající diskusi o tom, jestli klasický závěsný obraz má v současné audiovizuální digi kultuře vůbec místo. A zjistili, jaký div (pro ně, mě by tato otázka ani nenapadla), že má! Nabídnou paralelu. Kdo si např. vzpomene na naše váhání nad otázkou, naposledy vzrušeně diskutovanou na konferenci AUÚP ČR v říjnu 2003 v Jihlavě: je urbanismus a územní plánování v současnosti ještě vůbec autorskou tvorbou? Je, samozřejmě že je. Viz rámcové stanovisko ČKA naposledy publikované v Bulletinu ČKA č. 1/2004 v článku pana JUDr. J. Plose a pana Ing. arch. P. Rady, nemluvě o § 2 autorského zák. č. 121/2000 Sb. a ostatně nemluvě ani o vlastní práci. Ostatně i s odkazem na vlastní téma naší konference AUÚP ČR v Krnově, věnované nejvlastnějším vyjádření autorské zodpovědnosti – tedy urbanistické koncepci. A vidíte, laika by to, že my urbanisté nejsme vlastně tvůrci, ani nenapadlo. Tím jsem si jist! Pochybnosti v rámci cechovních sdružení jsou jak vidno zřejmě legitimní a asi i na místě.

Nicméně tím podobnost malířské výstavy v Jízdárně Pražského hradu s naší tvorbou neskončila. Hned v prvním sálu výstavy jsem nevěřil vlastním očím. Z výstavní stěny na mě mával, a to v obrovském formátu, jakýsi výkres jakéhosi „VÚC“ (autor Milan Salák a název téměř monumentálního obrazu: „Z Prahy na Severozápad“). Bravurně zvládnutý letecký pohled na příslušnou část pražské krajiny. Téma zpracovávané ve stejném měřítku námi v dokumentacích VÚC, zde jako nepopíratelný autorský artefakt a to v oleji. O pár sálů dál by zajásali kolegové zpracovávající ÚP a RP obcí. M. Nesázal v obrazech Orange Hill a Vesnice ukázal moderní urbanistickou kompozici sou-

časného lidského sídla v prostorovém vyjádření téměř axonometrického nadhledu. Poezie nechtěného. Možná, ale co malíř na obraze, my urbanisté ve skutečnosti.

Obojí je rovnocenné, ale to druhé je naše práce. A pro publikum ji nejsrozumitelněji reprezentuje právě námi stanovená „urbanistická kompozice“ (takto nazvaná i v současném SZ. V tom novém, kde už se tento termín jaksi vytratil, se skrývá, dle ujištění pana ředitele odboru ÚP na MMR ČR Ing. arch. M. Tunky, v termínu „jak nakládat s územím“). O tvůrčím rozměru urbanismu se diskutuje léta a léta je pocitován atak na jeho kreativitu. Pregnantně to vyjádřil již Aldo Rossi v 60tých letech ve dvou polohách urbanismu. „Urbanismus jako společenská disciplína, ale bez fyzických a estetických kategorií“ nebo „Urbanismus charakterizovaný pádným rovnítkem: urbanismus rovná se město (vesnice, krajina) jako velká architektura“!

Podívejme se tedy na tvorbu architekta-urbanisty prostřednictvím návrhu urbanistické koncepce, zde s důrazem na urbanistickou koncepci v podrobnosti regulačního plánu. Na rozdíl od sdělných možností územního plánu dochází v podrobnosti regulačního plánu (§ 11 SZ) již k jasné prostorové definici organismu řešeného území a ke konkrétní definici funkčního využití jednotlivých konkrétních pozemků. Již se může a musí mluvit

o dimenzích uličních a veřejných prostor s výškovou hladinou a danou orientací ulic ke světovým stranám, o kompozičních dominantách, o urbánních artefaktech (fatto urbano) již citovaného A. Rossiho apod. Teprve zde tedy vlastně dochází k naplnění a definování urbanistické koncepce z územního plánu a VÚC. Dovolte mi uvést příklad: v roce 1996 jsme přistoupili k řešení nábrežní zóny Čechova ulice – Portyč v Písku. Základem pro nás byla urbanistická koncepce ÚP města autora Petra Vávry vyjádřená v hlavním výkresu a s požadavkem na zřízení nábrežní sídelní struktury města v jinak polyfunkčním prostoru. Popisovaný prostor je už dnes dostatečně znám, mimo jiné, jako jeden z příkladů „rychlého urbanismu“. Tedy jen krátce: plocha vymezená ÚP byla v RP prostorově definována především obnovou původní trasy nábrežní ulice podél Otavy, vymezením pozemků pro nové nábreží (zřejmě první od cca r. 1927, kdy končily práce na pražských nábrežích) a stanovením regulace nové nábrežní zástavby obecních obytných domů. V textové části regulačního plánu, v kapitole urbanistická koncepce byla po jeho schválení v r. 1997 tato formulace:

„Základním principem urbanistické koncepce je znovuobnovení Čechovy ulice v celé délce řešeného území, její

oboustranné obestavění a s tím spojené již zmiňované obnovení funkce nábřeží jako významného městotvorného prvku, a tím začlenění fenoménu Otavy do každodenního života obyvatel. Dalším atributem je potlačení dominantní hmoty kina Portyč situovaného v řešeném prostoru bez jakýchkoliv urbanistických vazeb (byl realizován i jako protiatomový kryt)“.

Tento regulační plán je již naplněn. Mimochodem, pokračovali jsme na něm dál tak, že jsme zpracovali i potřebnou architektonickou a technickou dokumentaci pro ÚR a SP včetně prováděcí dokumentace. Kolaudace hotové nábřežní zástavby proběhla v květnu 1998. Bylo zde osvětlené rozhodnutí pořizovatele RP města Písku o pokračování zpracovatele RP na dalších projekčních stupních. Ale neméně důležitá byla skutečnost, že zpracovatel RP byl vůbec schopen tuto nabídku přijmout. Vždy to nejde, ale je to ta nejlepší cesta, jak stanovenou urbanistickou koncepci v regulačním plánu dodržet. Touto metodou nelze samozřejmě pracovat např. v úrovni ÚP VÚC či ÚP velké obce, i když zde už to možné začíná být, a u zpracovatelů RP bych to téměř očekával, je to téměř profesní povinnost.

Zde si dovoluji upozornit na další důležitou zkušenost. Urbanistická koncepce je zásadním regulativem výstavby v RP, ale není zde sama. K jejímu definování je nezbytně třeba pracovat především s prostorovými regulativy. Obojí kryto co do závaznosti tím, že jsou v závazné části RP. Ta – jak známo – se dá měnit jen změnou RP dle § 31 SZ. Urbanistická koncepce sama je chráněna ještě více, jak bylo

řečeno na semináři v Krnově. Nelze ji měnit ani změnou ÚPD dle § 30, ale muselo by dojít ke zpracování zcela nové ÚPD. A to je správné a zcela to vypovídá o jejím významu. To regulativy jsou na tom o stupeň hůře. V Písku během dalšího života námi řešené zóny – asi v r. 2000 – přišel pořizovatel s požadavkem na umístění stavby, jejíž střešní partie byla

řešena v rozporu s platným regulativem požadujícím zastřešení sedlovou střechou. Architektura domu pana Ing. arch. Králíčka vzešlá z architektonické soutěže jistě vyžadovala střechu pultovou, urbanistická koncepce dané zóny prostřednictvím regulativu vyžadovala ovšem střechy sedlové. Aniž by ale došlo k pořízení změny RP, dosáhlo se změny daného regulativu nikoliv „pomalu“ dle § 30 SZ, ale „rychle“ – a to je ta zajímavost, pomocí „výkladu“. Bylo konstatováno, snad s pomocí odborných autorit z hlavního města, že ... „pultová střecha je zvláštním případem střechy sedlové, kde sklon protější plochy je roven 0“. Konec citátu. Protože jsem něco podobného zažil i u RP obytné zóny Jezárka ve Strakoněch, doporučuji urbanistickou koncepci mnohem podrobněji definovat a zásady později vyjádřené v regulativu zahrnout již do vlastní urbanistické koncepce, samozřejmě jednoznačně formulované a znemožňující volnost výkladu. Jak by to bylo bývalo vypadalo v případě naší urbanistické koncepce v Písku (vložený text je odlišen zvýrazněním):

„Základním principem urbanistické koncepce je znovuoobnovení Čechovy ulice v celé délce řešeného území, její obou-

stranné obestavění domy se sedlovou střechou (ne pultovou, mansardovou či plochou) a s tím spojené již zmiňované obnovení funkce nábřeží jako významného městotvorného prvku,...“

Větší podrobnost textu mu možná trochu ubírá na přehlednosti a eleganci, nicméně je ve prospěch udržení tolik důležité urbanistické koncepce.

Problematika tvorby a změn, dodržování a nedodržování urbanistické koncepce v regulačním plánu má právě v Písku tradici, a to i v delším časovém odstupu, v období těsně poválečné architektury a urbanismu. Nedodržení platné urbanistické koncepce regulačního plánu Písku stálo tehdy u zrodu vítězství mladého architekta J. Kriseho a B. Rydvala v užší ideové soutěži na architektonické úpravy a zastavění nábřeží Otavy v Písku v r. 1948 (území našeho pozdějšího realizovaného RP). Ta byla vypsána, aby ... „korigovala tvrdost regulace Otavy navržené inženýrským projektem vypracovaným ještě za okupace v souhlasu se starším regulačním plánem, ale bez účasti architektů“. Dnes jistě zajímavý důvod k vypsání architektonické soutěže a k podnětu k nedodržení urbanistické koncepce části města. Byla to doba nástupu socialismu a nového Krizeova urbanismu v duchu zásad Athénské charty do Písku. Jako jediní se nezabývali platnou urbanistickou koncepcí/regulací a vyhráli. Platná regulace předepisovala „souvislé zastavění nábřeží“, což týmy architektů Říhy a Musila stejně jako Hrubého a Šebánka respektovaly (Urbanistická koncepce I). Kriseho a Rydvalův návrh představoval naproti tomu široká parkově upravená nábřeží s volným řídkým zastavěním a s přírodními břehy (Urbanistická koncepce II). Porota konstatovala nehospodárnost tohoto návrhu navíc v rozporu s platnou regulací, ale v duchu atmosféry doby transferu kapitalismu do socialismu byla nucena konstatovat že ... „Víme, že socialistická společnost dovede vyvažovat hospodářské hodnoty kulturním přínosem celku....“. My dnes už víme taky své.

Uvádím tuto zkušenost z nedávné historie naší profese, aby byla ilustrována nevýjimečnost dnešních problémů urbanistů s tvorbou, ale i s obhajováním stanovené urbanistické koncepce. A naopak je zdůrazněna potřeba permanentního „boje“ za udržení námi vymyšlené a po dohodě schválené urbanistické koncepce.

Dovolte mi ještě na chvíli setrvat v urbanistické tradici. Pokud se díváme na rozvrh jakéhokoliv sídelního nebo i krajinného útvaru od antického města Hippodamose z Miletu z 5. stol. př. n. l. s uličním a blokovým systémem „ad quadratum“ až po současnou (počátek 90tých let) urbanisticko-architektonickou kreaci Stevena Halla v Makuhari u Tokia, vždy to, co vidíme, není funkční využití ploch či technická infrastruktura, ale právě urbanistická koncepce daného útvaru. Jen málo měst vzniklo „rostlým způsobem“ – a pokud ano, dříve či později přišel tvůrce člověk a začal je tvořit a dotvářet právě prostřednictvím urbanistické struktury/koncepce. Zajímavá je též odborná literatura našich předchůdců a z ní patrná nominace důležitosti hlavních regulativů pro tvorbu měst a jejich urbanistické koncepce.

Je např. zajímavé, že ve Vitruviu – v jeho známém pojednání „10 knih o architektuře“, jež vyšla někdy kolem r. 45, to např. byly důležité regulativy, dnes už zcela zapomenuté, jako směry převládajících větrů pro základní rozložení hlavního prvku (po hradbách samozřejmě) tvorby měst a to byly ulice čili doprava. Ačkoliv Le Corbusier označil svého času resp. v čase Athénské charty, ulici za „zločin“, přetrvávala tato metodika dodnes a ulice našťestí taktéž. Ostatně Vitruvijské základní složky stavitelského umění (vč. stavby měst), skládající se z: „*ideověho usměrnění* (ordinatio)“, z „*rozvržení* (dispositio)“, z „*eurithmie* (ladný vzhled díla)“, ze „*symetrie* (soulad vyvěrající

z článků díla)“, z „*ladnosti* (dekor)“ a z „*hospodářské rozvahy* (distributio, řecky oikonomia)“ již sami o sobě, a nejen svým ladným zvukem, jasně regulují a dávají návod k tvůrčí úplnosti urbanistické koncepce jakéhokoliv urbanistického a nejen urbanistického díla. V poměrně bohaté literatuře regulativů pro stavby měst zejména v 19. stol. nalézáme velmi užitečné příklady. V publikaci Otto Bluma a G. Schimpfeho s prostým názvem *Staedtebau* např. nalézáme typy příčných profilů ulic rozdílných dle orientace ke světovým stranám. Jinak se umísťuje např. vzrostlá zeleň v ulici s osou směřující mezi severem a jihem neboť osvětleny jsou obě strany, jedna dopoledne, druhá odpoledne – a tudíž stromy po obou stranách. Ne tak u ulice od východu k západu. Tam bude zdárná výsadba vždy jen na straně, kam dosáhne sluníčko od jihu. No a samozřejmě známá kniha Camilla Sitteho „*O uměleckých zásadách stavby měst*“. Jsem přesvědčen o jejich stále aktuálnosti a nezastupitelnosti pro tvorbu urbanistické koncepce a není jediný důvod, proč z ní a dalších odborných publikací nevyčázet po kritickém rozboru i dnes. Z tohoto pohledu si dovoluji upozornit na vynikající publikaci „*Zrod velkoměsta*“ od kolektivu excelentního sociologa pana prof. Musila a na skvělou edici „*Urbanistických čítanek*“ pana prof. Maiera vydávaných v knižnici ČKA. Mnohaletý deficit skutečné sociologie v ČSSR a téměř absolutní nedostatek kontaktu s teoretickými pracemi našich západních kolegů je

tak jen s obtížemi, ale profesionálně vyvažován. Vždyť například neočekávaný faktor vyvlastňování a následné demolice staveb v řešeném území z moci úřední autoritativních režimů (M. Halbwachs) je, či byl, podnětem západní (kupodivu ne jen východní) urbanistické tvorby. Kde by byla např. Paříž barona Haussmanna bez tohoto faktoru. A urbanistická koncepce dnešní Paříže v sobě nesmazatelně nese nedokončené ulice, fragmenty původních záměrů, nebo jejich ignorace. I s tímto může a má počítat urbanistická koncepce.

Hovořím o tom proto, že právě urbanistická koncepce naší současnosti mnohdy stále nese nepřiznané stigma socialistické tvorby s jejím urbanistickým polobohem Athénskou chartou a s omylem monofunkční zónace. To právě s ohledem na regulační plány zón. A jsem skutečně pyšný na to, že ačkoliv jsme se o marném boji našich liberálních kolegů v Písku v r. 1948 dozvěděli až mnoho let po realizaci urbanistické koncepce naší, navázali jsme podvědomě skutečně na ty, co tehdejší protosocialistickou architektonickou soutěž prohráli, a vytvořili jsme velmi souvislou zástavbu podél Otavy tak, jak chtěli původně oni.

Zde mi dovoluji odvolávku na skutečně skvělou knihu Leóna Kriera „*Architektura, volba nebo osud*“ – kritika nesmyslného bujení „*monocentrálních měst*“ s monofunkčními zónami a odůvodněný požadavek na tvorbu urbanistické koncepce měst polycentrálních. Nesmlouvavá kritika Athénské charty. Ostatně tento požadavek na polycentrálnost jsme potvrdili v právě zpracovávané urbanistické koncepci Změny RP Čechova ulice – Portyč č. 2. I urbanistická koncepce Prahy správně obsahuje tento požadavek. Její naplňování ovšem poněkud brání fatální absence regulačního plánu Prahy s přesněji definovanou urbanistickou koncepcí jednotlivých polyfunkčních zón. Budovy zde začínají vytvářet neidentifikovatelný prostor bez ulic a náměstí (okolí severní části předmostí Hlávkova mostu za hotelem Hilton, Letenská pláň jako celek a její západní část zvláště, atd.). Ostatně nenaplněnost či možná nenaplnitelnost urbanistické koncepce našeho hlavního města jako jednoho z nejrychleji se rozvíjejících měst EU, zdůrazňují nikoliv zaviněním urbanistů, toho začíná být svědkem. Je však stále čas pořídit urbanistickou koncepci Prahy na úrovni regulačního plánu. A spolu s panem arch. J. Hružou i já pléduji za znovuzrod

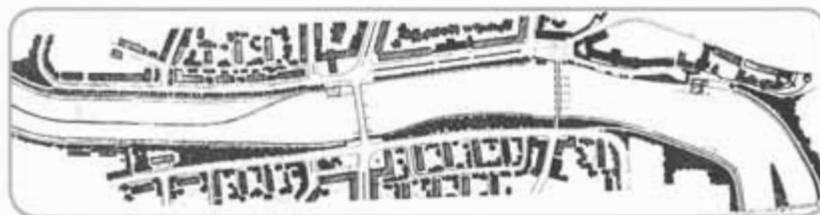
Martin J. Šolc

Martin J. Šolc a Z. Mlýnský

Martin J. Šolc a B. Ryšavský

Martin J. Šolc

institutu Hlavního architekta Prahy. Bez této systémové změny současná, po výtce především úřednická struktura SÚRM-u, není schopna, obávám se, urbanistickou iniciativu při rozvoji města vůbec převzít.

Nutná inovace naší činnosti všude v republice je nasnadě a věřím, že k ní přispívá i nový stavební zákon, kontakt se světem a že je nezadržitelná. Kde se tato inovace objeví jako první? Právě v urbanistické koncepci! Není to jednoduchá otázka a v odpovědi na ni se bude nacházet naše urbanistická tvorba v nejbližším období. Ale vězme, že urbanistická koncepce, a chceme-li již mluvit v terminologii nového stavebního zákona, tedy „Pokyn jak s územím nakládat“ (nevím proč výraz urbanistická koncepce neobhájil svoje místo i zde), je nezákladnějším nástrojem naší tvorby. Jde o to – za prvé jako autor ji vůbec mít, pak ji důkladně (!) popsat a samozřejmě nakreslit. A na výkrese se nebát ještě jednou zdůraznit, co je neoddelitelnou a tudíž nezměnitelnou součástí urbanistické koncepce patrné z výkresu.

Na závěr mi dovoluete jednu prosbu. Vraťme do chystaného nového stavebního zákona slovo urbanismus. Ještě zdaleka nebyl schválen. Děkuji.

Krajina v urbanistické koncepci

Otázka o postavení „krajiny“ v urbanistické koncepci se do odborných diskusí pravidelně vrací. Krajinní ekologové publikovali koncepci přírodní krajinné matrice a do ní prorůstajících plošek – bydlení, doprava, průmysl ... (Forman, Godron, 1993). Příklad tohoto pojetí v krajině poskytuje schéma na obr. 1. Jde o příklad iniciačního stadia urbanizace v období neolitu, regulovaný přírodními procesy v rámci střídání ročních období (Herrmann in Květ, 2003).

jsou lemována prstenci rozkladu (*brown-fields*)...“ (Christopher Day, 2002). Příklady tohoto urbanistického vývoje uvádí i Christian Norberg-Schulz (obr. 2) ve svém dnes již klasickém díle *GENIUS LOCI*.

Zahradní a krajinný architekt stojí in pomezí obou přístupů; ale výsledek je v konečném důsledku v obou přístupech podobný: NEZASTAVITELNÁ ÚZEMÍ

Sb.): vlastnictví sice patří mezi základní práva a svobody člověka, které jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné (hlava první, čl. 1 Listiny), ale současně platí zásada, že vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých, anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru, stanovenou zákonem (v tomto případě záko-

Rozložení sídlišť podél vodního toku v závislosti na klimatických změnách v průběhu roku na mexické vysočině před sedmi tisíci lety (podle J. Herrmanna 1977)

● – sídlo v době deštů, ▲ – sídlo v podzimním čase, ■ – sídlo v době sucha

Obr. 1

Pohled urbanistů je poněkud odlišný: každá krajina je do značné míry urbanizovaná. Přírodní procesy (včetně jejich ochrany a obnovy) zahrnují do procesu trvale udržitelného rozvoje území, který podléhá pravidlům urbanizace. Má to svá úskalí: „Mnoho měst sestává spíše z předměstí než z kompaktního centra. Města lemuji drahá sídla, zatímco jejich centra

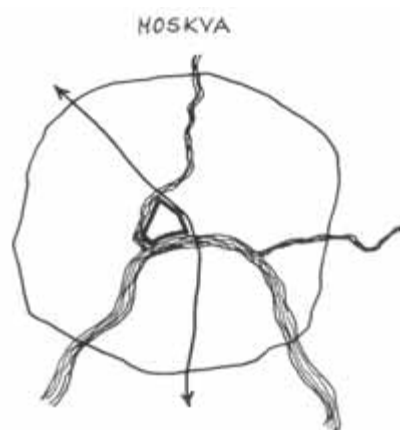
představují charakteristický skladebný prvek každého prostoru. Harmonická kulturní krajina, resp. každý architektonicky kvalitní prostor, je vymezena vztahem mezi stavbami a nezastavěnými plochami.

Poslední novela stavebního zákona č. 50/1976 Sb. ve znění zák. č. 109/2001 Sb. zavádí do správní praxe pojem „ZASTAVITELNÉ ÚZEMÍ“ (§ 139a, odst. 3.) K základním pojmům „současně zastavěné území obce“ a „zastavitelné území“ lze z dikce zákona odvodit i pojem antagonistický, tedy ÚZEMÍ NEZASTAVITELNÁ. Ze zákona lze vyvodit tento poznatek: přirozený stav území je zákonem chráněn. Chce-li nějaký vlastník (nebo uživatel) prostoru jeho vlastnosti ZMĚNIT (např. realizací stavby), musí jeho záměr projít procedurou stanovenou stavebním zákonem. Jinými slovy, musí mu orgán veřejné správy tento záměr povolit. Ústavní rámec pro prosazování nezastavěných území poskytuje „Listina základních práv a svobod“ (zák. č. 2/1993

nem stavebním a zákonem o ochraně přírody a krajiny).

V souvislosti s ochranou a rozvojem NEZASTAVITELNÝCH ÚZEMÍ v urbanistické koncepci je třeba vyjasnit tři otázky:

- Přejeme si opravdu, aby „krajina“ nebo „příroda“ byla součástí urbanistické koncepce? Vždyť víme, že stane-li se městský biotop přitažlivý pro nějaký taxon fauny nebo flóry, okamžitě se rozmnoží. Pak je okamžitě označen za plevel, škůdce, parazita; v neekologičtější variantě za konkurenta člověka.
- Pokud jsme si jistí, že na první otázku lze odpovědět ANO: jsme schopni konsenzu o obsahu těchto „přírodě“ rezervovaných prostorů? Budou to biocentra? Biokoridory? Polyfunkční prostory pro rekreaci, parkové lesy... druhotná (antropická) biocentra?
- Pokud jsme si jistí, že na druhou otázku lze odpovědět ANO: existují prověřené technologie zakládání a údržby, kterými dosáhneme požadovaného cíle?

Obr. 2

Obr. 3: Schéma systému zeleně (město Brno; měř. 1 : 100 000)

1) Vztah mezi NEZASTAVITELNÝM A ZASTAVĚNÝM ÚZEMÍM tvoří základní funkční, kompoziční i dějový rámec prostoru. Každý prostor zahrnuje složité a často neviditelné hmotné procesy, realizované jak na stavebním, tak i na biologicky aktivním povrchu. Tato fakta jsou dostatečně známa a teorii urbanistické koncepce jsou obecně přijata. Často se diskutuje o fyzikálním, biochemickém a klimatickém vlivu vegetace na městské prostředí. Ponechme stranou diskusi o produkci kyslíku, která je z ekologic-

kého hlediska poněkud problematická (strom při dýchání totiž kyslík také spotřebuje). Za zmínku stojí ale několik jiných čísel: strom s průměrem koruny 5 m zaujímá plošný průmět na povrchu kolem 20 m². Sluneční příkon jeho koruny činí cca 120 kWh. Z toho se 1% spotřebuje na fotosyntézu, 5–10% se odrazí jako světelná energie, 5–10% ohřívá půdu a okolní povrchy. Zbytek energie je využit na transpirace včetně výparu vody. Je-li zásobování vodou dostatečné, pak strom odpaří za den více než 100 l vody. Na odpar

1l vody se spotřebuje kolem 2,5 MJ energie, takže strom za den spotřebuje kolem 250 MJ (70 kWh) – o tuto hodnotu **ochladí** svoje okolí. Při 10 hodinách činí výkon 7 kW (výkonné klimatizační zařízení podává výkon kolem 2 kW, mraznička kolem 0,2 kW). Tento výkon je podáván nehlukně, bez exhalací, za zpěvu ptáků, s doprovodem barev a vůní. Zařízení ale není zadarmo – musíme pro ně vybojovat místo, které někomu může připomínat lukrativní stavební parcelu.

2) Existuje mnoho typologií ploch zeleně městského nebo krajinného charakteru. Existuje podrobná typologie skladebných částí územního systému ekologické stability krajiny (biocenter a biokoridorů) – formuluje nároky na plochu prvků, šířku, délku i hustotu sítě. Otázkou však zůstává, zda dokážeme nabízet dostatečně **přitažlivé koncepce** pro rozvoj nezastavitelných území. Následující ukázka na obr. č. 3 vyjadřuje schéma nezastavitelných území městské zeleně, krajinné zeleně a zelených klínů příměstských lesů Brna v územním plánu sídelního útvaru (Hladík a kol. Brno, 1992, vyhl. MMB 16/1992).

3) Otázka zakládání a údržby je profesní doménou zahradní a krajinné architektury. I přes nedostatek finančních prostředků a investorské aktivity existuje řada **mimořádných realizací**, které prokazují přínos zahradní architektury pro celkovou kvalitu nově organizovaného prostoru.

Literatura:

- FORMAN, R., GODRON, M.: *Krajinná ekologie*. Praha: Academia, 1993, s. 91
 HERRMANN, J.: in Květ R.: *Duše krajiny*. Praha: Academia, 2003, s. 31
 DAY, CH: *Duch a místo*. Architectural Press: ERA, 2004, s. 187
 NORBERG-SCHULZ, CH: *Genius loci*. Praha: Odeon, 1994, s. 173
 HLADÍK, A. a kol.: *Územní plán města Brna*. Vyhláška MMB č.16/1992

Identita, charakter, růz a koncepce krajiny

Hovoříme-li o koncepci krajiny v širším rámci urbanistické koncepce, musíme si nejdříve ujasnit pojmy, se kterými pracujeme. Nejedná se o problém definic, ale o podstatu problému, o úhel pohledu, který výrazně ovlivňuje tvůrčí – koncepční – přístupy. Jedná se o poměrně obecné pojmy, které mají mnoho společného a mnoho odlišného – **území x krajina, krajina jako prostředí x krajina jako systém**. Teprve potom je možno se vyslovit k pojmu **koncepce krajiny**.

Území x krajina

Území řešené územním plánem nebo regulačním plánem – **řešené území** – má svoje charakteristické vlastnosti. Jsou to podmínky přírodní, územně-technické, sociálně-ekonomické a sociálně-kulturní. Území města, jeho správné území nebo katastrální území obce je proto většinou chápáno jako „**území**“ se soustavou předností, nedostatků, pozitivních rysů a konfliktních rysů, s řadou omezení a limitů. Mezi přednostmi a nedostatky se samozřejmě vyskytují i takové, které souvisí s přírodními složkami – s terénem, půdou, vodou, vegetací a živočištvem.

Pro potřeby územního plánování je možno se přidržet definice krajiny, uvedené v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny: „Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky“. Z této definice vyplývá, že **krajina zahrnuje přírodní i civilizační prvky, zahrnuje tedy struktury a systémy přírodní i urbánní. Krajina se vyvíjí v důsledku procesů přírodních i civilizačních**.

Ve všech případech, kterými se územní plánování běžně zabývá, **řešené území** představuje určitou část (segment) **krajiny**. Je to krajina více či méně přírodní, resp. přírodě blízká, krajina urbanizovaná nebo krajina městská. Struktura města nebo venkovského sídla je vždy ovlivněna terénem, vodotečemi a vegetačním kry-

tem, v prostorových vztazích a vizuálních kvalitách sídla hrají prakticky vždy (více či méně zřetelnou) roli přírodní prvky. Je evidentní, že právě **vývoj krajiny ve smyslu „rozvoje“, „ochrany“ a „proměny“ je významným úkolem územního plánování**.

Krajina jako prostředí x krajina jako systém

Velmi často je v územním plánování krajina chápána jako všudypřítomné **prostředí**, vyznačující se větším, či menším podílem přírodních prvků, které mohou, resp. musí být zapojeny do struktury sídla nebo osídlení. V souladu s požadavky legislativy je proto pozornost věnována územním systémům ekologické stability, půdnímu fondu a zvláště chráněným územím. Krajina ve smyslu prostředí jako by prosakovala do urbánní struktury významnými znaky, významnými kvalitami a omezujícím vlivem (součástí a interakční prvky ÚSES vč. ochranných pásem, bonity půdy, plochy a ochranná pásma ZCHÚ).

Krajina je však tvořena funkčně propojenými ekosystémy, vznikají v ní pevné vazby a specifické procesy. Krajina proto není pasivním prostředím pro urbánní strukturu, ale aktivním, reagujícím a měnícím se **systémem**. Změny v urbanizované nebo městské krajině jsou silně závislé na změnách v urbanistické struktuře. Např. kompaktní zástavba doposud volného území s ornou půdou nebo trvalým travním porostem změni zcela vodní režim této lokality, změni se ekologické souvislosti a změni se i obraz této partie městské krajiny. **Problematiku přírodních složek a procesů krajiny nelze v územním plánování řešit odděleně od složek a procesů civilizačních**. Sociální, ekologické, funkční a prostorové vztahy urbánní struktury se promítají rovněž do krajinné struktury. **Koncepce krajiny proto spoluvytváří urbanistickou koncepci území**.

Koncepce krajiny

Koncepce krajiny vzniká v procesu urbanistické a krajinářské tvorby (jedná se o tvorbu, nikoliv o technicko-legislativní proces pořizování!), **jehož výsledkem jsou principy řešení vztahů mezi složkami a procesy přírodními a civilizačními**. Koncepce krajiny má tři roviny:

A. Způsob pojetí krajiny

Definuje úhel pohledu na krajinářskou problematiku v rámci urbanistické koncepce a zdůrazňuje určité aspekty cílů a úkolů územního plánování.

B. Koncepční záměr

Stanovuje cíle a priority řešení. Odvíjí se na jedné straně od obecných požadavků a od principů urbanistické koncepce, na druhé straně od specifických vlastností a kvalit krajiny (od struktury krajiny, od krajinného obrazu, od přítomnosti přírodních, kulturních a historických hodnot).

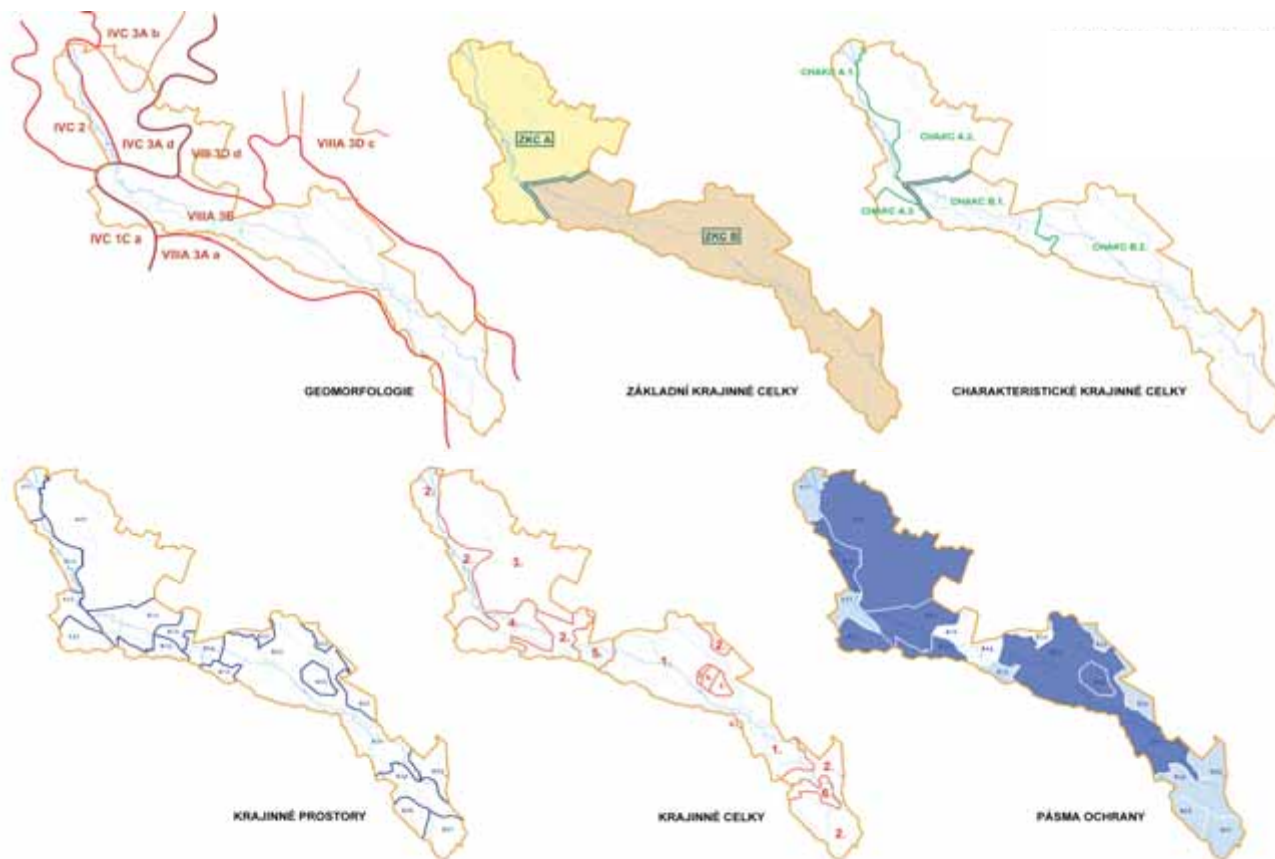
C. Osnova koncepčního záměru

Zabývá se složkami krajinné struktury s ohledem na:

- zachování a posílení ekologické stability území,
- zachování a posílení biodiverzity,
- zachování a obnovování přírodních hodnot,
- zachování půdy,
- péči o vodní režim krajiny,
- hygienu prostředí,
- zachování volné krajiny jakožto neobnovitelného typu kulturního prostředí,
- ochranu a tvorbu estetických hodnot a charakteru krajiny,
- péči o kulturní a historické hodnoty krajiny.

Koncepci krajiny by měl v rámci urbanistické koncepce řešit samostatný dokument (krajinný plán), který by byl věnován nejenom restriktivnímu dopadu krajinných hodnot na urbanistickou koncepci,

Obr. 1: Postup diferenciacie území dle rázu a identity krajiny (Litovelské Pomoraví)

ale též rozvíjení kvalit (přírodních, kulturních a estetických) krajinné struktury v souladu s přeměnami urbanistické struktury.

Koncepce ochrany, rázu a identity krajiny – dílčí příspěvek ke koncepci krajiny

Dílním příspěvkem ke koncepci krajiny je identifikace znaků charakteru, rázu a kulturní identity krajiny a návrh odstupňované ochrany krajinného rázu. Takový materiál je možno zpracovat na úrovni územního plánu obce nebo územního plánu VÚC. Péče o charakter (ráz) krajiny má oporu v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, a může se stát podstatným materiálem koncepce krajiny. V dnešní době je již zpracováno vyhodnocení území z hlediska krajinného rázu pro řadu CHKO a NP a zpracovává se pro území přírodních parků. Nemusí však být omezeno na území ochrany přírody, ale může být věnováno problémovým územím nebo krajinně s očekávanými aktuálními investičními záměry.

Pojmy „charakter“, „ráz“ a „identita“ jsou si významově blízké. **Identita kraji-**

ny je vlastností krajiny, která vzniká spolupůsobením výrazného charakteru krajiny a čitelných stop kulturního a historického vývoje krajiny. **Charakter krajiny** je pro zjednodušení (a pro přiblížení se cizojazyčné terminologii) možno považovat za synonymum českého výrazu „**ráz krajiny**“ a ten je definován zákonem č. 114/1992 Sb.: „Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činnostmi snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu“.

Vyhodnocení území z hlediska krajinného rázu ve smyslu § 121 zák. č. 114/1992 Sb. uvedené dále, má standardizovaný postup ověřený na řadě příkladů. Postup koresponduje s metodickým doporučením AOPK (Míchal a kol.) a s metodikou SCHKO (Bukáček, Matějka).

Principem standardního postupu je **rozdělení celkového problému do dílčích problémů rozdílných podle různého charakteru různých částí krajiny**. Hovoříme o prostorové a charakterové diferenciaci. Proto se území člení na krajinné celky (KC) jako oblasti krajinného rázu a krajinné prostory (KP) jako místa krajinného rázu. Posouzení významu a četnosti

pozitivních hodnot (jedinečných, typických) v menších charakterově homogenních prostorech je již mnohem snazší a průhlednější než vyslovování soudů nad velkým a různorodým územím. Postup diferenciacie území a návrhu odstupňované ochrany krajinného rázu je patrný na schématech hodnocení území CHKO Litovelské Pomoraví (obr. 1)

V charakterově homogenních částech území jsou identifikovány rysy jednotlivých charakteristik krajinného rázu a určeny pozitivní hodnoty. Ve smyslu zákona se jedná jak o přírodní charakteristiku – geomorfologické členění, biogeografické podmínky, aktuální stav vegetace, vodní plochy a toky, ochranu přírody a krajiny – tak i o kulturní a historickou charakteristiku – vývoj osídlení v obrazu krajiny, vývoj hospodaření v krajině, technické úpravy a stavby, o vesnické osídlení a lidovou architekturu v obrazu krajiny.

V každé z charakteristik krajinného rázu je třeba najít charakteristické znaky - jevy nebo soubory jevů, které jsou v krajině přítomny. Některé z nich jsou pozitivními hodnotami, jejichž narušením by došlo ke snížení nebo znehodnocení kra-

jinného rázu. Takové hodnoty musíme v krajinném celku identifikovat.

Tato identifikace je podkladem pro další kroky – vymezení pásem diferencované ochrany krajinného rázu nebo pro stanovení opatření k ochraně krajinného rázu.

V hodnoceném území je možno najít místa a lokality, kde jsou soustředěny pozitivní hodnoty jednotlivých charakteristik krajinného rázu, lokality s výrazný-

mi a jedinečnými hodnotami přírodními a estetickými, s výrazně harmonickými vztahy.

Taková místa a lokality je možno zahrnout do hranic **pásma I. – přísné ochrany krajinného rázu**, kde bude zvláště pozorně uplatňována ochrana krajinného rázu dle § 12 zákona č. 114/1992 Sb. Pokud je to užitečné, je možno vymežit také další **pásmo II. – zvýšené ochrany krajinného rázu**. V ostatních částech hodnoceného území, které tvoří pásmo

III., bude uplatňována **běžná ochrana** dle § 12. Pro jednotlivá pásma a pro jednotlivé lokality (oblasti a místa krajinného rázu) je na základě této analýzy možno stanovit soustavu ochranných opatření, která představují významný příspěvek k péči o krajinný ráz.

Výstup hodnocení krajinného rázu je jedním z příspěvků k tvorbě koncepce krajiny a jeho výstupy jsou převoditelné do tvorby urbanistických koncepcí a do pořizování územních plánů.

Březnicko – péče o kulturní krajinu

„...krajinu odrážejí a vyjadřují, hovoří o hodnotách, jež vyznáváme, a zároveň ovlivňují kvalitu našeho žití“ (Meinig, 1979 In: R.T.T. Forman, M. Godron: Krajinná ekologie).

Krajina je v naší zemi neobyčejně pestrá a krásná, neopakovatelná. S přírodními, kulturními, historickými hodnotami v ní skrytými se setkáváme téměř na každém kroku. Někde jsou tyto hodnoty soustředěny, jindy jejich význam spočívá ve své ojedinělosti, vzácnosti, krajina pak bývá chráněna jako zvláště chráněné území. V tomto smyslu je naopak krajina Březnicka docela „obyčejná“ a nepožívá žádné zvláštní ochrany. Tak jako mnohde jinde zde nacházíme středověké kostely, kapličky, lesy, louky a potoky. Krajinný ráz zde nebyl nenávratně změněn, poškozen (skládka komunálního odpadu nad Březnicí snad vbrzku zmizí alespoň z pohledu, směrem k modravému horizontu Brd). Je to krajina dýchající staletími osídlení a obhospodařování, život předků je v ní (ne?)smazatelně zapsán.

Zpracování úkolu („Vstupní analýza pro regeneraci porostních struktur Březnicka“) vycházelo z poznatku, že „vše souvisí se vším,“ tedy výstup lze považovat za podrobnou krajinnou analýzu, kde je kladen důraz na hledání souvislostí dnešní a historické situace. Vychází z myšlenky, že v dnešním krajinném plánování, při řešení současných problémů, je možné se historií inspirovat. Pracuje se zde současně s přírodním, estetickým a kulturně-historickým obsahem krajiny. **Na základě shledání přírodních, kulturních, historických, společenských, hospodářských a provozních charakteristik krajiny byla shrnuta základní pozitiva a problémy, včetně hledání jejich příčin. Samostatná kapitola je věnována rekreačnímu potenciálu krajiny, který chápeme jako přítomnost a dosažitelnost určitých hodnot – přírodních, kulturních, historických. Cílem práce bylo stanovení zásad a principů obnovy a ochrany kulturně-historických a přírodních hodnot.**

Metodika:

1. Kulturně-historický potenciál krajiny Březnicka:
  - a. Prostorové uspořádání a estetické hodnoty krajiny;
  - b. Kulturní, historické a architektonické dominanty;
  - c. Rekreační potenciál.
2. Přírodní potenciál krajiny:
  - a. Přírodní poměry;
  - b. Přirozená potenciální vegetace;
  - c. Biogeografické členění;
  - d. ÚSES;
  - e. Funkce zeleně.
3. Samostatně byly podrobně zpracovány následující kapitoly – zahrnující v sobě obě výše uvedené rozměry:
  - a. Landuse, vývoj využití půdy;
  - b. Zaniklé cesty, průchodnost krajiny;
  - c. Alejové výsadby – dnešní stav, stav dle historických map;
  - d. Analýza sídelní zeleně.
 Nezbytnou součástí práce jsou následující rozbor, zpracované subdodavatel-sky:
4. Hodnocení z hlediska rázu a identity krajiny: „Studie hodnocení krajiny Březnicka z hlediska ochrany krajinového rázu“ (Atelier V, Praha).
5. Hodnocení půdních a hydrologických poměrů v krajině: „Návrh opatření pro realizaci, obnovu a péči o krajinné mikrostruktury“ (HEJNÁK-AGROEKOLOGIE, Praha).

Struktura a využití krajiny

Statistická data o využití půdy představují jednu ze základních charakteristik krajiny, která poskytuje informace o charakteru a míře využívání území člověkem. Tak, jak se měnil přístup člověka ke krajině na pozadí socioekonomických změn ve společnosti v minulosti, měnilo se i využití půdy. K údajům lze však přistupovat i obráceně: na základě analýzy číselných a grafických údajů o „landuse“ nelze sice získat ucelené informace o změnách ve společnosti, nicméně lze studiem využití půdy alespoň k jejich pochopení přispět. *Landuse* v sobě skrývá dvě dimenze: biofyzikální a socioekonomickou. Jedná se

navíc o pojem dynamický, stejně jako jsou v prostoru a čase proměnlivé jednotlivé atributy krajiny (Sklenička, 2003). K zájmovému území jsou přístupná data o využití půdy z hlediska změn ve společnosti přelomových let 1845, 1948, 1990 a 2000 (databáze historických dat o využívání půdy). Přehled o vývoji výměry jednotlivých kategorií využití půdy v letech 1845, 1948, 1990 a 2000 v hektarech nabízejí uvedené grafy. Údaje se vztahují k jednotlivým katastrálním územím.

Příklad – katastrální území Březnice

Období 1845 – 1948

Za klesající výměrou zemědělského půdního fondu (ZPF) stojí sice obvyklý úbytek ploch pastvin, avšak v tomto případě jej podporuje rovněž snížení výměry orné půdy. Pokles je tak velký, že záporný vývoj ploch ZPF nevyrovná ani stoupající výměry luk a trvalých kultur. Dále se zvětšují plochy ostatní, jiné a zastavěné. V podstatě dochází k jevu, který je běžný spíše pro období po roce 1948. Důvodem může být skutečnost, že se jedná o k. ú. bezprostředně sousedící s větší aglomerací. Ta tyto trendy, které se v méně zastavěných k. ú. objevují později, uspořádala.

Období 1948 – 1990

Hlavním rysem období je prudký vzestup ostatních a jiných ploch, včetně zastavěných ploch. K tomu dochází na úkor výměry orné půdy, luk, pastvin, tedy na úkor ZPF. Důvodem může být opět tlak na rozšíření ploch jako součást urbanizace.

Období 1990 – 2000

Období je z hlediska vývoje využití půdy stabilní. Mírně stoupají výměry ostatních a jiných ploch, klesají plochy luk, vyrovnané vzestupem rozlohy orné půdy.

Přestože nelze posuzovat všechna k. ú. jako celek a hodnotit vývoj využití půdy obecně, lze při určité míře zjednodušení vyzorovat některé skutečnosti, které jsou platné pro většinu sledovaných katastrálních území. Vzhledem k obecně známým důsledkům tzv. socializace venkova, kolek-

tivizace a intenzifikace zemědělství pro krajinu po roce 1948, ukazují se jako poměrně zarážející následující skutečnosti patrné na grafech využití půdy po roce 1948:

- Pokles výměry orné půdy.
- Zvýšení výměry luk.

(Pokles výměry orné půdy – statistická data o využití půdy jen částečně potvrzují tvrzení Lipského, který uvádí trvalý úbytek orné půdy, a to „nejvíce do roku 1960“ (Lipský, 1998). Zvýšení výměry luk – jedná se zřejmě o k. ú., která se nachází v méně úrodných oblastech, kde byl menší tlak na zvyšování výměry orné půdy a rozorávání TTP a luk).

Změny ve struktuře krajiny na leteckých snímcích

Aplikace leteckých snímků znamenala převratný pokrok ve zkoumání krajiny. Na základě porovnání přiložených leteckých snímků lze získat tyto druhy informací o krajině struktuře:

- informace o struktuře krajiny v roce 1938,
- informace o struktuře krajiny v roce 1998,
- informace o dynamice (změnách) ve struktuře krajiny na základě porovnání leteckých snímků z uvedených období.

Stav k roku 1938

Vybrané území charakteristické vysokou heterogenitou krajině struktury a krajinou diverzitou. Krajinná mozaikovitost je velká s velkým počtem jednotlivých krajiných elementů (matrice, plošky, koridory). Mozaika jemně zrnitá. Struktura krajiny je dále prostoupena bohatou sítí koridorů.

Stav k roku 1998

Heterogenita krajině struktury je nízká, stejně jako celková krajinná diverzita. Mozaikovitost krajiny je malá. Zvýšila se naopak zrnitost, která se k v tomto roce jeví jako hrubě zrnitá. Sítí koridorů se zjednodušila.

Dynamika změn krajiny mezi roky 1938–1998

Krajinná struktura zaznamenala po šedesáti letech zásadní změny. Heterogenita krajině struktury se snížila, stejně jako celková krajinná diverzita oproti roku 1938. Poklesla i mozaikovitost, zvýšila se zrnitost, která se v tomto roce jeví jako

hrubě zrnitá. Kdysi bohatá síť koridorů se zjednodušila, četné koridory z krajiny vymizely.

Mapování tradiční a sídelní zeleně na Březnicku

Protože jedním z nejvýznamnějších krajiných prvků jsou i venkovská sídla, zabývali jsme se podrobněji jejich zelení. Sídla naplňují obsahově krajinu a dávají krajiněmu prostoru smysl. Rámcové zmapování tradičního používání prvků zeleně nám pomohlo poznat a pochopit vztah původních obyvatel k zeleni a jejímu použití. Pro zachování identity dané oblasti je důležité se těmito tradicemi nadále inspirovat i v dalších syntetických krocích námi předložené analýzy, tedy zahrnout je i v dalších krocích územně plánovací dokumentace. K tomu, aby byl takový návrh kompletní a funkční je třeba, kromě historických vazeb, popsat také stav současný. Zhodnotili jsme proto modelově několik sídel a to jak z hlediska základních charakteristik, tak ve vztahu k jejich nejbližšímu krajiněmu prostředí. Z tohoto hodnocení můžeme nejen vyvodit závěry pro režim následné péče, ale také se jedná o základní vstupní dokument pro případné nové řešení, rekonstrukci. Výsledky hodnocení jsme zapracovali do závěrečných výstupů a doporučení.

Zaniklé cesty, průchodnost krajiny

„Ves (angl. the village) je místo, kam cesty směřují, jakési rozšíření silnice, jako je jezero rozšířením řeky. Je to tělo, jehož ruce a nohy jsou cesty – triviální nebo kvadrivální místo, průchodiště a stravovna cestujících. Slovo je od latinského villa, jež zároveň se slovem via – cesta, nebo ještě starším ved a vella, odvozuje Varro od veho – nesu, protože villa je místo, do něhož a z něhož se věci přinášejí a odnášejí.“ (Henry David Thoreau: Toulky přírodou)

Průchodnost či prostupnost krajiny vyjadřuje šíři možností pohybu krajinou, práce sleduje tyto možnosti v rámci cestní sítě. Kolektivizací zemědělství v padesátých letech došlo v kraji k zániku mnoha cest. Často šlo o drobné cesty ryze místního významu, existující na základě hospodaření na přilehlých polích. Zanikly však

i významnější cesty spojující sousední vesnice, navazující na sebe a tvořící síť. Rušením těchto cest byl vážně narušen přirozený chod života a tradic v kraji. Byla porušena tehdejší, mnohdy lety harmonizovaná, struktura krajiny. Seznámení se s historickým stavem, zde před zrušením cestní sítě, považujeme pro pochopení místa a při krajiněmu plánování za nezbytné.

Výchozím materiálem pro rekonstrukci historické cestní sítě pro nás byly mapy Stabilního katastru z roku 1840 a letecké snímky z let 1938–1939. Zaniklé cesty byly vyznačeny v katastrální mapě území, v základní mapě v měřítku 1 : 10 000 (Mapa komponovaných porostních struktur krajiny Březnicka) a na leteckých snímcích. Grafické znázornění doplňuje podrobné popsání zjištěných souvislostí.

Alejové výsadby

„Silnice bývají téměř ve všech zemích po obou stranách stromořadím opatřeny. Stromy bývají buď divoké buď ovocné; těmto přísluší přednost nejen v ohledu užitečnosti nýbrž také proto, že poněkud na první pohled poskytují cestovateli obraz povahy půdy ba i odlesk vzdělanosti celého okolí. Stromořadí poskytují jednak za letního vedra potahům i cestovatelům příjemný stín, jednak naznačují v zimě a v noci při silném zasněžení směr cesty. V Rakousku však jest nyní předepsáno, aby vlastník půdy za silničním příkopem (za škarpu) ve vzdálenosti dvou stop od tohoto příkopu vysázel stromy, začez ovšem tyto zůstávají jeho majetkem.“ (Riegrův slovník naučný)

Alejové výsadby, resp. dřevinná vegetační doprovod cest, jsou v krajině Březnicka spolu s břehovými porosty vodních toků a nádrží nejrozšířenějším typem nelesní stromové vegetace. Cílem práce bylo získat objektivní přehled o celkovém kvantitativním a kvalitativním stavu stromořadí. Informace zjištěné v terénu byly sumarizovány a analyzovány – formou tabulek a grafů. Jde o přehledné zpracování umožňující rychlou orientaci (příklad viz níže). Na základě analýzy dat byly vybrané aleje doporučeny pro vyhlášení jako památné (§ 46 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny), také byla označena místa, kde aktuálně hrozí nebezpečí z důvodu kritického provozně-technického stavu porostů. Výsledný materiál

může sloužit jako podklad pro konkrétní nakládání s krajinnou zelení.

Kromě současného stavu alejových výsadeb se práce opět snaží sledovat také historickou situaci. Zdrojem poznání byly tyto prameny: především mapy panství Březnice (1860), regionální literatura, mapy druhého vojenského mapování – tzv. Františkova (1819–1858) a mapy Stabilního katastru z roku 1840. Na základě těchto informací bylo rekonstruováno trasování stromořadí v historii. Samozřejmě není většinou možné zjistit druhové složení v mapách vyznačených alejí, ani jejich stav. Lze se domnívat, že méně významné výsadby do map nebyly vyznačeny, tedy že jde o významnější, reprezentativnější aleje.

Shrnutí základních problémů:

- nepřírozená struktura porostů v krajině;
- nevyvážená druhová a věková skladba, použití nevhodných druhů;
- minimální péče o porosty;
- neinformovanost obyvatel o funkcích a významu zeleně v krajině;
- nenaplnění koncepce územního systému ekologické stability;
- nevyužívání možností finančních dotací ze státního rozpočtu (POV, PPK);
- absence regulativů územních plánů;
- absence strategické koncepce rozvoje území.

Potenciál obnovy přirozených porostních struktur krajiny Březnicka:

- realizace navržené kostry územního systému ekologické stability;
- komplexní obnova vegetačního doprovodu cestní sítě;
- obnova funkcí tradiční zeleně v sídlech;
- výsadby v rámci protierozní ochrany půdy;

- obnova přirozených porostů v místech dnes již nefunkčních meliorací;
- regulativ krajiny (krajinný plán) jako součást platného územního plánu.

- Péče o přírodní prostředí venkovských sídel;
- Obnova krajinné struktury revitalizací cestní sítě, zvýšením podílu rozptýlené krajinné vegetace;
- Realizace ÚSES.

Význam práce:

- Územní a regulační plány.
- Komplexní pozemkové úpravy.
- Realizace projektů podporovaných krajinotvornými programy:
  - Ochrana a obnova kulturně historických hodnot krajiny;

[VSTUPNÍ ANALÝZA REHABILITACE POROSTNÍCH STRUKTUR KRAJINY BŘEZNICKA.

JAN HENDRYCH, TEREZA HRUBÁ, LUCIE MIOVSKÁ, JAN SKALOŠ, ODDĚLENÍ HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINY VÝZKUMNÉHO ÚSTAVU SILVA TAROUČY PRO KRAJINU A OKRASNÉ ZAHRADNICTVÍ PRŮHONICE.]

Příklad hodnocení alejí:

ČÍSLO ALEJE	LOKALIZACE	JEDNO/OBOU-STRANNÉ	PŘEVLÁDAJÍCÍ DRUHOVÉ ZASTUPENÍ	POČET VĚKOVÝCH SKUPIN	PŘIBLIŽNÉ STÁŘÍ	STAV	OPATŘENÍ
7/2*	Chrást - Tochovice	2	<u>QUERCUS ROBUR</u>	2	60 -	dobrý	ochrana, posouzení zdravotního stavu, zdravotní řez
VÝZNAM ALEJE V KRAJINĚ	Stromořadí vysoké kulturně historické, ekologické a estetické hodnoty je žádoucí zachovat a chránit (§ 46 „památný strom,“ příp. § 3 odst.b a § 6 „významný krajinný prvek“). Alej je součástí širších krajinářských úprav na Tochovickém panství z konce 19. století (pravidelné řady stromů – dubů, jirovců, lip, vysázené zřejmě po hranicích pozemků, pastvin). Duby potřebují ošetřit.						

* doporučuje se vyhlásit alej památným stromořadím dle § 46 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

! v úseku jsou jedinci, kteří mají vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu narušenou stabilitu

( ) ad výsadby „obou / jednostranné“ - údaj v závorce značí, že výsadby jsou nepravidelné, spíše skupinové či sporadické

Skutečnost se skládá z naší vůle, zákonitosti a nahodilosti

Je to stejný klíč, jako nám dobře známé tvůrčí nasazení autora, platný legislativní rámec a vývoj řešeného území nebo výsledky připomínkového řízení v procesu územního plánování. Otázkou – doufám nikdy nekončící diskuse v naší odborné veřejnosti – je, kterému z těchto prvků dát přednost v praxi, aby byla co nejvíce objektivní. S odkazem na přírodní rytmus a kánon krásy zakódovaný v geometrické konstrukci je nutné vždy hájit pro každou tvorbu zákonný rámec.

Současná praxe i předložená verze nového stavebního zákona (dále jen NSZ) nejsou z hlediska tvůrce územního plánu – autorizovaného architekta – vyvážené k ostatním účastníkům procesu.

Filozofie nového stavebního zákona je zřejmě postavena jinak, než zákona č. 50/1976 Sb. Ten je (doposud) přísnou a střízlivou normou, jak postupovat při pořízení územně plánovací dokumentace. Její kategorie jsou – i po četných novelách – zřetelně ve svém rozsahu a působnosti vymezeny. Do roku 1992 mohli dokonce tvůrce tohoto zákona směle tvrdit, že „schválený územní plán má na území své platnosti stejnou sílu, jako federální zákon“.

V NSZ se však objevují prvky strategického plánování a regionálního rozvoje (udržitelný rozvoj, rada obcí, nový název ÚP VÚC, územní politika aj.) nebo precedentně výroky vyšších odvolacích soudních instancí. V pojmech je ekologicky i lingvisticky zavádějící až navádějící k různým výkladům. Je to přece zákon, který musí dát možnost sporným stranám se nad problémem sjednotit a dohodnout. Zákon také obsahuje ustanovení jiných souběžných zákonných norem s ním procesně spojených nebo příbuzných (např. resortu ŽP). Dalo se očekávat, že budou dány do souladu, nikoliv přejímány.

Problém NSZ, jak jej vnímá zpracovatel ÚP, architekt – urbanista, není ani tak v nepřítomnosti specifických formulací „hlavní architekt, městský architekt, estetika nebo koncepce“ apod., ale v jasném

vymezení jeho postavení jako partnera pořizovatele a krajského úřadu (nadřízený orgán se již nepoužil). Všichni kromě něj, včetně účastníků procesu pořízení, mají své postavení zákonem stabilizováno. V právním procesu pořizování a schvalování však architekt nemá v zákoně žádnou oporu a pořizovatel nebo nadřízený orgán (KÚ) se běžně staví do pozice vedoucího ateliéru a vstupují bez skrupulí do teritoria zpracovatele.

Vznikají tak dvě mezní rizikové situace: 14 krajů může mít 14 rozdílných přístupů, jako by platilo 14 zákonů. Nebo se uchýlíme k jedné legendě a jednomu způsobu zpracování a to nás přivede k jednomu programu, do kterého vložíme sesbíraná data a ten nám prefabrikovaný územní plán vytiskne – „bez zbytečných diskusí“. Důsledkem pak je, že některé kraje zařazují územní plánování jako oddělení do odboru strategického plánování, protože pro tento obor je zmíněný postup běžnou praxí (SWOT).

Územní plán k Programu strategického rozvoje, architekt k developerovi, jsou v nerovném postavení. Nejen z důvodu diametrálně rozdílné finanční zainteresovanosti, ale také proto, že územní plán má vzhledem ke své komplexnosti a zákonné opoře delší dobu zpracování. V NSZ, ale i v současnosti patrná snaha územní plán zjednodušit a procesně zkrátit, vedla k politováníhodné snaze stanovit stavební pozemek jako téměř všechno, co je uvnitř současně zastavěného území. Tento stav legitimizovaný územním plánem přivádí stavební úřady pod neudržitelný tlak všemožných investorů a stavebníků (§ 2 odst. 6).

Dále – za velmi nebezpečné z hlediska právní jistoty v území i z hlediska rovnováhy v držení státní moci – považuji možnost soudního napadení usnesení zastupitelstva obce v přenesené působnosti (§ 29). Volená samospráva musí být sebevědomým hospodářem na svém území a pokud došlo k procesnímu pochybení, není možné její výrok zrušit. Lze jej jen pozastavit a později eventuálně schvalujícím orgánem revokovat.

V ustanoveních přechodných a závěrečných se pak ukládá **ze zákona** v předepsaných termínech zrušit platnost územním plánům. A zase zákonem obcím – protože ty byly do r. 2003 pořizovateli. Toto násilí na obcích ze stavebního zákona je neuskutečnitelné, protože územní plány si tyto obce pořídily v souladu s ním, ale také podle zákona o obcích. Dříve učiněné pokusy také selhaly na skutečnosti, že územní plán není jen text a výkresy, ale komplexní dokument s procesem pořízení a několikerého schvalování „vzhledem ke konsenzuálnímu charakteru projednání jde také o dohodu s DOSS a právníckými i fyzickými osobami, která by takto byla jednostranně porušena.“

Diskuse na téma koncepce v územním plánování se tak stává klíčovou pro vymezení a umístění pozice autorizovaného urbanisty v celé legislativě spojené se stavebním zákonem a územním plánováním.

Program, forma místa a vize, se díky naší myšlence mění v představu. Jediný prostor vyžaduje od nás urbanistů jedinečnou myšlenku – vymezení konceptu. Ten, na rozdíl od jednoduchého vyjádření myšlenky, vyžaduje od nás řešení ve vícevrstvých vazbách. Navržený koncept pak vymezuje ideál řešení. Ve variantách se pak odráží pochybnosti urbanisty.

Koncept je nástroj, s jehož pomocí navrhujeme řešení. Námí vymezený koncept nám dává svobodu, se kterou jedinečně můžeme pokračovat v práci. Je to cesta od abstraktního ke konkrétnímu. Na počátku je chaos a nejistota, invaze informací a svazující pravidla, omezující předpisy. Ale v okamžiku, kdy je formulován koncept a začne jeho konfrontace s problémy území, dospěje myšlenka ke svému smysluplnému účelu a formě řešení. Znamená to prolínání objektivního a subjektivního. Napětí mezi kapacitou území vyjádřenou limity a regulativy a jeho potenciálem, jehož hodnota je výslednicí našeho ideálu a společenské analýzy. Místo jednoduchých funkčních programů musíme používat programy založené na nestabilitě

a nahodilosti. Absolutní je nahrazeno relativním a interaktivním. Nemáme nic, než svůj talent a své pochybnosti.

Hodnota naší myšlenky je dána její schopností předvídat události, které se odehrají v konkrétních podmínkách. Urbanistovo řešení má schopnost zahrnout i morální obsah. Architekt, jako nezávislá individualita, nemůže zůstat v procesu zpracování a pořizování neutrální – ani v metodě, ani v jejím použití.

Pokusem upevnit architektovu pozici ve vztahu k obci, pořizovateli a nadřízenému orgánu ÚP, může být i poznání charakteru teorie chaosu, která se tak neočekávaně hodí na posouzení procesů řešených územním plánováním.

Slavnou Einsteinovu větu: „Bůh přece nehrál v kostky, když tvořil svět,“ Stephen Hawking ještě zdramatizoval: „nejen že hrál v kostky, ale ještě měl zavřené oči“!

Pravdu mají oba, chaos má své zákonitosti.

Fyzika chaosu se specializuje na dynamické soustavy, které se vyskytují v přírodě a podléhají nelineárním rovnicím – výsledek není lineární funkcí faktorů, které tyto rovnice obsahují. Tím vznikají nové faktory „nepořádku“ a nepředvídatelného řešení. Tento chaos však už dnes můžeme popsat, vymezit a formulovat pomocí fraktální geometrie, která nám umožňuje nacházet příčiny náhodného a určit dosud neurčitelné. Tato geometrie také obsahuje principy nové přírodní este-

tiky. Směřujeme k novému estetickému pojetí, v němž věda a umění budou vzájemně harmonizovány.

Hlavní charakteristikou fraktálních objektů je soběpodobnost. Každá z jednotlivých částí objektu je i v různých stupních velikosti podobná úplnému celku. Geometrický rozměr je *uprostřed* a vytváří „most“ mezi přímkou a plochou, plochou a prostorem, prostorem a časem. Vždy však záleží na měřítku. Příkladem je klubko, při bližším pohledu vidíme vlákno a v detaile jednotlivé části vlákn.

„Pravidelné chování v soustavě se zákonitě mění na chaotické. Chaos a náhoda jsou projevem dosud neznámého matematického zákona, platného pro jakoukoliv soustavu s dynamickým chováním“. (Mitchel Feigenbaum)

Urbanistická koncepce – přidaná hodnota a vklad urbanisty

Na všech předložených referátech je patrný moment vkladu (přínosu) zpracovatelů při práci na konkrétních úkolech. Prakticky každý řečník nějak použil pojem „urbanistická koncepce“ ve vztahu ke své práci, k určité úrovni nebo fázi zpracování urbanistické zakázky. Už jen z vlastního užití tohoto pojmu v jednotlivých referátech je však patrné, že ne vždy cítíme právě stejný význam tohoto slovního obratu. Proto se při pokusu o jakousi obecnější definici obracím k dílům a hlavám „pomazanějším“. Podle Ilustrovaného encyklopedického slovníku (ČSAV) je „Koncepce – způsob pojetí, chápání, výkladu určitého jevu; základní hledisko, vedoucí idea vysvětlení jevu; vůdčí záměr nebo konstrukční princip při různých druzích činnosti.“

Pro bližší specifikaci pojmu „urbanistická koncepce“ lze v uvedené definici zdůraznit dva základní principy, které se uplatňují v procesu tvorby koncepčního urbanisty: vklad **1) vůdčího záměru** uplatněný jako **2) vedoucí idea díla**. Je pravda, že každá tvůrčí urbanistická koncepce je v průběhu procesu vzniku díla prověřena ještě z hlediska technických možností i společenských potřeb a priorit, ale přesto – právě díky těmto principům je možné práci architekta-urbanisty (urbanistické dílo) pokládat za osobní – individuální přínos, který může obohatit (nebo naopak degradovat) již po předcházejících generacích zděděné prostředí zóny, strukturu města, krajiny, ... atd. Je také pravda, že v některých (doufejme ojedinělých) případech může tento „vklad“ zcela chybět. Urbanistické dílo se pak stane pouhou snůškou přání jednotlivých investorů a je zmítáno právě aktuálními politickými volebními programy. „Urbanistická koncepce“ v takovém pojetí by však byla jen potvrzením živelného rozvoje území. Dovedu si představit, že takový stav by leckde a leckomu vyhovoval. Ale právě takovému stavu bychom měli jako odborníci – vědomi si své odpovědnosti za dědictví historického a stále ještě kulturního prostředí našich měst a krajiny – bránit za každou cenu.

Protože každá úroveň územně plánovací dokumentace (regulační plán / územní plán obce / územní plán velkého územního celku) vyžaduje jinou podrobnost zpracování a řeší rozdílné úrovně vztahů a problémů v území, bude i cíl (a tedy i vůdčí záměr) pro každou z těchto úrovní jinak orientován a zejména jinak ovlivněn vlastním vkladem a „vedoucí ideou“ projektanta.

Urbanistická koncepce v úrovni regulačního plánu (RP) – vytváří (při respektování nadřazených vztahů a podmínek) prostorové vztahy a urbanistickou kompozici dané lokality v pravém smyslu slova. Zde je vklad a nosný „vůdčí záměr“ urbanisty nejčitelnější. Často se v této úrovni jedná i o stanovení zásad řešení urbanistického detailu a parteru (viz teoretické práce Camilla Sitteho, Leona Kriera, Roba Kriera, ...).

Urbanistická koncepce v úrovni územního plánu obce (ÚPO): vedoucí idea projektanta se v této úrovni urbanistického díla uplatní v řešení vzájemných vazeb funkčního využití území (ve smyslu systémového pojetí) a prostorových kompozičních vztahů (!) struktury sídla jako celku. Podíl dodržení původní koncepce (vůdčího záměru) v průběhu procesu tvorby a dokončení ÚPO závisí na schopnosti projektanta v roli mediátora dohodových jednání a koordinátora mnohdy protichůdných zájmů, které je nutno přijmout jako dílčí součást „zadání“. *Poznámka: Protože neexistuje jiný druh, stupeň nebo forma urbanistického díla, která by mohla závazně stanovit zásady pro tvorbu a ochranu prostorových a kompozičních vztahů sídla jako celku, nelze tuto složku řešení prostorových vztahů beztržně vyjmout z urbanistické koncepce ÚPO. Trest v podobě hrubého narušení hladin zástavby a poničených panoramatických pohledů na naše města je příliš vysoký. Bude pak třeba nalézt i viníka?*

Urbanistická koncepce v úrovni územního plánu velkého územního celku (ÚP VÚC) – se soustředí na speci-

fikaci potenciálů územních oblastí a jejich vzájemné vztahy. Jedním z hlavních problémů, který je žádoucí řešit, je koncepce a vývoj sídelní struktury. Závaznost a praktické uplatnění urbanistické koncepce je na této úrovni méně zřetelné, než v předcházejících případech. Pokud totiž urbanistická koncepce v úrovni VÚC nemá přímou vazbu na řízení územního rozvoje – např. formou vazby na dotační politiku, podporu nebo omezení některých rozvojových směrů, je bezzubá a pouze mapuje okamžitý stav regionu.

Je patrné, že podíl vkladu neboli přidané hodnoty urbanisty může být v různé úrovni (v různém druhu) územně plánovací dokumentace různý, přičemž nejvyšší je v případě urbanistické koncepce v úrovni regulačního plánu. Souhrnně je však možné říci, že *cílem urbanistické koncepce je koordinovat zájmy a vztahy v území z hlediska funkčního využití ploch, socioekonomických vztahů, prostorové kompozice lokality i širších vztahů, zájmů ochrany přírody a kulturního dědictví a ochrany priorit a potenciálů využití územních oblastí. Urbanistická koncepce je dále podkladem pro zadání, případně pro koordinaci a úpravu vzájemných vztahů oborových (resortních) koncepcí, přičemž sama ze své podstaty komplexně pojaté práce zůstává v roli zastřešujícího (nadřazeného) koordinačního materiálu pro rozhodování o využití území (závaznost resortních koncepcí nelze nadřadit nad systémově pojatou urbanistickou koncepcí jak o to dnes mnohé resorty usilují).*

„Čtvrtým“ rozměrem, který je třeba brát v úvahu při každé tvorbě urbanistické koncepce, je kontinuita v čase – totiž zohlednění předešlých kvalit urbanistických počinů a přecházejících „vrstev“ urbanistických koncepcí. Ty mohou být někde dobře patrné, jinde naopak zcela zašlé pod balastem devastace způsobené předešlými generacemi. V tom případě je třeba minulé hodnoty a koncepce znovuobjevit, zhodnotit a chceme-li je oživit,

přizpůsobit je současným potřebám a podmínkám.

Zcela samostatná kapitola v tématu urbanistické koncepce by měla být věnována současné i zamýšlené destruktivní roli tzv. „změn“ územně plánovací dokumentace. Zákon stanoví, že: 1) změnu ÚPD po dohodě s orgánem územního plánování (obcí) může uhradit investor, který ji vyvolal; 2) pořizovatel může určit, že v případě „jednoduché“ změny se sloučí zpracování konceptu a návrhu změny, takže možnost připomínkování se prakticky přenáší na fázi projednání zadání změny; 3) v případě, že by změna narušila

urbanistickou koncepci nebo přehlednost platné dokumentace, je nutno přistoupit k vypracování nové ÚPD. Uplatnění těchto pravidel v praxi je tristní: 1) protože změnu hradí investor, již zadání je formulováno jako direktiva požadující splnění jeho požadavků (každý investor bez rozdílu a posouzení je obcí chápán jako přínos); 2) každá změna (jakkoli rozsáhlá) je „jednoduchá“; je třeba ji zpracovat urychleně, aby „nevychladl“ zájem investora; 3) v případě, že zpracovatel původní urbanistické koncepce namítá, že koncepce bude narušena, nebo poukazuje na střety vyvolané danou investicí, je vypracování změny zadáno jinému ochotnějšímu pro-

jektantovi (třeba i na základě „výběrového řízení“). Kdo má vlastně určit, že bude nutno vyhotovit nový územní plán, když pořizovatel (obec) má zájem o to, aby investorovi nikdo nekladl žádné překážky?

A tak tedy kromě toho, že si odpovíme na otázku (více méně akademickou) – co to je urbanistická koncepce, je nezbytné vyžadovat i odpověď na to, jak bude dodržení urbanistické koncepce a jejího autora zakotveno v legislativě a jak bude uplatňováno a dodržováno v praxi.

**URBANISTICKÁ KONCEPCE
& ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ**

**Sborník semináře
Krnov, 12.-16. 4. 2004**

Vydala Asociace pro urbanismus a územní plánování ČR ve spolupráci s Ústavem územního rozvoje Brno jako přílohu časopisu Urbanismus a územní rozvoj č. 3/04.

**Sazba: Artax, a. s., Žabovřeská 16, 616 00 Brno
Tisk: Graphical spol. s r. o., Sladovnická 4, 620 00 Brno**

1. vydání, Brno 2004